

ΘΕΜΑ: "Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑ
ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΜΕ ΤΗ ΓΕΝΙΚΩΤΕΡΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟ-
ΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ"

Πτυχιακή Εργασία των Σπουδαστριών
ΜΠΟΥΡΙΚΟΥ ΠΟΛΥΞΕΝΗ
ΠΑΡΑΣΧΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ
ΠΑΝΤΑΖΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	1680
----------------------	------

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Μ Ε Ρ Ο Σ Ι

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ιον

ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ-ΓΕΝΙΚΑ

Α.Βασικά Χαρακτηριστικά της Προπολεμικής Ελληνικής
Γεωργίας.

Β.Κατανομή και Αξιοποίηση των Γεωργικών πόρων
Γ.Οργανωτική και Δεσμική Υποδομή

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 2ο

Οι Μεταπολεμικές Εξελίξεις

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 3ο

Συνθήκες στην προσφορά και αξιοποίηση των συντελεστών
Παραγωγής

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 4ο

Η Αγροτική Ιδιοκτησία από νομικής και φυσικής άποψης
και η προέλευση των εκτάσεών της

Α.Νομική και Φυσική Αποψη της Αγροτικής Ιδιοκτησίας

Β.Η Κατανομή των αγροτικών εκμεταλλεύσεων από πλευράς
Προέλευσης

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 5ο

Η Εθνική Αναγκαιότητα των Αγροτικών Μεταρρυθμίσεων

καί τα αποτελέσματά τους.

Α. Η Ενίσχυση της Οικονομικής Θέσης των μικροκαλλιεργητών κύριος σκοπός της Αγροτικής Μεταρρύθμισης του Έτους 1952

Β. Τα αποτελέσματα των αγροτικών Μεταρρυθμίσεων.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 6ο

Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΗΣ ΔΟΛΗΣ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ

Α. Αίτια καί Λόγοι που προκάλεσαν τον πολυτεμαχισμό της Αγροτικής Ιδιοκτησίας

Β. Ο Αναδασμός σαν λύση του προβλήματος καί τα μέτρα για τον περιορισμό των κατατμήσεων των αγροκτημάτων.

Γ. Τα μέτρα για τη συνένωση της πολυτεμαχισμένης αγροτικής ιδιοκτησίας καί τα αποτελέσματά της.

Μ Ε Ρ Ο Σ Ι Ι

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ-ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 7ο

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ-ΓΕΝΙΚΑ

Α.Μελέτη της Οικονομικής Ανάπτυξης

Β.Διαδικασία Αναπτύξεως και Οικονομική Αποδοτικότητα

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 8ο

ΟΙ ΠΟΣΟΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΗΝ ΥΛΙΚΟΤΕΧΝΙΚΗ

ΒΑΣΗ

Α.ΣΤΗΝ ΥΛΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Ι.Στο Δευτερογενή Τομέα

2.Στο Πρωτογενή Τομέα

Β.ΣΤΗ ΜΗ ΥΛΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ.

Μ Ε Ρ Ο Σ ΙΙΙ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 9ο.

ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ : ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ

- Α. Κατευθύνσεις και Έμφαση Πολιτικής
- Β. Το μέγεθος και η οργάνωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και η αγροτική μεταρρύθμιση
- Γ. Συνεταιριστική Πολιτική
- Δ. Κατευθύνσεις της Αναπτυξιακής Πολιτικής

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο ΙΟο

Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΙΣΤΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο ΙΙο

ΚΟΙΝΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

- Α. Κοινή Αγροτική Πολιτική
- Β. Εφαρμογή της Κοινής Οργάνωσης των Γεωργικών Αγορών στην Ελλάδα
- Γ. Η Κοινή Διαρθρωτική Πολιτική στην Ελλάδα
- Δ. Τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ι2ο

Η γεωργική ανάπτυξη της Ελλάδας σε συσχέτισμό με την οικονομική ανάπτυξη του ΑΕΠ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ι3ο

Θέσεις και απόψεις για τον προγραμματισμό της Ελληνικής γεωργίας και Οικονομίας.

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Σε κανένα ίσως τομέα οικονομικής δραστηριότητας δεν υπάρχει τόση επίδραση κοινωνικοπολιτικών δοξασιών στη διαμόρφωση της οικονομικής πολιτικής όσο στον γεωργικό.

Αυτό είναι ιδιαίτερα αισθητό σε μία υπό ανάπτυξη οικονομία, όπου οι ανάγκες για παραγωγικές, οργανωτικές και θεσμικές αλλαγές είναι ιδιαίτερα έντονες. Αν και η διαδικασία προσαρμογών είναι συνήθως για όλους τους τομείς μιας δυναμικά ανελλισσόμενης οικονομίας, στη γεωργία το πρόβλημα παρουσιάζεται, συγκριτικά, περισσότερο πιεστικό λόγω της ανάγκης εγκαίρου προσαρμογής της στις συνθήκες της αυξανόμενης παραγωγικότητας της εργασίας στους μη γεωργικούς τομείς της Οικονομίας και την παράλληλα φθίνουσα εισοδηματική ελαστικότητα της ζήτησης για τα προϊόντα της, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται έντονες ανισοροπίες στην όλη οικονομική της δομή.

Η κύρια επιδίωξη της μελέτης αυτής είναι η με βάση τις συγχρονες αρχές της οικονομικής αναλύσεως επισήμανση ορισμένων βασικών προβλημάτων της ελληνικής γεωργίας και η αποσαφήνιση των σχετικών εννοιών που συνιστά απαραίτητη προϋπόθεση για την διαμόρφωση μιας αποτελεσματικής αναπτυξιακής γεωργικής και παράλληλα οικονομικής πολιτικής. Πέραν αυτού, η ανάλυση και επισήμανση των συγκεκριμένων προβλημάτων οδηγεί σε μία πληρέστερη κατανόηση των γεωργικών θεσμών και της λειτουργικής τους αποδοτικότητας. Οι συνέπειες για την οικονομική πολιτική ανακόπτουν αυτόματα σαν το φυσικό αποτέλεσμα της αναλύσεως.

Βασικός μας σκοπός είναι να εξεταστεί μέχρι ποίου σημείου η ελληνική γεωργία, η οποία κατά την προπολεμική περίοδο, ήταν στην ουσία καθαρά παραδοσιακής μορφής- με μικρές σχετικώς εξαιρέσεις-, κατόρθωσε να προσαρμοστεί στην μεταπολεμική αναπτυξιακή πορεία της οικονομίας και ιδιαίτερα της

εκβιομηχανίσεως, καθώς επίσης ποία πολιτική θα πρέπει να ακολουθήσει-εν όψει των μεταπολεμικών εξελίξεων-, προκειμένου να συνεχιστεί ο εκσυγχρονισμός της και να προσαρμοστεί στις ανάγκες της εκβιομηχανίσεως και γενικά της οικονομικής αναπτύξεως της χώρας.

Η δυσχέρεια στη διαμόρφωση της γεωργικής πολιτικής προέρχεται κυρίως από το γεγονός ότι τα αναπτυξιακά προβλήματα της γεωργίας παρουσιάζουν, από τη φύση τους, ποικίλες διαστάσεις-πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές, οργανωτικές, θεσμικές, πληθυσμιακές-με τις επακόλουθες δυσκολίες της πολιτικής για την σωστή οριοθέτηση των προβλημάτων και τον καθορισμό προτεραιοτήτων, δεδομένων των ενδογενών αντιθέσεων που αναπόφευκτα δημιουργούνται στις περιστάσεις αυτές.

Αποτέλεσμα των συνθηκών αυτών είναι πολλές φορές η αδυναμία επιλύσεως των προβλημάτων, πράγμα που οδηγεί σε παραγωγική στασιμότητα και σε αδυναμία προσαρμογών εκσυγχρονισμού, με έντονες φυσικά εισοδηματικές διαταραχές και πολιτικές προεκτάσεις.

Μία παρόμοια σχεδόν κατάσταση παρουσιάζει σήμερα και η ελληνική γεωργία, η οποία έπειτα από μία σχετικά έντονη πρόοδο κατά την μεταπολεμική περίοδο, από απόψεως παραγωγικότητας και ορισμένων παραγωγικών προσαρμογών, εμφανίζεται, για αρκετά τώρα χρόνια να έχει περιέλθει σε κατάσταση στασιμότητας. Και από της απόψεως αυτής, φαίνεται να βρίσκεται σε μία σοβαρή καμπή της εξελίξεως της, με έκδηλα τα φαινόμενα που έχουν παρατηρηθεί και σ' άλλες υπό ανάπτυξη χώρες των επιπτώσεων της εκβιομηχανίσεως.

Άλλη σοβαρή δυσκολία που δημιουργείται για την ορθολογική αντιμετώπιση των αναπτυξιακών προβλημάτων της γεωργίας βρίσκεται στις προκαταλήψεις με τις οποίες αντιμετωπίζονται τα οικονομικά και διαρθρωτικά της προβλήματα σαν συνέπεια των προαναφερθεισών πολιτικών δοξασιών. Δοξασίες που έχουν τις ρίζες τους συνήθως σε παλαιές ιστορικές στα πλαίσια αυτά κοινωνικές, και πολιτικές αντιλήψεις που κατά

κανόνα προέρχονται από ήδη αναπτυγμένες χώρες.

Με βάση τις συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί όσον αφορά την ελληνική γεωργία, το κύριο θέμα που προκύπτει είναι κατά πόσο και σε ποια έκταση η Ελληνική οικονομία μπορεί να βασιστεί για την περαιτέρω αναπτυξή της στο γεωργικό τομέα εν όψει μάλιστα της ένταξής της στην ΕΟΚ, αλλά και των περιορισμένων πόρων της σε γεωργικό έδαφος. Ιδιαίτερα με την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ επιτελούνται οι απαιτήσεις για εκσυγχρονισμό, ορθολογική οργάνωση των παραγωγικών μονάδων και αποτελεσματική λειτουργία των θεσμικών πλαυσίων.

Κατά συνέπεια θα πρέπει να επισημανθούν, όπως αναφέρθηκε, τα κείρια προβλήματα και οι αδυναμίες του γεωργικού τομέα, στο σημερινό στάδιο ανάπτυξεως και να εξαχθούν ορισμένα συμπεράσματα που θα ήταν δυνατό να βοηθήσουν στον προσανατολισμό της γεωργικής πολιτικής κατά την αντιμετώπιση των προβλημάτων. προσαρμογής και μεταβάσεως από μία παραδοσιακής μορφής γεωργική οικονομία σε μία περισσότερο σύγχρονη παραγωγική δραστηριότητα.

Μ Ε Ρ Ο Σ Ι

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑ

ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ι ο ν

ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ - ΓΕΝΙΚΑ

Α. Βασικά Χαρακτηριστικά της Προπολεμικής Ελληνικής Γεωργίας.

Κατά την πρό του τελευταίου πολέμου περίοδο, η ελληνική γεωργία παρουσιάζει έντονα τα χαρακτηριστικά μιας υπανάπτυκτης παραδοσιακής γεωργίας, οικογενειακής χωρικής μορφής αυταρχικού τύπου σε μεγάλο βαθμό, με περιορισμένη διαθεσιμότητα γεωργικού εδάφους, χαμηλή αποδοτικότητα αυτού και χαμηλά εισοδηματικά επίπεδα, με λίγους περιορισμένους εμπορικοποιημένους τομείς εξαγωγικών κυρίως προϊόντων όπως π.χ η παραγωγή καπνού και σταφίδας. Κάτω από τις συνθήκες αυτές η γεωργία αποτελούσε μία πολύ φτωχή πηγή οικονομικής προόδου. Παρ' όλα αυτά στην περίοδο αυτή δημιουργήθηκαν ορισμένοι βασικοί θεσμοί όπως το σύστημα Αγροτικής Πίστωσης, η συναιτεριστική οργάνωση των παραγωγών, και μία εκτεταμένη ανακατανομή του γεωργικού εδάφους μέσω μιας ριζικής αγροτικής μεταρρυθμίσεως η οποία ολοκληρώθηκε στην δεκαετία του 1930.

Β. Κατανομή και Αξιοποίηση των γενικών πόρων.

Κατά την περίοδο αυτή το 60% σχεδόν του συνολικού εργατικού δυναμικού απασχολείτο στην γεωργία, παρά το γεγονός ότι το γεωργικό δυναμικό έβαινε βαθμιαία μειωμένο σε σχέση με τον αστικό τομέα, λόγω εξόδου προς τους μη γεωργικούς τομείς. Σε απόλυτους όμως αριθμούς, το γεωργικό εργατικό δυναμικό έβαινε αυξανόμενο λόγω ταχύτερης αυξήσεως του αγροτικού πληθυσμού, ο μέσος ρυθμός αυξήσεως, μεταξύ 1925-1938 ανερχόταν

σε 1,48% ετησίως σε σύγκριση προς 0,76% των αστικών περιοχών.

Παρά το γεγονός ότι ο αστικός τομέας της οικονομίας μεταξύ 1926-1940 απορροφήσε το 38% της φυσικής αυξήσεως του αγροτικού πληθυσμού, η προσφορά εργατικού γεωργικού δυναμικού αυξήθηκε κατά 12%. Οι ανισορροπίες από της απόψεως αυτής είναι προφανείς και συνεπώς και η εκτεταμένη υπο-απασχόληση στον γεωργικό τομέα. Παρά τούτα, ο πραγματικός βαθμός υπο-απασχολήσεως υπολογιζόταν στο 20% περίπου του διαθέσιμου γεωργικού εργατικού δυναμικού, λαμβανομένου υπόψη του κατατεμαχισμού και της διασποράς του γεωργικού κλήρου, της απασχολήσεως στην παραγωγή προϊόντων αυτακαταναλώσεως και την απασχόληση με υπηρεσίες επεξεργασίας, μεταφοράς και εμπορίας του προϊόντος.

Το καλλιεργήσιμο έδαφος ανερχόταν σε 7,1 περίπου στρέμματα κατά κεφαλή γεωργικού πληθυσμού σε σύγκριση π.χ με 20,6 στρέμματα στη Γαλλία, 29,7 στην Μ.Βρετανία και 26,6 στην Δανία. Η αύξηση της γεωργικής παραγωγής, κατά την περίοδο αυτή, προήλθε αποκλειστικά σχεδόν από την επέκταση και βελτίωση του καλλιεργήσιμου εδάφους (κατά 99%). Η αύξηση προήλθε δια ανακτήσεως γαιών, κατά 28% μέσω δημοσίων έργων και κατά 71% απευθείας υπό των παραγωγών. Και αυτό, κάτω από την πίεση της προσφοράς εργασίας η οποία βρήκε διέξοδο στην επέκταση του γεωργικού εδάφους. Οι θεριστικές καλλιέργειες αυξήθηκαν κατά 107% μεταξύ 1920-1940, δηλ. με ρυθμό 5% ετησίως.

Μεταξύ 1920 και 1949 παρατηρήθηκε αύξηση κατά 22% στην αμπελοργία, 90% στα ελαιόδενδρα και 146% στα οπωροφόρα δέντρα. Το κτηνοτροφικό κεφάλαιο αυξήθηκε κατά 73% μεταξύ 1920 και 1938. Παρά τούτα το 63% του γεωργικού εδάφους χρησιμοποιοταν στην παραγωγή δημητριακών κάτω από την πληθυσμιακή πίεση.

Οι γεωργικοί αυτοί πόροι κατανέμοντο μεταξύ ενός μεγάλου αριθμού μικρών εκμεταλλεύσεων, με περιορισμένο προϊόν κατά μονάδα παραγωγικού πόρου. Το μικρό μέγεθος και ο κατακερματισμός υπήρξαν αποτέλεσμα κατά κύριο λόγο της αγροτικής μεταρρυθμίσεως και κατά δεύτερο, του κρατούντος κληρονομικού συστήματος.

συστηματος.

Η αγροτική μεταρρύθμιση, υπήρξε μεταξύ των πλέον ριζοσπαστικών, κάτω προφανώς από την πλεση της αποκαταστάσεως των προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής. Μεταξύ 1917-1930 αποκαταστάθηκαν γεωργικώς 300.000 σχεδόν ακτήμονες και προσφυγικές οικογένειες. Η διανεμηθείσα έκταση αντιπροσώπευε το 36,2% της διαθέσιμης το 1939 συνολικής καλλιεργήσιμης γης.

Βασικό χαρακτηριστικό της πολιτικής στο θέμα αυτό υπήρξε η έμφαση σε κριτήρια κοινωνικής δικαιοσύνης και τακτοποιήσεως προσφύγων παρά σε δημιουργία οικονομικώς αποδοτικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Η παραγωγικότητα του εδάφους, μεταξύ 1920 και 1948 αυξήθηκε πολύ λίγο. Σε προιόν καλλιεργειών (παραγωγή κατά μονάδα εδάφους) μεταξύ 1920 και 1939, αυξήθηκε μόλις κατά 25%. Η αύξηση της παραγωγής προήλθε βασικά από την αύξηση του καλλιεργήσιμου εδάφους.

Η παραγωγικότητα επομένως της εργασίας και του γεωργικού κεφαλαίου ήταν εξαιρετικά χαμηλή. Αυτό οφείλετο κατά βάση αφ' ενός στην υπερπροσφορά εργατικού δυναμικού, σε σχέση με το διαθέσιμο γεωργικό έδαφος και αφ' ετέρου, στην υπερκεφαλαιοποίηση-και συνεπώς την υποαπασχόληση-του κεφαλαίου-στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις, σαν συνέπεια του μικρού τους μεγέθους. Π.χ το προιόν κατά μονάδα καλλιεργήσιμου εδάφους, μεταξύ 1920 και 1938, αυξήθηκε μόλις κατά 7,5% με ποσοστό αυξήσεως 2,6% το 1946-48. Η παραγωγικότητα της εργασίας (προιόν κατά μονάδα εργασίας) αυξήθηκε, κατά την ίδια περίοδο κατά 36% που αντιστοιχεί προς μια μέση ετήσια αύξηση 1,5%.

Η αύξηση εντοπίζεται κατά κύριο λόγο στη διάρκεια της δεκαετίας του 1930 και είναι αποτέλεσμα της βελτιώσεως που επήλθε στη σχέση εργατικού δυναμικού και γεωργικού εδάφους λόγω της σημαντικής επεκτάσεως του καλλιεργήσιμου εδάφους πράγμα που κατέληξε σε μία βελτίωση της σχέσεως εδάφους-εργασίας κατά 45%.

Παρά ταύτα όμως, σύμφωνα με σχετικά στοιχεία της περιόδου 1935-38, η μέν οριακή παραγωγικότητα του απασχολούμενου στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις εργατικού δυναμικού ανερχόταν σε 39 δρχ. (της εποχής εκείνης) ημερησίως, η δε απόδοση του σε 30,2 δρχ. ημερησίως. Η απόδοση αυτή αντιπροσώπευε το 50-70% του τότε κρατούντος ημερομισθίου σε μισθωτούς γεωργικούς εργάτες, ή το 25-40% εάν υπολογιστεί με βάση τις ημέρες πραγματικής απασχολήσεως στην εκμετάλλευση της γεωργικής επιχειρήσεως. Σοβαρή διαφορά υπήρχε μεταξύ του επιπέδου των αμοιβών δια χαμηλής ειδικεύσεως γεωργικής και μη γεωργικής εργασίας σε σύγκριση με ανώτερης εξειδικεύσεως και ποιοτικής σταθμής μη γεωργικό εργατικό δυναμικό. Οι αμοιβές π.χ της πρώτης κατηγορίας που συνιστούσε το 78% σχεδόν του συνόλου των απασχολούμενων ατόμων το 1938, μόλις έφθανε στο 1/3 έως 1/2 των αμοιβών των ατόμων της δεύτερης κατηγορίας. Η διαφορά αυτή μπορεί να αποδοθεί σε διαφορές εκπαίδευσως και στην ύπαρξη συνδικαλιστικής οργανώσεως στον μη γεωργικό τομέα. Η ύπαρξη της διαφοράς αυτής υπήρξε το κύριο αίτιο για τις σημαντικές διαφορές στο κατά κεφαλή εισόδημα μεταξύ των 2 τομέων. Το κατά κεφαλή π.χ γεωργικό εισόδημα κατά την προπολεμική περίοδο εκυμάλνετο στο 1/2 με το 1/4 εκείνου του μη γεωργικού τομέα της οικονομίας, παρά την έντονη πολιτική στηρίξεως των γεωργικών τομών που ακολουθήθηκε καθ' όλη την περίοδο αυτή.

Άλλο χαρακτηριστικό υπήρξε η δυσκαμψία προσαρμογών στην παραγωγή των προϊόντων ανάλογα με τις συνθήκες της αγοράς. Αυτό ήταν αποτέλεσμα αφ' ενός του μικρού μεγέθους των εκμεταλλεύσεων και αφ' ετέρου του μορφωτικού επιπέδου των γεωργών και του αυταρχικού χωρικού τύπου, εκμεταλλεύσεως το συμπέρασμα είναι, ότι η προπολεμική ελληνική γεωργία παρουσιάζει έντονα τα χαρακτηριστικά μας υπανάπτυκτης παραδοσιακής γεωργίας, με περιορισμένη διαθεσιμότητα γεωργικού εδάφους, χωρικού τύπου, οικογενειακού μεγέθους γεωργική μονάδα, με έλλειψη μη εγγείου κεφαλαίου στην επιχείρηση, παραδοσια-

κή τεχνολογία παραγωγής, χαμηλή αποδοτικότητα του εδάφους και συνεπώς χαμηλά εισοδηματικά επίπεδα. Είναι προφανές ότι κάτω από αυτές τις συνθήκες η γεωργία αποτελούσε μία πολύ φτωχή πηγή οικονομικής προόδου.

Γ. ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Όσον αφορά την οργανωτική υποδομή, η προπολεμική περίοδος χαρακτηρίζεται από τη δημιουργία ορισμένων βασικών οργανωτικών θεσμών. Δημιουργήθηκαν ορισμένοι βασικοί γεωργικοί θεσμοί, μεταξύ των οποίων οι σημαντικότεροι είναι η συνεταιριστική οργάνωση των γεωργών και η εξειδικευμένη αγροτική πίστη.

Ο θεσμός της γεωργικής συνεταιριστικής οργάνωσης υπήρξε το αποτέλεσμα της ευρείας γεωργικής μεταρρυθμίσεως, κυρίως στην Κεντρική Ευρώπη και της δημιουργίας των μικρών οικογενειακών ιδιόκτητων γεωργικών μονάδων δια της διασπάσεως των μεγάλων εκμεταλλεύσεων. Στην Ελλάδα η επίσημη εισαγωγή του θεσμού έγινε με το νόμο 602 του 1915, η δε διάδοσή του έλαβε χώρα κυρίως στη δεκαετία του 1930, με την ολοκλήρωση της μεταρρυθμίσεως και τη δημιουργία του 1929 της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος, κάτω από την επίβλεψη και καθοδήγηση της οποίας ετέθηκε το όλο συνεταιριστικό κίνημα.

Η δημιουργία ειδικού συστήματος αγροτικής πιστεως υπήρξε το αποτέλεσμα των αυξανόμενων χρηματοδοτικών αναγκών, σαν συνέπεια της αγροτικής μεταρρυθμίσεως, των τεχνολογικών αλλαγών και λοιπών συναφών παραγόντων, σε συνδυασμό με την αδυναμία του εμπορικού τραπεζικού συστήματος να ικανοποιήσει τις αυξανόμενες πιστοδοτικές ανάγκες της γεωργίας. Παράγοντες που κατέστησαν το θεσμό της χρηματοδοτήσεως της γεωργίας βασικό πρόβλημα κυβερνητικής πολιτικής, κάτω από τις αυξανό-

μενες σαν συνέπεια πιέσεις των αγροτών.

Γενικά μπορούμε να πούμε σαν συμπέρασμα, ότι η αποδοτικότητα της Ελληνικής Γεωργίας, από απόψεως χρησιμοποίησεως των διαθέσιμων πόρων, κατά την προπολεμική περίοδο ήταν ιδιαίτερα χαμηλή, με δεδομένες τις τότε κρατούσες συνθήκες μεθόδων παραγωγής και τεχνολογίας. Χαρακτηριστικό στοιχείο είναι το γεγονός ότι για την παραγωγή π.χ γεωργικού προιόντος 1.000 δολλαρίων, κατά το 1938-39, ο απαιτούμενος συνδιασμός συντελεστών ήταν 8,3 έτη εργασίας ενός ατόμου και 8.220 δολλάρια κεφαλαίου (περιλαμβανομένου του μη εγγείου κεφαλαίου). Ο αντίστοιχος συγκρίσιμος συνδυασμός συντελεστών π.χ για την Αμερικανική γεωργία, την αυτή εποχή ήταν 2,09 έτη εργασίας και 6.083 δολλάρια κεφαλαίου. Δηλαδή, σχεδόν τετραπλάσια ποσότητα εργασίας με την αυτή ποσότητα κεφαλαίου εχρησιμοποιείτο στην Ελλάδα για την παραγωγή της αυτής ποσότητας, σε αξία, γεωργικού προιόντος. Τα στοιχεία αυτά δείχνουν καθαρά τις συνθήκες που επικρατούσαν κατά την προπολεμική περίοδο στην σχετική διαφορά των δύο βασικών συντελεστών παραγωγής στον τομέα της ελληνικής γεωργίας.

Οι πόροι σε γεωργικό κεφάλαιο αποτελούντο, κυρίως από έδαφος και ποιοτικές βελτιώσεις του εδάφους με κάποια σχετική μηχανοποίηση. Πολύ λίγη όμως μεταβολή είχε σημειωθεί στη δομή της χρησιμοποίησεως του γεωργικού εδάφους. Είναι ίσως ενδιαφέρον να δει κανείς τη σύνθεση των παραγωγικών δαπανών στην ελληνική γεωργία κατά την προπολεμική περίοδο. Σύμφωνα με σχετικούς υπολογισμούς του Καθηγητή Χρυσού Ευελπίδη, η σύνθεση των δαπανών, κατά το 1939, ήταν η ακόλουθη κατά μέσο όρο:

	% Συνόλου
1. Γεωργικά ημερομίσθια (προσφερόμενα κατά 85% υπό της γεωργικής οικογένειας)	70
2. Σπόροι καί κτηνοτροφές	17
3. Λιπάσματα	2
4. Φόροι	2
5. Απόσβεση παγίου κεφαλαίου	5
6. Διάφορες δαπάνες	4
	----- 100

ΟΙ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

Η προηγούμενη σύντομη επισήμανση ορισμένων οικονομικών χαρακτηριστικών της Ελληνικής Γεωργίας για την προ του τελευταίου πολέμου περίοδο, υπήρξε απαραίτητη προκειμένου να γίνουν κατανοητές οι μετά τον πόλεμο εξελίξεις και να διαγραφούν οι υφιστάμενες δυνατότητες και προοπτικές μιας περαιτέρω ανάπτυξεως και να προσδιοριστεί το είδος και οι κατευθύνσεις της οικονομικής πολιτικής που θα πρέπει να ακολουθηθεί.

Κατά την μεταπολεμική περίοδο πραγματοποιήθηκε σοβαρή πρόοδος στον εκσυγχρονισμό της ελληνικής γεωργίας. Κυρίως από απόψεως μεθόδων και τεχνολογίας παραγωγής, εκσυγχρονισμού ορισμένων καλλιεργειών και μεταβολών στη σύνθεση του γεωργικού προϊόντος, παράλληλα με μία διαρθρωτική ανακατανομή του αγροτικού πληθυσμού και του εργατικού δυναμικού, σαν συνέπεια των αναπτυξιακών εξελίξεων που συντελέστηκαν στους μη γεωργικούς τομείς της οικονομίας και της έντονης εξωτερικής μεταναστεύσεως που πραγματοποιήθηκε στην εικοσαετία 1950-1970.

Το γεωργικό προϊόν, σε σταθερές τιμές 1970, και απαλλαγμένο των ετήσιων διακυμάνσεων, αυξήθηκε μεταξύ 1949 και 1970 κατά 126,3% που αντιστοιχεί σ'ένα μεσοετήσιο ρυθμό 4% περίπου. Η εξέλιξη του μέσου ανά τριετία ρυθμού αύξησεως του προϊόντος, σε σταθερές τιμές και απηλλαγμένου των ετησίων εποχιακών διακυμάνσεων, υπήρξε η ακόλουθη για την περίοδο 1950-1983.

Περίοδος	Μέσοι ρυθμοί αύξησεως%
1950-52	6,4
1953-55	5,4
1956-58	4,2

Περίοδος	Μέσοι ρυθμοί αύξησης %
1959-61	0,7
1962-64	6,8
1965-67	1,6
1968-70	2,8
1971-73	4,1
1974-76	3,1
1977-79	1,2
1980-83	0,3

(Εθνικός Λογαριασμός)

Είναι προφανώς η φθίνουσα τάση του ρυθμού αύξησης του γεωργικού προϊόντος. Από 4,4% μέση αριθμητική ετήσια αύξηση τη δεκαετία 1950-59, κατήλθε σε 3,3% τη δεκαετία 1960-69 σε 3,1% τη δεκαετία 1970-79 και 0,3% την τετραετία 1980-83.

Σύμφωνα με ορισμένες μελέτες που καλύπτουν την πρώτη σχεδόν μεταπολεμική 20ετία, το μέγιστο μέρος προόδου κατά την περίοδο αυτή, τουλάχιστο από απόψεως παραγωγής, προήλθε κατά κύριο λόγο από την αύξηση των αποδόσεων του καλλιεργουμένου εδάφους, λόγω χρησιμοποιήσεως προηγούμενης τεχνολογίας παραγωγής. Η σημειωθείσα π.χ αύξηση της παραγωγής κατά την περίοδο αυτή κατά 57% ήτοι ετήσιος ρυθμός 5,1% προήλθε κατά 76% σχεδόν από την αύξηση των στρεμματικών αποδόσεων, κατά 15% από μεταβολές στη σύνθεση του προϊόντος δηλαδή από την αναδιάρθρωση των καλλιεργειών (στροφή προς προϊόντα υψηλότερης αξίας) και μόνο κατά 9,1% από επέκταση της καλλιεργούμενης εκτάσεως. Το τελευταίο αυτό βεβαία συνέπεια της τελείως ανελαστικής προσφοράς του γεωργικού εδάφους.

Οι ακόλουθες μεταβολές στη διάρθρωση των παραγωγικών εισροών κατά την 20ετία 1948-67, δίνουν μια πληρέστερη εικόνα περί των πηγών προελεύσεως της πραγματοποιηθείσης αυξήσεως του γεωργικού προϊόντος.

Παραγωγικές εισροές	1948-50 (Μ.Ο)	1965-67 (Μ.Ο)
Υπηρεσίες εδάφους	15,5%	14,2%
Υπηρεσίες εργατ.δυναμικού	65,0	47,0
Υπηρεσίες κεφαλαίου	19,5	38,8
	-----	-----
Σύνολο	100,0	100,0

Όσον αφορά τις μεταβολές στη σύνθεση των εισροών καί κεφαλαίου, αυτή είχε ως εξής:

Εισροές Κεφαλαίου	1948-50	1965-67
Λιπάσματα	1,3%	5,5%
Σπόροι-κτηνοτροφές	11,1	22,5
Μηχανήματα	1,7	3,0
Λοιπά είδη κεφαλαίου	5,4	7,8

Γίνεται εμφανές από τα στοιχεία αυτά ότι η αύξηση του προϊόντος οφείλεται κατά κύριο λόγο στη χρησιμοποίηση προηγμένων εισροών αναλώσιμου κεφαλαίου (λιπάσματα, σπόροι, φυτοφάρμακα, κτηνοτροφές κ.λ.π). Σ' αυτή την διαδικασία βασίστηκε καί η μετέπειτα εξέλιξη της αυξήσεως του προϊόντος, με σχετικά εντονότερη υποκατάσταση εργασίας καί παραγωγικών ζώων δια μηχανημάτων.

Εντονη υπήρξε κατά την μετά το 1960 περίοδο η έξοδος του αγροτικού πληθυσμού, αφ' ενός λόγω των ευκαιριών απασχολήσεως που δημιουργήθηκαν στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα καί ιδίως στην Γερμανία καί αφ' ετέρου λόγω της επιταχύνσεως του ρυθ-

μού αναπτύξεως της ελληνικής βιομηχανίας και την προσέλκυση εργατικού δυναμικού προς τα αστικά κέντρα.

Κατά την περίοδο π.χ 1951-1971 σύμφωνα με τα στοιχεία των απογραφών πληθυσμού της Ε.Σ.Υ.Ε, σημειώθηκε μία έξοδος από τις επαρχιακές περιοχές 1.351.117 ατόμων, από τα οποία 674.941 κατευθύνθηκαν προς τα αστικά κέντρα και 676.176 άτομα προς την εξωτερική μετανάστευση¹. Ειδικότερα ως προς τη μόνιμη εξωτερική μετανάστευση, κατά την περίοδο 1962-1971 μετανάστευσαν ετησίως 83.333 άτομα. Μεταξύ 1972 και 1976 ο αντίστοιχος ετήσιος ρυθμός μειώθηκε σε 27.214 άτομα με μέσο όρο για την περίοδο 1962-1976, 64.627 άτομα. Μεταξύ 1961 και 1971 ο ενεργός γεωργικός πληθυσμός μειωνόταν με μέσο ρυθμό 4,7% ετησίως, με σχετικώς μεγαλύτερο ρυθμό στην Μακεδονία και Θεσσαλία.

Αποτέλεσμα των πληθυσμιακών αυτών εξελίξεων ήταν ο μιν αγροτικός πληθυσμός από 52,4% το 1940 και 47,5% το 1951 να κατέλθει στο 30,3% του συνόλου το 1981. Αντίστοιχα ο οικονομικός ενεργός αγροτικός πληθυσμός από 48,2% του συνόλου να μειωθεί στο 10,6% το 1971 και 28,9% το 1982. Η εξέλιξη αυτή δημιούργησε, σημαντική μεταβολή στην σχέση αγροτικού πληθυσμού προς καλλιεργούμενο έδαφος. Έτσι, ενώ το 1961 ο αγροτικός πληθυσμός ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο καλλιεργούμενης γης ανερχόταν σε 124,5 άτομα, το 1971 κατήλθε σε 77,7 άτομα, ήτοι η σχέση μειώθηκε κατά 37,6%. Η αντίστοιχη μείωση για την Θεσσαλία ήταν 38,5%². Η μεταβολή αυτή σημαίνει σοβαρή μιν αύξηση στην σχέση εργασίας εδάφους, χωρίς όμως ουσιώδεις αλλαγές στο μέγεθος της εκμεταλλεύσεως, πράγμα που σημαίνει δυσκαμψία στην κινητικότητα του γεωργικού εδάφους μεταξύ γεωργικών μονάδων.

Όσον αφορά την σχετική σημασία του γεωργικού προϊόντος το αυτό από 29,2% του συνόλου ΑΕΠ το 1949-50 κατήλθε στο 13,5% το 1982-83.

Ι.Γ.Φ.Κουτσούμάρη Οικονομική Ανάπτυξη και Αναπτυξιακή Πολι-

Ως προς το έδαφος, η έμφαση της πολιτικής συγκεντρώθηκε στην επέκταση της αρδύσεως, με αποτέλεσμα οι αρδευόμενες εκτάσεις να αυξηθούν μεταξύ 1962 και 1983, κατά 90,6% και να ανέλθουν από 14% του συνόλου των υπό καλλιέργεια εκτάσεων το 1961-62 στο 27,9% το 1983.

Όσον αφορά το μέγεθος και τον τεμαχισμό του κλήρου των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, πολύ λίγη βελτίωση πραγματοποιήθηκε καθ' όλη την μεταπολεμική περίοδο. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία, το σύνολο των γεωργικών εκμεταλλεύσεων το 1977-78 ανερχόταν σε 957.040 μονάδες, σε σύγκριση με 1.151.172 το 1961, δηλ. μια μείωση κατά 17,2%. Η αντίστοιχη μείωση των απασχολούμενων στον αγροτικό τομέα ήταν από 53,8% του συνολικού εργατικού δυναμικού το 1961, σε 29% το 1981³. Παρά τη σημαντική αυτή μείωση του εργατικού δυναμικού, το μέσο μέγεθος των εκμεταλλεύσεων, από απόψεως γεωργικού εδάφους, παρέμεινε σχεδόν στα αυτά επίπεδα (γύρω στα 40 στρέμματα). Από αυτές, το 61,4% αντιπροσώπευαν μονάδες μεγέθους μέχρι 20 στρεμμάτων. Μονάδες μεταξύ 200-499 στρεμμάτων αντιπροσώπευαν το 1,10% του συνόλου, με το 1,11% του εδάφους. Μονάδες μεγέθους άνω των 500 στρεμμάτων ανερχόταν σε 1260 με 0,13% του συνολικού εδάφους. Στο σύνολο της γεωργίας, το μέσο μέγεθος της γεωργικής εκμεταλλεύσεως, από απόψεως διαθέσιμου εδάφους, ανερχόταν σε 34 στρέμματα με μέσο όρο 6,1 τεμάχια κατά εκμεταλλεύση. Το 96% σχεδόν των γεωργικών μονάδων, μέσου μεγέθους 40 στρεμ. σχεδόν διέθεταν το 79,9% του καλλιεργήσιμου εδάφους, το δε 98% των εκμεταλλεύσεων ήταν ιδιοκτήτες.

Εκεί όπου η κατάσταση εμφανίζεται περισσότερο καθυστερημένη, είναι στον κτηνοτροφικό τομέα. Μεταξύ 1960 και 1981,

τική, Αθήνα 1978.

2. Υπουργείο Γεωργίας, Κατευθύνσεις Αγροτική Πολιτική, Αθήνα, 1985

3. Δημ. Ι. Ντελή, Η Ανάπτυξη της Ελληνικής Γεωργίας: Η περίπτωση της Θεσσαλίας, ΑΤΕ Ετδ. Μελέτη Νο 20, Αθήνα 1985, σελ 32.

το ζωικό κεφάλαιο μειώθηκε κατά 22,7% στα βοοειδή, 13% στην προβατοτροφία και 10,6% στην αιγοτροφία. Αντίθετα αυξήθηκε σοβαρά η χοιροτροφία (62%) και η ορνιθοτροφία (106,4%).

Ο τριπλασιασμός της παραγωγής κρέατος που παρατηρείται την ίδια περίοδο (από 158.811 τόννους σε 503.608) οφείλεται βασικά στην ανάπτυξη της χοιροτροφίας και πτηνοτροφίας. Δηλαδή της δραστηριότητας με την ταχύτερη ανακύκλωση και συνεπώς αποδοτικότητα κεφαλαίου, και κατά δεύτερο λόγο στην αύξηση των σε κρέας αποδόσεων των λοιπών καθαρώς κτηνοτροφικών κλάδων.

Οι παρατηρούμενες κατά την περίοδο αυτή μεταβολές στη διάρθρωση της ζήτησεως για τα γεωργικά προϊόντα αντανακλούν τις γνωστές μεταβολές στη διάρθρωση των εισοδηματικών ελαστικότητων της ζήτησεως σαν συνέπεια της ανόδου των εισοδημάτων και την αστιχοποίηση του πληθυσμού, με τις σχετικές εξωγενείς επιδράσεις της στα καταναλωτικά πρότυπα. Τα ακόλουθα στοιχεία για την σύνθεση της δαπάνης για τρόφιμα δείχνουν τις μεταβολές που δημιουργήθηκαν στην σύνθεση της καταναλωτικής αυτής δαπάνης στην ελληνική οικονομία κατά την διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου.

Είδος τροφίμου (% της συνολικής δαπάνης για τρόφιμα)	1950	1970	1982
1. Αρτος - δημητριακά	23,9	9,6	9,5
2. Κρέας	9,3	22,2	25,5
3. Γάλα-τυρί-αυγά	12,8	16,9	15,7
4. Φρούτα-λαχανικά-πατάτες κλπ	27,2	26,8	24,9
5. Λοιπά είδη	26,8	24,5	24,4
	----- 100,0	----- 100,0	----- 100,0

Είναι προφανώς η σοβαρή μετατόπιση της ζήτησεως που επήλθε κατά την περίοδο αυτή υπέρ των κτηνοτροφικών προϊόντων, τα οποία από 22,1% της συνολικής δαπάνης για τρόφιμα

που αντιπροσώπευαν το 1950, έφθασαν στο 41,2% το 1982. Η ριζική αυτή μεταβολή δημιουργήθηκε κυρίως κατά την εικοσαετία 1950-70, περίοδο κατά την οποία παρατηρήθηκε, έντονος ρυθμός ανόδου των εισοδημάτων και αστικοποίησης του πληθυσμού. Αντίθετα η δαπάνη για τρόφιμα από δημητριακά περιορίστηκε από 23,9% του συνόλου το 1950, σε 9,5% το 1982, πράγμα που συνέβαλε επίσης σημαντικά στα δημιουργηθέντα πλεονάσματα σιτηρών.

Στο σύνολο, η δαπάνη για τρόφιμα από 44% της συνολικής καταναλωτικής δαπάνης το 1950 κατήλθε στο 28,6% το 1975, αποτέλεσμα της γνωστής εισοδηματικής ανελαστικότητας της ζήτησης για τρόφιμα γενικώς.

Οι διαρθρωτικές αυτές μεταβολές δημιουργούν, όπως είναι επόμενο, πιέσεις για αντίστοιχες προσαρμογές στη διάρθρωση της γεωργικής παραγωγής, οι τυχόν ακαμψίες της οποίας προκαλούν επιπτώσεις στο ισοζύγιο του εξωτερικού εμπορίου. Π.χ η εισαγωγή κτηνοτροφικών ειδών, που το 1976 αντιπροσώπευε το 33,9% του συνόλου των εισαγωγών και το 44,4% του συνόλου της εισαγωγής τροφίμων το 1984 τα αντίστοιχα ποσοστά είχαν ανέλθει σε 47,7% και 59,2%⁴. Τα στοιχεία αυτά είναι ενδεικτικά της παραγωγικής δυσκαμψίας που παρουσιάζει ο κλάδος της κτηνοτροφικής παραγωγής της ελληνικής γεωργίας.

Από τα ανωτέρω στατιστικά στοιχεία γίνονται εμφανή τα βασικά οικονομικά χαρακτηριστικά της ελληνικής γεωργίας, στο στάδιο ανάπτυξης που βρίσκεται σήμερα. Παρ' όλη την προαναφερθείσα πρόοδο που επιτεύχθηκε κατά τη μεταπολεμική περίοδο, ιδίως στον τομέα των στρεμματικών αποδόσεων, ο βαθμός αποδοτικότητας της, από απόψεως ιδίως προσαρμογών, εξακολουθεί να καθυστερεί.

Η παραγωγή εξακολουθεί να καταναμεται μεταξύ ενός μεγάλου αριθμού μικρών οικογενειακών μονάδων, από τις οποίες το 98% είναι ιδιόκτητες. Οι κτηνοτροφικές επιχειρήσεις είναι κι αυτές μικρού μεγέθους οικογενειακής αυτάρκειας μορ-

4. Στατιστική Εισαγωγών, Δελτίο Τραπέζης Ελλάδος.

φής, με εμπορικοποιημένες τις κάπως μεγαλύτερες μονάδες. Όλες δε σχεδόν οι παραγωγικές μονάδες έχουν σχετικά χαμηλής ποιότητας διαχείριση, συνέπεια του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου των ιδιοκτητών.

Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το 30% του πληθυσμού εξακολουθεί να παραμένει στον γεωργικό τομέα, σημαίνει ότι κάθε αγροτική οικογένεια παράγει προϊόντα, πέραν της αυτοσυντηρήσεως της για 2,3 οικογένειες των μη γεωργικών τομέων της οικονομίας, σε σύγκριση με αντίστοιχη σχέση προς 15-20 στις πιο προηγμένες οικονομίες. Αυτό βέβαια σημαίνει, σε τελική ανάλυση, χαμηλή παραγωγικότητα εργασίας.

Οι συνθήκες αυτές αντανακλώνται βεβαίως στη σχέση των εισοδηματικών επιπέδων, το γεωργικό κατά κεφαλή εισόδημα, π.χ ως ποσοστό εκείνου των λοιπών τομέων, σε σταθερές τιμές, ανερχόταν το 1981 σε 37,3%.

Τέλος το γεγονός ότι το γεωργικό προϊόν κατανέμεται από απόψεως παραγωγής, μεταξύ ενός μεγάλου αριθμού μικρών εκμεταλλεύσεων συνεπάγεται τη δημιουργία και ύπαρξη ενός ιδιαίτερα δαπανηρού συστήματος συγκεντρώσεως, επεξεργασίας και εμπορίας του προϊόντος, δεδομένης της μεγάλης διασποράς της γεωργικής παραγωγής στον γεωγραφικό χώρο.

Το πρόβλημα συνεπώς των συνήθως αιτιάσεων περί μονοπωλιακής εκμεταλλεύσεως των παραγωγών από τους διαμεσολαβούντες εμπόρους, περί των υψηλών περιθωρίων κέρδους των διαμεσολαβητών αυτών σε βάρος των παραγωγών κ.λ.π, έχει στην ουσία την πηγή του, κατά ένα μεγάλο μέρος, στην προαναφερθείσα κακή διάρθρωση του μεγέθους των παραγωγικών μονάδων και τη γεωγραφική φυσικά διασπορά της γεωργικής παραγωγής, παρά το γεγονός ότι η ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού μικρών εκμεταλλεύσεων εξασφαλίζει μία ευρύτερη κατανομή του γεωργικού εισοδήματος μεταξύ του γεωργικού πληθυσμού.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 3

ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΚΑΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ
ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Για την εξαγωγή ορθών συμπερασμάτων πολιτικής εν όψει των προαναφερθεισών συνθηκών, είναι αναγκαία μία κάπως εγγύτερη εξέταση των συνθηκών που επικρατούν στην προσφορά και αξιοποίηση των επί μέρους συντελεστών παραγωγής και γενικώς στην οργάνωση της παραγωγής και την αποδοτικότητα των συντελεστών.

ΕΔΑΦΟΣ: Οπως αναφέρθηκε το γεωργικό έδαφος συνιστά τον περισσότερο σπανίζοντα παραγωγικό συντελεστή στην ελληνική γεωργία. Κατά συνέπεια, για την αύξηση του γεωργικού προϊόντος η έμφαση θα πρέπει αναγκαστικά να δοθεί στην εντατικότερη χρησιμοποίηση του εδάφους. Με άλλα λόγια, στην αύξηση της παραγωγικότητάς του.

Παρά την έμφαση που δόθηκε από τη γεωργική πολιτική, η προσφορά του καλλιεργήσιμου εδάφους, κατά την πρώτη μεταπολεμική 20ετία αύξανε μόνο κατά 0,8 ετησίως, σε σύγκριση με μία μέση ετήσια αύξηση της παραγωγικότητας του κατά 4%. Αυτό σε σχέση με τον αγροτικό πληθυσμό, οδήγησε στις αρχές της δεκαετίας του 1950 σε μία πρόσθετη γεωργική μεταρρύθμιση, με τον περιορισμό του ανωτατού μεγέθους εκμεταλλεύσεως σε 300 στρέμματα κατά μονάδα. Αποτέλεσμα ήταν να δημιουργηθούν άλλες 130.000 περίπου οικογενειακές εκμεταλλεύσεις μεγέθους 22"-30 στρεμμάτων.

Το πρόβλημα του κατατεμαχισμού του κλήρου της γεωργικής εκμεταλλεύσεως εξακολουθεί να παραμένει ένα από τα πιο κρίσιμα μειονεκτήματα της ελληνικής γεωργίας ως προς την αύξηση της οικονομικής της αποδοτικότητας.

Καί αυτό γιατί:

1. Καθιστά δύσκολη και δαπανηρή την άρδευση του εδάφους στο επίπεδο της εκμεταλλεύσεως και συνεπώς την οικονομική ανάπτυξη αρδεύσιμων καλλιεργειών και την εντατικότερη εκμετάλλευση ενός σπανίζοντος συντελεστού, όπως το έδαφος.

2. Καθιστά αντιοικονομική την μηχανοποίηση των καλλιεργειών και συνεπώς την υποκατάσταση εργατικού δυναμικού προς αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας.

3. Δημιουργεί σπατάλη διαθέσιμου χρόνου εργασίας για τους παραγωγούς, πράγμα που μειώνει την κατ'άτομο παραγωγική αποδοτικότητα.

4. Προκαλεί υπο-απασχόληση κεφαλαίου, με αποτέλεσμα την χαμηλή αποδοτικότητα του επενδεδυμένου στις γεωργικές επιχειρήσεις πάγιου κεφαλαίου.

5. Δημιουργεί προβλήματα και περιορισμούς στην πραγματοποίηση επενδύσεων στις επιμέρους γεωργικές εκμεταλλεύσεις και συνεπώς στην δημιουργία και συσώρευση παραγωγικού κεφαλαίου στην γεωργία, πράγμα απαραίτητο για την αύξηση της παραγωγικότητας των λοιπών 2 συντελεστών παραγωγής.

Η προσπάθεια της γεωργικής πολιτικής για την διόρθωση των μειονεκτημάτων αυτών διαμέσου ενός ανάδοσμού των γεωργικών κληρών αποδείχθηκε μια πολύ βραδεία, δύσκολη και ιδιαίτερα δαπανηρή διαδικασία.

Σχετική με το πρόβλημα αυτό είναι και η παντελής σχεδόν ανυπαρξία αποτελεσματικού μηχανισμού μεταφοράς του γεωργικού εδάφους μεταξύ παραγωγικών μονάδων και παραγωγών. Ο μηχανισμός της πωλήσεως γεωργικής γής είναι πολύ μικρής σημασίας στη διαδικασία κατανομής του γεωργικού εδάφους μεταξύ παραγωγικών μονάδων. Ο μόνος ουσιαστικός τρόπος είναι είτε δια κληρονομίας είτε δια γονικής δωρεάς.

Το πρόβλημα αυτό της κινητικότητας μεταξύ επιχειρηματικών μονάδων ενός βασικού συντελεστή όπως είναι το έδαφος, α-

ποβαίνει πηγή σοβαρότατων δυσκαμφιών στις παραγωγικές προσαρμογές των γεωργικών επιχειρήσεων που επιβάλλονται από τις δυναμικές εξελίξεις στη ζήτηση και συνεπώς στις συνθήκες της αγοράς για τα προϊόντα.

Οι συνθήκες αυτές φαίνονται και στο γεγονός ότι σε μεγάλες π.χ καλλιέργειες (άνω των 200 στρεμ) η αξιοποίηση του γεωργικού εδάφους, από απόψεως προϊόντος, είναι σε πολλές περιπτώσεις ανεπαρκής, όπως είναι η καλλιέργεια ξηρικών προϊόντων σε αρδευόμενες εκτάσεις. Αυτό είναι δυνατόν βεβαίως να οφείλεται και σε τοπικές δυσκαμψίες στην προσφορά εργατικού δυναμικού, αφού αρδευτικές καλλιέργειες συνεπάγονται εντατικότερη χρήση εργασίας. Τα περιθώρια αυξήσεως του γεωργικού εισοδήματος δια αναδιάρθρωσεως των καλλιεργειών και εδάφους, με δεδομένη την υπάρχουσα προσφορά και διάρθρωση των λοιπών παραγωγικών συντελεστών, είναι σχετικώς περιορισμένα (8-10%). Το πρόβλημα της ανακατατάξεως των καλλιεργειών, και συνεπώς και της προσαρμογής τους στις μεταβαλλόμενες συνθήκες αγοράς είναι κάπως βαθύτερο και συναρτάται με βασικότερες οργανωτικές αναδιρθρώσεις των παραγωγικών συντελεστών και των εκμεταλλεύσεων και με ευκαμψία προσαρμογών στις συνθήκες αγοράς και τιμών. Και από της απόψεως αυτής ουδεμία ουσιαστική πρόοδος έχει επιτευχθεί καθ' όλη τη μέχρι σήμερα μεταπολεμική περίοδο.

Εργατικό Δυναμικό: Η ελληνική γεωργία έπασχε από υπερπροσφορά εργατικού δυναμικού σε σχέση με το διαθέσιμο γεωργικό έδαφος. Αποτέλεσμα αυτού, εν όψει της ελλείψεως κεφαλαίου, ήταν η αύξηση της παραγωγικότητας της γεωργικής εργασίας να εξαρτάται αποκλειστικά από την εντατική χρησιμοποίηση του εδάφους και την εκτός γεωργίας μετακίνηση εργατικού δυναμικού. Το πρώτο προϋποθέτει σοβαρή επένδυση πάγιου και κυκλοφοριακού κεφαλαίου στις παραγωγικές μονάδες, ενώ το δεύτερο δημιουργία ευκαιριών απασχολήσεως στους μη γεωργικούς

τομείς της οικονομίας. Κατά την άμεση μεταπολεμική περίοδο, η ελληνική γεωργία από απόψεως συντελεστών παραγωγής, εξακολούθησε να κυριαρχείται από ανθρώπινο δυναμικό και γεωργικό έδαφος, με πολύ λίγη διαθεσιμότητα κεφαλαίου. Η έντονη μετανάστευση αγροτικού πληθυσμού κατά την 20ετία 1950-1970 και κυρίως στη δεκαετία του 1960, άλλαξε σημαντικά τη σύνθεση των συντελεστών παραγωγής με την υποκατάσταση εργασίας και εδάφους με επένδυση κεφαλαίου, πάγιο και αναλώσιμο⁵. Παρά τις μεταβολές αυτές ένα δυσανάλογο για την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας και συνεπώς του κατά κεφαλή γεωργικού εισοδήματος, μέγεθος εργατικού δυναμικού εξακολουθεί να παραμένει⁶. Με δεδομένη όμως τη διάρθρωση των γεωργικών επιχειρήσεων από απόψεως μεγέθους και συνθέσεως παραγωγής και τις λοιπές κρατούσες συνθήκες, ιδίως όσον αφορά την υποκατάσταση εργασίας δια κεφαλαίου, δημιουργείται το ερώτημα κατά πόσο μία περαιτέρω απομάκρυνση εργατικού δυναμικού από την ελληνική γεωργία δεν θα δημιουργούσε στασιμότητα ή και μείωση του παραγόμενου γεωργικού προϊόντος.

Δεδομένου ότι ήδη παρατηρούνται ορισμένες ελλείψεις εργατικού δυναμικού για ορισμένες καλλιέργειες, όπως στο βαμβάκι, την ελαιοπαραγωγή και λοιπές σποχιακές εκμεταλλεύσεις, ή στην κτηνοτροφική παραγωγή και τις καλλιέργειες κηπουροκηπευτικών.

Οι ελλείψεις αυτές, στο στάδιο αυτό, είναι συνέπεια αφ' ενός της εποχικότητας των καλλιεργειών, προπαντός όμως της χαμηλής απασχολήσεως του εργατικού δυναμικού στις συγκεκριμένες περιφέρειες. Γιατί όπως έχει αποδειχθεί⁷ ο βαθμός υπό

5. Διαπιστώνεται π.χ μία ετήσια μείωση εργασίας κατά 0,2% στη φυτική παραγωγή και 1,7% στη ζωική και για ολοκλήρωση της γεωργίας 0,7% Γ.Κ.Μελά και Δ.Ι.Ντελή τα Αγροτικά Ημερομίσθια και η Απασχόληση στην Γεωργία.

6. Υπολογίστηκε ότι το 1976 ο γεωργικός τομέας ήταν πλεονασματικός σε εργατικό δυναμικό κατά 8% των διαθέσιμων ημερών,

απασχολήσεως του γεωργικού εργατικού δυναμικού ποικίλει κατά περιοχές ανάλογα με τον τύπο των καλλιεργειών. Διαπιστώνεται π.χ ανεπαρκής αξιοποίηση της εργασίας στη φυτική παραγωγή λόγω υπερβολικού μηχανολογικού εξοπλισμού. Ο λόγος οριακού προϊόντος εργασίας/κόστους εργασίας βρέθηκε να είναι 1,436 σε σύγκριση με 1,198 στη ζωική εκμετάλλευση. Επομένως έχουμε συνθήκες αύξουσας αποδόσεως στην εργασία, με την υπάρχουσα δομή. Εξακολουθεί να παραμένει συνπώς το πρόβλημα εποχιακής κατά περιοχές, υπο-απασχολήσεως και ανεργίας, το οποίο μπορεί να αντιμετωπισθεί είτε δια αύξησεως της εποχιακής κινητικότητας, πράγμα δύσκολο με την υφιστάμενη διάρθρωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, είτε δια της γεωγραφικής αποκεντρώσεως των μη γεωργικών δραστηριοτήτων.

Ανι' και είναι πολύ δύσκολο να προσδιορισθεί το πραγματικό πλεονάζον εργατικό δυναμικό στη γεωργία (με την έννοια του δυναμένου να μετακινηθεί εκτός γεωργίας χωρίς σοβαρή επίδραση στο μέγεθος και τον ρυθμό αύξησεως της παραγωγής), οι ενδείξεις είναι ότι το πλεόνασμα αυτό έχει σχεδόν εκμηδενισθεί υπό τις προαναφερθείσες κρατούσες συνθήκες διάρθρωσεως των παραγωγικών μονάδων και συνεπώς τις περιορισμένες δυνατότητες, από οικονομικής απόψεως, περαιτέρω μηχανοποιήσεως, εντατικότητας και εναλλαγής καλλιεργειών συνδυασμού συντελεστών παραγωγής, διεξαγωγής από τους ίδιους τους παραγωγούς μη γεωργικών εργασιών, όπως είναι εμπορία των προϊόντων κλπ λόγω μη επαρκούς αναπτύξεως των λοιπών βοηθητικών της γεωργίας τομέων της οικονομίας κ.ο.κ.

6. με εποχιακές όμως διακυμάνσεις και ελλείψεις σε ορισμένα γεωγραφικά διαμερίσματα.

7. Πεπελασης και Π.Κ. Παναγιωτοπούλου. Η πλεονάζουσα εργατική Δύναμις εις την ελληνική Γεωργία, 1953-60, Κέντρο Οικονομικών Ερευνών, Αθήνα 1962.

Το συμπέρασμα είναι, ότι κάθε περαιτέρω σημαντική μετακίνηση εργατικού δυναμικού από τη γεωργία, χωρίς μειωτικές επιδράσεις στο μέγεθος της παραγωγής, προϋποθέτει μεταβολή στο συνδυασμό των συντελεστών παραγωγής και συνεπώς υποκατάσταση εργασίας δια κεφαλαίου.

Επομένως η έμφαση, από της πλευράς αυτής, θα πρέπει να δοθεί: α) στην υποδομή και β) στην επένδυση κεφαλαίου στις επιμέρους γεωργικές επιχειρήσεις, πράγμα που εξαρτάται από την επένδυση κεφαλαίου απορροφητικότητα τους. Η απορροφητικότητα αυτή εξακολουθεί να είναι χαμηλή στην ελληνική γεωργία, με την παρούσα διάρθρωση της, παρά τη σημαντική της πρόοδο κατά την πρώτη μεταπολεμική 20ετία.

Η δημιουργία ευκαιριών απασχολήσεως εκτός γεωργίας εγχωρίως και στο εξωτερικό, επιτάχυνε σημαντικά την εκ της γεωργίας έξοδο εργατικού δυναμικού

Αυτό αποδεικνύει ότι ο μηχανισμός των εναλλακτικών ευκαιριών και συνεπώς ο μηχανισμός της αγοράς στην ενδοτομεακή κατανομή του εργατικού δυναμικού λειτούργησε κανονικά. Από σχετικές οικονομετρικές έρευνες του Καθηγητή Γ. Κιτσοπανίδη και των συνεργατών του, του εργαστηρίου Οικονομικής Γεωργικής Έρευνας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, εμφανίζεται ότι το οριακό προϊόν στις επιμέρους εκμεταλλεύσεις δεν ήταν μεν μηδέν πλην όμως ήταν εξαιρετικά χαμηλό. Π.χ βρέθηκε ότι στη Δ. Μακεδονία, σε γεωργικές επιχειρήσεις με απασχολούμενο εργατικό δυναμικό τριών σχεδόν ατόμων, η οριακή παραγωγικότητα του τρίτου ατόμου έπεφτε στο 1/30 του μέσου ετησίου εισοδήματος της εκμεταλλεύσεως.

Περαιτέρω, σχετικώς πρόσφατη μελέτη της Διευθύνσεως Μελετών της ΑΤΕ δείχνει ότι τα αγροτικά ημερομίσθια υπολείποντο των βιομηχανικών κατά 20-22% πράγμα που σημαίνει ενδοτομεακή εξισορρόπηση εάν ληφθούν υπόψη διάφορες σε τοπική αγοραστική δύναμη, με σοβαρές όμως διακυμάνσεις μεταξύ περιφερειών. Σε περιοχές όμως με βιομηχανική και τουριστική ανά-

πτυξη τα γεωργικά ημερομίσθια βρέθηκαν να είναι ανώτερα των λοιπών γεωργικών περιφερειών, πράγμα που αποδεικνύει την προαναφερθείσα επίδραση του μηχανισμού των εναλλακτικών ευκαιριών.

Το ανωτέρω εξηγούν την προιούσα κάμψη του προιόντος κατά την αυτή περίοδο και τη διατήρηση της συγκριτικής παραγωγικότητας και εισοδήματος κατά κεφαλή στη γεωργία στο αυτό επίπεδο. Π.χ το 1960 το κατά κεφαλή αγροτικό εισόδημα αντιπροσώπευε το 59% του εθνικού συνόλου. Η εξέλιξη στη σχέση αυτή υπήρξε μη ακλόουθη (σε τιμές 1970, Εθνικός Λογαριασμός).

	Σύνολο Οικονομίας Δρχ.	Γεωργία (Αγρ Πληθ) Δρχ.	%συνόλου
1961	17.140	10.446	60,9
1971	31.767	14.558	53,7
1981	42.861	20.134	47,8
1984	43.370	20.133	46,4

Εξηγείται επίσης γιατί η παραγωγικότητα εξακολουθούσε να παραμένει χαμηλή παρά τη σοβαρή μείωση του εργατικού δυναμικού. Και αυτό γιατί η αύξηση της προυποθέτει την παράλληλη εφαρμογή νέων τεχνικών μεθόδων παραγωγής, πράγμα που επίσης προυποθέτει αντίστοιχες ουσιώδεις οργανωτικές μεταβολές στο μέγεθος και τη διάρθρωση των εκμεταλλεύσεων.

Η προαναφερθείσα σοβαρή έξοδος εργατικού δυναμικού κατά τη μεταπολεμική περίοδο και ιδίως στην 20ετία 1950-1970, και οι πιέσεις που δημιουργήθηκαν στα επίπεδα των συγκριτικών αμοιβών και συνεπώς του εργατικού κόστους στη γεωργία, δημιούργησαν ζήτηση για υποκατάσταση εργασίας ιδίως υπό μορφή εκμηχανήσεως των εργασιών.

Δημιούργησε επίσης σοβαρή ζήτηση για υποδομή μεταφορών

συσκευασίας, εμπορίας προϊόντος κ.λ.π, εργασίες οι οποίες διεξήγοντο προηγουμένως, σε μεγάλο βαθμό, στα πλαίσια των λειτουργιών της γεωργικής επιχειρήσεως.

Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν, όπως είναι φανερό, στις προαναφερθείσες αναπτυξιακές μεταβολές στην γεωργία και συνεπώς και στην οικονομία, με μια προοδευτική αύξηση της ενδο-τομεακής εξειδικεύσεως των παραγωγικών δραστηριοτήτων, με την έννοια ότι δημιουργήθηκε η τάση οι μεν γεωργικοί να συγκεντρωθούν περισσότερο στις καθ'αυτό παραγωγικές τους εργασίες, οι δε λειτουργίες μεταφοράς, εμπορίας κ.λ.π να περάσουν, σε μεγάλο βαθμό, σε άλλους τομείς δραστηριότητας.

Μια άλλη σοβαρή επίπτωση της απότομης αυτής εξόδου εργατικού δυναμικού από την γεωργία συνιστά η χειροτέρευση της ποιοτικής στάθμης των γεωργών, ως επιχειρηματιών, δεδομένου ότι οι εξερχόμενοι αποτελούνται κυρίως από άτομα νεαρής ηλικίας και καλύτερης μορφωτικής στάθμης. Η πτώση αυτή του μέσου επιπέδου επιχειρηματικότητας, που συνιστά σοβαρό συντελεστή παραγωγής, επηρεάζει δυσμενώς την αποδοτική λειτουργία των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, από απόψεως εκσυγχρονισμού και λοιπών προσαρμογών της παραγωγής και συνεπώς από απόψεως ρυθμού οικονομικής αναπτύξεως του γεωργικού τομέα.

Επενδύσεις Κεφαλαίου: Όπως σημειώθηκε η αύξηση του προϊόντος προήλθε κατά κύριο λόγο από την αύξηση των στρεμματικών αποδόσεων, που υπήρξε κυρίως το αποτέλεσμα χρησιμοποίησεως περισσότερου κεφαλαίου υπό μορφή προηγμένων αναλώσιμων παραγωγικών εισροών, βιολογικής κυρίως μορφής. Κατά την 20ετία π.χ 1948-67 υπήρξε μία ετήσια αύξηση κατά 2,4% σε εξευγενισμένους σπόρους, 3,7% σε λιπάσματα και 10,4% σε εντομοκτόνα, πράγμα που εξηγεί την προαναφερθείσα αύξηση της στρεμματικής αποδοτικότητας.

Πάγιες επενδύσεις κεφαλαίου κατευθύνθηκαν κυρίως σε έργα ανακτήσεως εδάφους και ανάπτυξη υποδομής, δηλ. σε δημόσιες επενδύσεις. Επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου στις επί μέρους γεωργικές εκμεταλλεύσεις αντιπροσωπεύθηκαν κυρίως από μηχανικό εξοπλισμό και έργα αρδύσεως.

Οι περιορισμένες δυνατότητες απορροφήσεως παγίων κεφαλαίων, υπό την υφιστάμενη διάρθρωση, αντανακλώνται και στη φθίνουσα αναλογία τέτοιων επενδύσεων. Οι πραγματοποιηθείσες π.χ επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου την περίοδο 1960-63 αντιπροσώπευαν το 15,1% του συνόλου των επενδύσεων και το 12,4% του γεωργικού εισοδήματος. Η αυτή σχέση, για την περίοδο 1980-83, είχε μειωθεί στο 7,4% και 9,9% αντιστοίχως. Πέραν αυτού, πρόσφατη μελέτη του Νικ. Μπαλτά απέδειξε ότι η ελαστικότητα των γεωργικών επενδύσεων σε σχέση με την ακαθάριστη αξία του γεωργικού προϊόντος, το αγροτικό εισόδημα, τις τιμές του αγροτικού προϊόντος και τις τιμές αγροτικού εισοδήματος, κυμαίνονται μεταξύ 0,5 και 0,8⁸.

Η χαμηλή απορροφητικότητα πάγιου κεφαλαίου στις επί μέρους γεωργικές εκμεταλλεύσεις οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στη σοβαρή καθυστέρηση αναπτύξεως του κτηνοτροφικού τομέα (με κάποια εξαίρεση την πτηνοτροφία, και χοιροτροφία). Αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο αφ' ενός στο γεγονός ότι μικρού γμεγέθους γεωργικές εκμεταλλεύσεις δεν προσφέρονται για αποδοτική εκμετάλλευση κτηνοτροφικών ειδών και αφ' ετέρου στο ότι δεν προβλέφθηκε από την οικονομική πολιτική η υψηλή εισοδηματική ελαστικότητα της ζήτησεως για κτηνοτροφικά είδη και συνεπώς η ταχεία αύξησή της με την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, ώστε να δοθεί η δέουσα έμφαση πολιτικής στη δραστηριότητα αυτή.

Περαιτέρω, το γεγονός ότι οι γεωργικές παραγωγικές δραστηριότητες κατανέμονται σε ένα πολύ μεγάλο αριθμό μικρών εκμεταλλεύσεων, διαφόρων μεγεθών και τύπων, εγκατεσπαρμένων στο γεωγραφικό χώρο και οι οποίες παράγουν μια μεγάλ-

8. Νικ. Κ. Μπαλτά, Χρηματοδότηση Επενδύσεων του Αγροτικού Τομέα

λη ποικιλία προϊόντων, με διάφορες μεθόδους και διαδικασίες παραγωγής, συνεπάγεται ότι η έμφαση της πολιτικής πρέπει να κατευθύνεται όχι μόνο σε πάγιες επενδύσεις υποδομής, όπως είναι αρδεύσεις, δρόμοι κ.λ.π, αλλά κυρίως σε οργανωτικές, τεχνολογικές και θεσμικές αλλαγές και προσαρμογές, προκειμένου να αυξηθεί η αποδοτικότητα των επί μέρους εκμεταλλεύσεων. Οποιαδήποτε αναπτυξιακή δαπάνη στα θέματα αυτά αντιπροσωπεύει στην ουσία επένδυση κεφαλαίου αφού οδηγεί σε μεγαλύτερες μελλοντικές αποδόσεις.

Η αποδοτικότητα των επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου και επομένως η απορροφήση κεφαλαίου, παρουσιάζεται να είναι ιδιαίτερα χαμηλή. Χαμηλότερη και του τρέχοντος κόστους χρηματικού κεφαλαίου, υπό τις κρατούσες διαρθρωτικές συνθήκες. Το μικρό μέγεθος της γεωργικής επιχειρήσεως και ο καταταμαχισμός του κλήρου δημιουργούν αδιαιρετότητες και συνεπώς υποαπασχόληση στη χρησιμοποίηση ορισμένων μηχανικών μέσων. Γι αυτό, σοβαρή περαιτέρω απορροφητικότητα κεφαλαίου για την υποκατάσταση εργασίας στην ελληνική γεωργία απαιτεί μία ριζική αναδιάρθρωση, από απόψεως μεγέθους και τεμαχίων κλήρου, της γεωργικής εκμεταλλεύσεως. Οι αδιαιρετότητες που δημιουργούνται από την παρούσα δομή των εκμεταλλεύσεων, από απόψεως πάγιου κεφαλαίου, εξηγούν π.χ τη σημειωθείσα καθ'όλη την περίοδο συγκέντρωση της επενδύσεως σε τρέχουσες κατά κύριο λόγο παραγωγικές εισροές.

Επιχειρηματικότητα: Η ύπαρξη μορφωμένων παραγωγών είναι βασικής σημασίας για τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη της γεωργίας. Και αυτό από δικής της κυρίως πλευράς:

α) Γιατί οι γεωργοί, ως παραγωγοί, χρησιμοποιούν σήμερα πολύπλοκες σύγχρονες, προηγμένης μορφής, παραγωγικές εισροές (όπως λιπάσματα, διάφορα είδη γεωργικών φαρμάκων, μηχανήματα, διάφορους τρόπους παρασκευής και καλλιέργειας του

εδάφους, προηγμένες κτηνοτροφές κ.λ.π). Ο ορθός συνδυασμός και χρησιμοποίηση των συντελεστών αυτών, που συνδέονταν άμεσα με την εισαγωγή προηγμένης τεχνολογίας στη γεωργική παραγωγή, προϋποθέτει την ύπαρξη εκπαιδευμένων και μορφωμένων γεωργών. Εν όψει συνεπώς της εξέδου από την γεωργία του εργατικού δυναμικού και μάλιστα σε σχετικά βραχύ χρονικό διάστημα, το πρόβλημα για την ελληνική γεωργία είναι με ποιο τρόπο και ποια μέσα πολιτικής θα καταστεί δυνατό να κρατηθούν στην γεωργία ικανά άτομα⁹.

β) Στη διεξαγωγή της παραγωγής, ο γεωργός ως φορέας οικονομικής δραστηριότητας, ενεργεί ως επιχειρηματίας και έχει να χειριστεί θέματα κόστους, αποδοτικότητας και ανάλιψως επιχειρηματικού κινδύνου όσον αφορά τα αποτελέσματα της παραγωγικής του διαδικασίας. Ανεξάρτητα από το μέγεθος της γεωργικής εκμεταλλεύσεως, οι γεωργοί είναι υποχρεωμένοι να ενεργήσουν σαν επιχειρηματίες, με την έννοια να συλλάβουν τις ανάγκες της αγοράς και να ερμηνεύσουν και να προσαρμοστούν στις δημιουργούμενες νέες συνθήκες. Η λειτουργία την οποία ο γεωργός οφείλει να διεξάγει σε μία διαδικασία συνεχών προσαρμογών και εκσυγχρονισμού, συνιστά ένα ουσιώδη συντελεστή παραγωγής, την επιχειρηματικότητα. Η ποιότητα του συντελεστή αυτού εξαρτάται σχεδόν αποκλειστικά από το μορφωτικό επίπεδο και την επαγγελματική κατάρτιση του γεωργού, σαν παραγωγού και επιχειρηματία.

Η κρατούσα τάση στο θέμα αυτό, ιδιαίτερα προκειμένου περί γεωργίας, είναι να παραβλέπεται ο παράγων της επιχειρηματικότητας. Η ανυπαρξία ή η χαμηλή ποιότητα του συντε-

9. Π.χ από τους μεταναστεύσαντες μόνιμως κατά την περίοδο 1960-75, το 76,9% κατά μέσο όρο ήταν ηλικίας 15-39 ετών και 10,5% ηλικίας 40-59 ετών. Βλ. Παναγ. Α. Ρέππα, Η μετανάστευση από τις Αγροτικές και Ημιαστικές Περιοχές της Ελλάδας.

λεστή αυτού χαρακτηρίζει τη στασιμότητα της χωρικής παραδοσιακής γεωργίας. Παραβλέπεται σ' αυτό ότι μία γεωργία που συνίσταται από χιλιάδες μικρές παραγωγικές μονάδες, όπως είναι και η περίπτωση της ελληνικής γεωργίας, συνιστά ένα τομέα με εξαιρετικά αποκεντρωμένη παραγωγική δραστηριότητα. Το πρόβλημα συνεπώς, από απόψεως διαμορφώσεως πολιτικής είναι ποιος θα διεξάγει τη λειτουργία αυτή. Εκεί όπου οι κυβερνήσεις έχουν αναλάβει τη λειτουργία αυτή, υπήρξαν πολύ λίγο αποδοτικές από απόψεως εκσυγχρονισμού της γεωργίας.

Γιατί αποδείχθηκε δύσκολο να υποκαταστήσουν την επιχειρηματικότητα της γεωργικής οικογένειας, για προσαρμογές στις ευκαιρίες που δημιουργούν οι οικονομικές εξελίξεις. Η πραγματοποίηση των προσαρμογών αυτών προϋποθέτει ορισμένα κίνητρα και κυρίως το κίνητρο του κέρδους. Οι παράγοντες όμως που προσδιορίζουν και διέπουν την επικέρδεια είναι πολύπλοκοι, αφού συναρτώνται με τις χρησιμοποιηθησόμενες παραγωγικές εισροές και το κόστος τους, την ανάληψη κινδύνου εξ αιτίας της αβεβαιότητας όσον αφορά τις αποδόσεις των νέων συντελεστών παραγωγής κ.ο.κ. Τέτοιου είδους λειτουργίες δεν μπορούν να διεξαχθούν από κρατικούς υπαλλήλους, όπως είναι η περίπτωση των σοσιαλιστικών οικονομιών όπου ο ιδιοκτήτης της γης είναι το κράτος, οι δε παραγωγοί περιορίζονται στο ρόλο του διαχειριστή (MANAGER). Στην περίπτωση αυτή δεν υπάρχει σοβαρό κίνητρο για την αποδοχή, προσαρμογή και χρησιμοποίηση προηγμένης τεχνολογίας συντελεστών παραγωγής. Κλασικό παράδειγμα στο σημείο αυτό αποτελεί η γεωργία της Ανατολικής Ευρώπης.

Η ευρύτατη αποκέντρωση της παραγωγής και πολυπλοκότητα της έχει οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι για την ανάπτυξη της γεωργίας πρέπει να αφήνεται στους παραγωγούς να αποφασίσουν το τι θα παράγουν, σύμφωνα με τις τοπικές κλιματολογικές συνθήκες, με τις τοπικές τιμές που αντιμετωπίζουν για τις παραγωγικές εισροές που χρησιμοποιούν και για τα παραχθησόμενα προϊόντα, με τις εναλλακτικές λύσεις

που τους παρουσιάζονται και σύμφωνα με τη γνώση, την εμπειρία και τις δεξιότητες που διαθέτουν. Η πραγματικότητα αυτή αναγκαστικά πρέπει να συνιστά βασικό οδηγό της οικονομικής γεωργικής πολιτικής. Γιατί έχει αποδειχτεί ότι οι πιο σημαντικοί παράγοντες στη γεωργική παραγωγή είναι οι ικανότητες των γεωργών και η ποιότητα του υλικού κεφαλαίου και όχι το γεωργικό έδαφος καθαυτό. Το έδαφος αποτελεί κατά ένα μέρος δώρο της φύσεως και κατά το άλλο επένδυση κεφαλαίου υπό μορφή προαγωγής της παραγωγικής του ικανότητας.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 4

Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ ΑΠΟ ΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΗΣ
ΑΠΟΨΗΣ ΚΑΙ Η ΠΡΟΒΛΕΨΗ ΤΩΝ ΕΚΤΑΣΕΩΝ ΤΗΣ

Α. Η ΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΗ ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Όπως κάθε μορφή ιδιοκτησίας, έτσι και η αγροτική ιδιοκτησία διακρίνεται τόσο από τη νομική, όσο και από τη φυσική της άποψη.

Από νομικής άποψης η αγροτική ιδιοκτησία διακρίνεται σε δύο βασικές μορφές¹:

I. Στην απεριόριστη αγροτική ιδιοκτησία, που προσφέρει στον ιδιοκτήτη της πλήρη ενάσκηση των δικαιωμάτων του πάνω σε αυτή.

2. Στην περιορισμένη αγροτική ιδιοκτησία, από την οποία κατά καιρούς αφαιρέθηκαν ορισμένες από τις ωφέλειες που απορρέουν από αυτήν και που για διαφόρους λόγους έχασαν νόμιμα τα εμπράγματα δίκαια πάνω σε ξένο πράμα, όπως είναι π.χ το ενέχυρο, η υποθήκη και οι δουλειές.

Από φυσικής άποψης, η αγροτική ιδιοκτησία στην Ελλάδα διακρίνεται βασικά σε επτά μορφές και συγκεκριμένα στις παρακάτω:²

I. Στην πολύ μεγάλη αγροτική ιδιοκτησία (1.000 στρέμματα και άνω), που ουσιαστικά έχει πάψει να υπάρχει σήμερα.

II. Στη μεγάλη αγροτική ιδιοκτησία (500-999 στρέμματα) που υπάρχει σε πολύ μικρή κλίμακα.

IV. Στη μικρομεσαία αγροτική ιδιοκτησία (50-199 στρέμματα), που συγκαταλέγεται μεταξύ των τεσσάρων κυριότερων μορφών αγροτικής ιδιοκτησίας.

V. Στη μικρή αγροτική ιδιοκτησία (20-49 στρέμματα) που

I. Ν. Κατσούλη "Το υφιστάμενο Καθεστώς της Αγροτικής Ιδιοκτησίας, Αθήνα 1964

αποτελεί την κυριότερη μορφή αγροτικής ιδιοκτησίας

VI. Στην πολύ μικρή αγροτική ιδιοκτησία (10-19 στρέμματα) που συγκαταλέγεται μεταξύ των τεσσάρων κυριοτέρων μορφών αγροτικής ιδιοκτησίας.

VII. Στη νανο αγροτική ιδιοκτησία (0-9 στρέμματα), που συγκαταλέγεται μεταξύ των τεσσάρων κυριότερων μορφών αγροτικής ιδιοκτησίας.

Η διαμόρφωση της αγροτικής ιδιοκτησίας στην Ελλάδα τόσο από νομικής, όσο και από φυσικής άποψης υπήρξε αποτέλεσμα της επίδρασης που για ολόκληρους αιώνες ασκήσαν σε αυτήν οι αρχές του Ρωμαϊκού Δικαιου για την ιδιοκτησία γενικά. Σύμφωνα μλοιπόν με αυτές ο ιδιοκτήτης αγροτικής περιουσίας κάνει χρήση των ιδιοκτησιακών του δικαιωμάτων πάνω σε αυτήν ελεύθερα χωρίς κανένα απολύτως περιορισμό. Αν και οι αρχές αυτές του Ρωμαϊκού Δικαιού, για την ιδιοκτησία συμπεριλήφθηκαν στο νέο Αστικό Κώδικα, εντούτοις δόθηκε ευχέρεια στην πολιτεία να αποξενώνει μερικά ή εξολοκλήρου τον ιδιοκτήτη από τα δικαιώματα του πάνω σε αυτή. Τα αίτια που κατά κύριο λόγο οδήγησαν σε αυτό είναι ότι βαθμιαία είχε γίνει κοινή συνείδηση ολόκληρου του πολιτικού κόσμου της χώρας, ότι η αγροτική ιδιοκτησία πρέπει πρώτα απ'όλα να αποτελεί κοινωνική λειτουργία για την εξυπηρέτηση των γενικότερων συμφερόντων του κοινωνικού συνόλου και κατά δεύτερο μόνο λόγο να εξυπηρεί τα ατομικά συμφέροντα του ιδιοκτήτη της.

Πάνω σε αυτές τις ορθολογικές, προοδευτικές και ανθρωπιστικές αντιλήψεις στηρίχτηκε η άμβλυση του δικαιώματος του ατόμου πάνω στην ιδιοκτησία της γης, που προετοίμασε το έδαφος για τις μεγάλης έκτασης αγροτικές μεταρρυθμίσεις που έγιναν στον Ελλαδικό χώρο στον αιώνα μας.

2. Πίνακας I.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ Ι

ΜΟΡΦΕΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ
ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ ΠΟΥ ΤΙΣ ΣΥΝΘΕΤΟΥΝ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΜΕΝΕΣ
ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΚΑΤΑΛΑΜΒΑΝΟΥΝ

Μορφες Αγροτικής ιδιοκτησίας	Ταξεις μεγεθους αγρο τικών εκμεταλλεύσεων		Αγροτικές εκμεταλ/σεις		Καλλιεργουµενες εκτάσεις	
	Στρεµµατα	Αριθµός	%	Στρεµµατα	%	
-Νανος	0-9	247.036	24,73	1.204.930	3,40	
-Πολυ µικρή	10-19	207.856	20,81	2.894.570	8,16	
-Μικρή	20-49	333.452	33,38	10.525.000	29,69	
-Μικροµεσαία	50-199	196.492	19,67	16.131.080	45,50	
-Μεσαία	200-499	12.400	1,25	3.408.380	9,62	
-Μεγάλη	500-999	1.388	0,14	877.220	2,47	
-Πολυ µεγάλη	1000καί άνω	252	0,02	411.370	1,16	
Σ Υ Ν Ο Λ Ο		998.876	100,00	35.452.550	100,00	

Στοιχεία Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδας.

Τόσο η αγροτική ιδιοκτησία, όσο και κάθε είδους ακίνητη ιδιοκτησία πρέπει απαραίτητα να ανταποκρίνεται σε ορισμένες βασικές προϋποθέσεις τις οποίες και εκθέτουμε συνοπτικά αμέσως παρακάτω³:

I. Πρέπει να είναι σταθερή, δηλαδή να είναι τακτοποιημένη σύμφωνα με τις απαιτήσεις της επιστήμης και της πρακτικής.

II. Πρέπει να είναι πάγια, δηλ. να έχει σαφή και ευδιακριτά όρια, καθώς επίσης σχήμα και έκταση απόλυτα καθορισμένο.

III. Πρέπει να είναι καταχωρημένη στα επίσημα βιβλία του Κράτους τόσο η κυριότητα, όσο και οι ενδεχόμενες λοιπές υποχρεώσεις της απέναντι τρίτων.

IV. Πρέπει να αποτελείται από αρκετή έκταση, ώστε να εξασφαλίζεται τουλάχιστον η στοιχειώδης συντήρηση μιας κατά μέσο όρο εξαμελούς αγροτικής οικογένειας.

B. Η ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ ΑΠΟ ΠΛΕΥΡΑΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ

Από τη συνολική έκταση της Ελλάδας μόνο 39 εκατομμύρια στρέματα περίπου είναι κατάλληλα για καλλιέργεια⁴.

Σύμφωνα με επίσημα στατιστικά στοιχεία η μέση έκταση που καλλιεργείται κάθε χρόνο στην Ελλάδα ανέρχεται συνολικά σε 36 εκατομμύρια στρέματα περίπου⁵.

3. Ν. Κατσούλη: "Το Υφιστάμενο Καθεστώς της Αγροτικής Ιδιοκτησίας" στην έκδοση του Υπουργείου Γεωργίας με τίτλο "Ομιλίες Γενόμεναι κατά το Σεμινάριον Αναδασμού εν Αθήναις, Δεκέμβριος 1962" Αθήναι 1964

4. Πίνακας 2.

5. Πίνακας 3, επίσης.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 2

ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΔΑΦΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑ
ΒΑΣΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΧΡΗΣΗΣ

Βασικές κατηγορίες χρήσης εδαφών	Επιφάνεια εδαφών Ι.000 στρέμματα ^I	%
-Γεωργικές εκτάσεις	39.000	29,5
-Βοσκοτόποι και ζευγαρολίβαδα	53.000	40,1
-Δασικές εκτάσεις	27.000	20,5
-Λοιπές εκτάσεις	13.000	9,9
Σ Υ Ν Ο Λ Ο	132.000	100,0

Από πλευράς προέλευσης, η έκταση αυτή μπορεί να κατανεμηθεί όπως παρακάτω:

I.Εθνικές εκτάσεις: πρόκειται για τις δημόσιες εκείνες εκτάσεις που διανεμήθηκαν από το κράτος, μεταξύ των ετών 1830 και 1882, σε αυτούς που έλαβαν μέρος στους εθνικοαπελευθερωτικούς αγώνες, σε ένδειξη ελάχιστης ευγνωμοσύνης για τις μεγάλες υπηρεσίες που προσέφεραν στην πατρίδα, καθώς επίσης και στους κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις κατόχου των. Οι δημόσιες εκτάσεις που διανεμήθηκαν στους εθνικούς αγωνιστές υπολογίζεται ότι έφθασαν συνολικά τα 6,5 εκατομμύρια στρέμματα περίπου.

II.Εκτάσεις του Θεσσαλικού Γεωργικού Ταμείου: πρόκει-

Στοιχεία Υπουργείου Γεωργίας, Διεύθυνσης Οικονομικών Μελε-
Μελετών.

ται για εκτάσεις εκείνες που εξαγοράστηκαν από το Κράτος κατά την περίοδο 1907-1917 και διανεμήθηκαν σε ακτήμονες Θεσσαλούς αγρότες, που καλλιεργούσαν μεγάλα κτήματα, οι εκτάσεις αυτές υπολογίζεται ότι έφθασαν συνολικά το 1,1 εκατομμύριο στρέμματα περίπου.

III. Εκτάσεις των αγροτικών μεταρρυθμίσεων: πρόκειται για τις εκτάσεις εκείνες που απαλλοτρίωσε το δημόσιο κατά την περίοδο 1917-1952 προκειμένου να τις διανεμίει με βάση την εποικιστική νομοθεσία σε ακτήμονες αγρότες, καθώς επίσης σε μικροκαλλιεργητές με ανεπαρκή γεωργικό κλήρο για να συμπληρώσουν αυτόν. Οι εκτάσεις αυτές υπολογίζεται ότι έφθασαν συνολικά τα 2,2 εκατομμύρια στρέμματα περίπου.

IV. Εκτάσεις του άρθρου 104 του Συντάγματος του 1952: πρόκειται για τις εκτάσεις εκείνες που απαλλοτρίωσε το δημόσιο κατά την περίοδο 1952-1958 με βάση το άρθρο 104 του Συντάγματος του 1952 και τις οποίες διένειμε σε ακτήμονες αγρότες και κυρίως σε μικροκαλλιεργητές με ανεπαρκή γεωργικό κλήρο. Οι εκτάσεις υπολογίζεται ότι έφθασαν συνολικά τα 3,1 εκατομμύρια στρέμματα περίπου.

V. Εκτάσεις αγροτημάτων από κοινή αγορά: πρόκειται για εκτάσεις που αγοράστηκαν συλλογικά από ομάδες ακτημόνων αγροτών και που διανεμήθηκαν μεταξύ τους με προσωρινή διανομή. Οι εκτάσεις αυτές υπολογίζεται ότι έφθασαν συνολικά το 1 εκατομμύριο στρέμματα περίπου.

VI. Λοιπές εκτάσεις: πρόκειται για τις υπόλοιπες εκτάσεις που ανήκουν στην κατηγορία των ιδιοκτησιών εκείνων, που αποκτήθηκαν από τους κατόχους τους από ελεύθερες αγορές, κληρονομιά, δωρεά, προικοδότηση κ.τ.λ. Οι εκτάσεις αυτές υπολογίζεται ότι έφθασαν συνολικά τα 12,1 εκατομμύρια στρέμματα περίπου.

I. Απόλυτοι Αριθμοί

2. Συμπεριλαμβάνονται και οι αγροναπαύσεις που υπολογίζονται σε 3,4 εκατομμύρια στρέμματα περίπου.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 3

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΜΕΝΩΝ ΕΚΤΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Προέλευση καλλιεργουμένων εκτάσεων	Επιφάνεια καλλιεργουμένων εκτα- σεων 1.000 στρέμματα	%
-Εθνικές Εκτάσεις	6.500	18,1
-Εκτάσεις Θεσσαλικού Γεωργικού Ταμείου	1.065	2,9
-Εκτάσεις αγροτικών μεταρρυθμίσεων	12.190	33,9
-Εκτάσεις του άρθρου 104 του Συν/τος του 1952	3.100	8,6
-Εκτάσεις από κοινή αγορά	1.000	2,8
±Λοιπές Εκτάσεις	12.145	33,5
Σ Υ Ν Ο Λ Ο	36.000	100,0

Όπως μπορεί να διαπιστωθεί από τα στοιχεία, το μεγαλύτερο ποσοστό των αγροτικών ιδιοκτησιών στην Ελλάδα και συγκεκριμένα το 40% περίπου αυτών, προέρχονται από την εφαρμογή της εποικιστικής νομοθεσίας και κατά συνέπεια διέπεται από τις διατάξεις της.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο τρόπος αυτός προέλευσης της αγροτικής ιδιοκτησίας στην Ελλάδα είχε θετική επίδραση

Στοιχεία Υπουργείου Γεωργίας, Διεύθυνσης Οικονομικών Μελετών

τόσο στο μέγεθος της και κατά συνέπεια στη βιωσιμότητα της, όσο και στη διαρθρωτική της δομή, δηλ. επί του σχήματος και του αριθμού των αγροτεμαχίων από τα οποία κάθε μία από αυτές αποτελείται.

Έτσι λοιπόν, οι αγροτικές ιδιοκτησίες που προήλθαν από την εποικιστική νομοθεσία αποτελούνται κατά κανονά από λίγα μόνο αγροτεμαχία κανονικού τις περισσότερες φορές γεωμετρικού σχήματος και της ίδιας περίπου εδαφικής έκτασης, που κατά το χρόνο της παραχωρήσής τους, τουλάχιστον, ήταν στο σύνολο τους βιώσιμες, χωρίς να παρουσιάζουν σοβαρές διακυμάνσεις από πλευράς έκτασης. Αντίθετα, οι αγροτικές ιδιοκτησίες που αποκτήθηκαν με διαφορετικό τρόπο, παρουσιάζουν τις περισσότερες φορές πολλά μειονεκτήματα, και αυτό γιατί αυτές αποτελούνται συνήθως από πολλά μικρά αγροτεμάχια ακανόνιστου σχήματος, χωρίς καμμία προσπέλαση σε αγροτικό δρόμο και το κυριότερο από όλα από περιορισμένες συνήθως εκτάσεις που, όπως είναι φυσικό, κάθε άλλο παρά εξασφαλίζουν αυτές τη βιωσιμότητα σαν παραγωγικές μονάδες.

Οι χαρακτηριστικές αυτές διαφορές που υπάρχουν ως προς τη δομή και το μέγεθος, μεταξύ των δύο αυτών βασικών κατηγοριών αγροτικής ιδιοκτησίας στην Ελλάδα, δημιουργούν κοινά προβλήματα διαφορετικής μεν έκτασης, σε ότι αφορά στην ορθολογική εκμεταλλευση τους, πλην όμως που έχουν ανάγκη μιας γρήγορης και ριζικής επίλυσης. Και έχουν την ανάγκη αυτή γιατί τα προβλήματα αυτά συνεπικουρούμενα από τις αντίξοες κλιματικές συνθήκες που επικρατούν σε πολλά διαμερίσματα της χώρας, την ανεπάρκεια του γεωργικού κλήρου, της ελαττωματικής του σύνθεσης σε συνδυασμό με το δίκαιο που ισχύει για τη διάθεση και διαδοχή της αγροτικής ιδιοκτησίας και τη φτώχεια των εδαφών⁶ σε συστατικά, λόγω της αλόγιστης εκμεταλλεύσής τους για ολόκληρους αιώνες και της αδυναμίας συστηματικής και

6. Πίνακας 4.

σωστής συντηρησής τους, εμποδίζουν σοβαρά κάθε προσπάθεια ορθολογικής εκμεταλλεύσής τους απο οπουδήποτε και αν προέρχεται αυτή και γενικώτερα επιβραδύνουν με αυτόν τον τρόπο τον αναπτυξιακό ρυθμό του τόσο ζωτικού αυτού από κάθε άποψη κλάδου παραγωγικής δραστηριότητας της εθνικής οικονομίας⁷.

7. Δ. Στεφανίδη, "Εισαγωγή εις την Αγροτική Πολιτική, Αθήνα 1957.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 4

ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ ΑΓΡΟΤΕΜΑΧΙΑΜΜΕΣΗ ΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥΣ ΚΑΙ
ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΤΟΥΣ(ΕΤΗ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ 1950,1961,1981)

	ΕΤΗ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ				ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ %ΜΕΤΑΒΟΛΗ =		
	1950	1961	1971	1981	1950/61	1961/71	1971/81
-Αγροτικές εκμεταλλεύσεις	1.006.937	1.140.163	1.036.600	998.876	+13,2	-9,1	-3,8
-Αγροτεμάχια αγροτικών εκμεταλλεύσεων	6.522.046	7.855.753	6.334.340	5771.500	+19,2	-19,4	-8,9
-Καλλιεργούμενες εκτάσεις σε στρέμματα	36.054.850	36.732.760	35.862.940	3452.550	+ 1,8	-2,4	-1,1
-Μέση έκταση αγροτικών εκμεταλλεύσεων	35,8	32,2	34,6	35,5	-10,0	+7,9	+4,3
-Μέσος αριθμός αγροτεμαχίων κατά αγροτική εκμετάλλευση	6,5	6,9	6,1	5,8	-11,6	-11,6	-4,9
-Μεση έκταση αγροτεμαχίων αγροτικών εκμεταλλεύσεων σε στρέμματα	5,5	4,7	5,6	6,1	-14,5	+19,1	+8,9

Η καταπληκτική πρόοδος που σημείωσαν η επιστήμη και η τεχνολογία από τις αρχές του εικοστού αιώνα και μετά, καθώς επίσης η επιταχυνόμενη ολοένα και περισσότερο ανάπτυξη και ευρύτερη διάδοση της εφαρμογής τεχνικών μέσων παραγωγής στην αγροτική οικονομία, παράλληλα με την γενική επιταγή των καιρών μας για βελτίωση των όρων διαβίωσης των αγροτικών πληθυσμών και της βαθμιαίας προσαρμογής του βιωτικού τους επιπέδου με εκείνο που απολαμβάνουν οι αστικοί πληθυσμοί, οδήγησαν αναγκαστικά στην αλλαγή της νοοτροπίας των αρμοδίων και ακόμα στη ρεαλιστικότερη και ανθρωπιστικότερη αντιμετώπιση εκμέρους τους του όλου αγροτικού προβλήματος με βάση τις συνθήκες που είχαν διαμορφωθεί και αυτές που προβλεπόντουσαν να διαμορφωθούν. Απορροια της αλλαγής αυτής υπήρξαν διάφορα μέτρα που πάρθηκαν κατά καιρούς από την πολιτεία και συγκεκριμένα από το Υπουργείο Γεωργίας σχεδόν ταυτόχρονα με τις πραγματοποιούμενες αγροτικές μεταρρυθμίσεις ή και αργότερα ακόμα, με σκοπό τη δημιουργία βιώσιμων αγροτικών εκμεταλλεύσεων, προσαρμοσμένων στις απαιτήσεις της σύγχρονης επιστήμης και τεχνολογίας. Τα μέτρα αυτά στόχευαν βασικά στον περιορισμό των κατατμήσεων των γεωργικών κλήρων τόσο κατά τη διανομή τους, όσο και μετά από αυτήν τη συνέχιση των αγροτεμαχίων των πολυτεμαχισμένων αγροτικών εκμεταλλεύσεων και τέλος την αύξηση του μεγέθους τους.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 5

Η ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥΣ

Α. Η Ενίσχυση της Οικονομικής θέσης των μικροκαλλιεργητών κύριος σκοπός της Αγροτικής Μεταρρύθμισης του Έτους 1952.

Η αγροτική μεταρρύθμιση του έτους 1952 είχε κατά κύριο λόγο σαν σκοπό να βελτιώσει την οικονομική θέση των μικροκαλλιεργητών και να τους απαλλάξει, όσο το δυνατόν περισσότερο, από τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν αυτοί κυρίως εξ αιτίας της ανεπάρκειας του γεωργικού τους κλήρου. Με άλλα λόγια δεν αποβλεπε αυτή τόσο στην αποκατάσταση ακτημόνων αγροτών, όσο στην αύξηση του περιορισμένου γεωργικού κλήρου των μικροκαλλιεργητών. Πλην όμως θα πρέπει να ειπωθεί ότι οι διαθέσιμες για το σκοπό αυτό αγροτικές εκτάσεις σε καμμία περίπτωση αρκούσαν για μία αποτελεσματική προς την κατεύθυνση αυτή αγροτική μεταρρύθμιση.

Η Κυβέρνηση Πλαστήρα σχεδίασε και προετοίμασε την αγροτική αυτή μεταρρύθμιση με μεγάλη προσοχή και στη συνέχεια εισηγήθηκε στη Βουλή των Ελλήνων το έτος 1952 τη ψήφιση σχετικού νόμου, προκειμένου να διευκολυνθεί αυτή στο όλο έργο της και επί πλέον να κατοχυρώσει τελείως νομικά τις ενέργειές της. Το νομοσχέδιο, για το οποίο ο λόγος, έγινε τελικά αποδεκτό από τη συντριπτική πλειοψηφία της εθνικής αντιπροσωπείας, αποτέλεσε δε, το νόμο 2185 του 1952.

Με το άρθρο 104 του Συντάγματος που ίσχυε τότε εξασφαλίστηκε η συνταγματική κατοχύρωση για την εφαρμογή των διατάξεων του νόμου 2185 της 15.8.1952, σύμφωνα με τον οποίο το ελληνικό δημόσιο αποκτούσε το δικαίωμα να κάνει απαλλοτριώσεις σε μεγάλες ιδιόκτητες αγροτικές εκτάσεις σε ολό-

κληρη την ελληνική επικράτεια με σκοπό από τη μία μεν πλευρά να αποκαταστήσει γεωργικά ακτήμονες αγρότες, από την άλλη δε να αυξήσει το γεωργικό κλήρο των μικρών αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Σύμφωνα με τον πιο πάνω νόμο, κάθε αγροτική ιδιοκτησία με αροτριαία έκταση πάνω από 300 στρέμματα ή λειβαδική έκταση πάνω από 1.250 στρέμματα η έκταση που ξεπερνούσε τα όρια αυτά απέπρεπε να απαλλοτριωθεί. Στο σημείο αυτό, όμως θα πρέπει να διευκρινισθεί ότι ειδικά σε ότι αφορά στις αροτριάλες εκτάσεις, εφόσον αυτές καλλιεργούντουσαν αποδειγμένα από τους ίδιους τους ιδιοκτήτες τους, τότε τα πιο πάνω όρια του αναπολλοτριώτου της αγροτικής ιδιοκτησίας επεκτεινόταν από 300 στρέμματα σε 625 στρέμματα. Σαν αποζημίωση καταβλήθηκε στους ιδιοκτήτες των αγροτικών εκτάσεων που απαλλοτριώθηκαν το ένα τρίτο της αγοραστικής τους αξίας σε χρεόγραφα εξοφλητέα μέσα σε μία εικοσαετία και τοκισόμενα προς 6% το χρόνο. Παραλληλα, όμως, υποχρεώθηκαν όλοι αυτοί στους οποίους διανεμήθηκαν οι αγροτικές εκτάσεις που απαλλοτριώθηκαν να καταβάλλουν στο δημόσιο σε ετήσιες δόσεις ποσό ίσο προς το ύψος της αποζημίωσης, η δε πληρωμή των δόσεων αυτών επιτράπηκε να γίνει σε δημόσια χρεόγραφα, έτσι ώστε οι δικαιούχοι πρώην ιδιοκτήτες να μπορούν οποτε θελήσουν να τα ρευστοποιήσουν στη χρηματαγορά.

Ο μέσος όρος του μεγέθους των αγροτικών εκμεταλλεύσεων στην Ελλάδα εξακολουθεί και σήμερα ακόμα να είναι πολύ χαμηλός. Συγκεκριμένα αυτός μόλις και μετά βίας πλησιάζει τα 35,5 στρέμματα^I. Πέρα από αυτό, όμως, οι αγροτικές εκμεταλλεύσεις είναι και σε μεγάλο βαθμό πολυτεμαχισμένες, τα δε αγροτεμάχια τους βρίσκονται συνήθως διάσπαρτα σε μεγάλη απόσταση το ένα από το άλλο. Υπολογίζεται ότι μία μικρή αγροτική εκμεταλλευση αποτε-

I. Ν. Ηγουμενάκη "Η Ελληνική Οικονομία και Μεταπολεμικά
Εξελίξεις εις την Γεωργία "Αθήνα 1978

λείται κατά μέσο όρο από 6 αγροτεμάχια², το έδαφος των οποίων εξ αιτίας του γεγονότους ότι βρίσκονται σε διαφορετικές τοποθεσίες διαφέρει τις περισσότερες φορές ποιοτικά, με αποτέλεσμα να διαφέρει σε τελευταία ανάλυση και αυτή ακόμα η αποδοσή τους.

Ο μικροιδιοκτήτης ο κακός χαρακτήρας της ελληνικής αγροτικής οικονομίας δεν δημιούργησε κατά βαθos νέα οικονομικά μειονεκτήματα στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις και γενικώτερα στην αγροτική οικονομία της χώρας και αυτό γιατί στο παρελθόν οι μεγάλες αγροτικές ιδιοκτησίες καλλιεργόντουσαν πλημελέστατα συνήθως από μικροκαλλιεργητές, που μίσθωνα τμήματά τους ή ακόμα και δεν καλλιεργόντουσαν καθόλου λόγω τελείας έλλειψης σχετικού ενδιαφέροντος εκμέρους των ιδιοκτητών τους, που ως σημειωθεί τις περισσότερες φορές δεν ήταν καν αγρότες. Η δυνατότητα για τη δημιουργία μεγάλων και ορθολογικά διαχειριζομένων αγροτικών εκμεταλλεύσεων που προσφερόταν στο παρελθόν έμεινε δυστυχώς ανεκμεταλλευτή, με αποτέλεσμα η μεγάλη ευκαιρία που αναμφισβήτητα θα αποκόμιζε τεράστια οικονομικά οφέλη στην ελληνική αγροτική οικονομία και γενικώτερα στην εθνική οικονομία χάθηκε οριστικά.

Β.ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ

Στο χρονικό διάστημα που μεσολάβησε μεταξύ των δύο Παγκοσμίων Πολέμων και συγκεκριμένα από τότε που εφαρμόσθηκε για πρώτη φορά η γεωργική νομοθεσία στην Ελλάδα, απαλλοτριώθηκαν 1.724 κτηματικές ιδιοκτησίες εκτός των φυτευμένων και μισθωμένων- με μία συνολική έκταση 8,3 εκατομμυρίων στρεμμάτων περίπου. Από αυτές 4,9 εκατομμύρια στρέμματα περίπου ήταν αροτριαλτες εκτάσεις και 3,3 εκατομμύρια στρέμματα περίπου λειβα-

2.Ε.Λαζαρίδη"Γεωργική Ανάπτυξης-Διευρεύνησης Περιοριστικών Παραγόντων"Αθήνα 1972

δικές εκτάσεις.Ενώ οι αροτριάλες εκτάσεις διανεμήθηκαν στους αγρότες-ακτήμονες καλλιεργητές και μικροκαλλιεργητές-αντίθετα οι λειβαδικές εκτάσεις παραχωρήθηκαν σε αυτούς εξαδιαιρέτου για κοινή χρήση.Με αυτόν τον τρόπο 130.000 περίπου αγροτικές οικογένειες έλαβαν γη,άλλες, από τις οποίες δεν είχαν καθόλου και άλλες πάλι οι οποίες ναί μεν είχαν,πλην όμως αυτή σε καμμία περίπτωση αρκούσε για να συντηρηθούν³.Πέρα από αυτό,όμως διανεμήθηκαν αγροτεμάχια σε ηλικιωμένους,σε χήρες και τέκνα αγροτεργατών,καθώς επίσης και σε μικροεπαγγελματίες,προκειμένου αυτοί να τα καλλιεργούν προσωπικά και έτσι να εξασφαλίζουν στους εαυτούς τους τουλάχιστον το MINIMUM των απαραίτητων για την επιβίωσή τους μέσω.Το μέγεθος των γεωργικών κλήρων που διανεμήθηκαν διέφερε πάρα πολύ μεταξύ τους,γιατί από τη μία μεν πλευρά εξαρτιόταν αυτό από την ποιότητα του εδάφους και από την άλλη από τις εκτάσεις που ήταν διαθέσιμες στις διάφορες περιοχές της χώρας.

Ας σημειωθεί ότι φυτίλες,δάση και γεωργικές μεταποιητικές μονάδες,καθώς επίσης και το μεγαλύτερο μέρος των λειβαδικών εκτάσεων-εκτός ενός μέρους τους που κρίθηκε αναγκαίο για την συντήρηση του ζωικού πληθυσμού της χώρας -εξαιρέθηκαν από την απαλλοτρίωση⁴.

Το αγροτικό πρόβλημα της Ελλάδας έγινε οξύτατο και περιπλέχτηκε ακόμα περισσότερο μετά τη μικρασιατική καταστροφή,όταν 1,5 εκατομμύριο περίπου πρόσφυγες έφθασαν μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα στην Ηπειρωτική Ελλάδα, οι περισσότεροι από τους οποίους ήταν αγρότες.Για το σκοπό της γεωργικής τους αποκατάστασης διατέθηκαν εκμέρους της πολιτείας 9,3 εκατομμύρια στρέμματα περίπου,α-

3.Χ.Ευελπίδη"Η Γεωργία της Ελλάδος-Οικονομική και Κοινωνική Αποψις" Αθηνα 1944

4.Δ.Στεφανίδη"Μαθήματα Αγροτικής Πολιτικής"Αθήνα 1952.

πό τα οποία 5,3 εκατομμύρια στρέμματα περίπου ήταν καλλιεργούμενες εκτάσεις. Η γη αυτή ήταν κατά ένα μέρος ιδιοκτησία του ελληνικού δημοσίου, κατά κύριο λόγο, όμως προήλθε από απαλλοτριώσεις ιδιοκτητητων εκτάσεων, οι περισσότερες από τις οποίες ανήκαν σε μουσουλμάνους και συγκεκριμένα σε Τούρκους κατά κύριο λόγο, αλλά και σε Βούλγαρους υπηκόους που έφυγαν οριστικά από την Ελλάδα. Με αυτόν τον τρόπο αποκαταστάθηκαν γεωργικά 147.500 περίπου προσφυγικές οικογένειες⁵, στις οποίες εκτός αυτού δόθηκαν σπίτια και το αναγκαίο αρχικό κεφάλαιο που εξασφαλίστηκε από δάνειο που σύναψε στο εξωτερικό για αυτόν τον σκοπό το Ελληνικό Δημόσιο με τη μεσολάβηση της Κοινωνίας των Εθνών⁶.

Μετά το τέλος των εχθροπραξιών του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και του Εμφυλίου Πολέμου απαλλοτριώθηκαν, με βάση το νέο γεωργικό Νόμο 2185 του 1952, 789 κτηματικές ιδιοκτησίες συνολικής έκτασης 3,1 εκατομμυρίων στρεμμάτων περίπου. Υπολογίζεται ότι από τις εκτάσεις αυτές πήραν γη 55.000 περίπου ακτήμονες αγρότες ή κτηνοτρόφοι, καθώς επίσης 12.000 περίπου αγρότες που προηγούμενα δεν είχαν αρκετό γεωργικό κληρο.

5. Χ. Ευελπίδη "Η Γεωργία της Ελλάδος - Οικονομική και Κοινωνική Αποψις" Αθήνα 1944

6. Με βάση το πρωτόκολλο που υπογράφηκε το Σεπτέμβριο του έτους 1923 από την Ελληνική Κυβέρνηση και την Κοινωνία των Εθνών, η Ελλάδα παραχώρησε έκταση 5,3 εκατομμυρίων στρεμμάτων για την αποκατάσταση προσφύγων αγροτών. Η έκταση αυτή ανήκε σε 345.000 περίπου Μουσουλμάνους που έφυγαν από την Ελλάδα σύμφωνα με την συνθήκη της Λωζάνης. Η επιτροπή αποκατάστασης προσφύγων διάθεσε για μεν την αστική αποκατάστασή τους 7,5 περίπου δισεκατομμύρια δραχμές, για δε την αγροτική τους 3,5 δισεκατομμύρια δρχ. Σε γενικές γραμμές διέθεσε για την γεωργική τους αποκατάσταση λιγό-

Επίσης απαλλοτριώθηκε η πεδιάδα της Κωπαΐδας, που ανήκε σε μία Βρετανική γεωπονική εταιρία και της οποίας η έκταση έφθανε τα 20.000 στρέμματα περίπου, καθώς επίσης το μεγαλύτερο μέρος της εκκλησιαστικής περιουσίας που αποτελείτο από 158.000 στρέμματα περίπου αροτριαία έκταση, 600.000 στρέμματα περίπου λειβαδική έκταση και 300.000 στρέμματα περίπου δασική έκταση που πολύ εύκολα μπορούσε να μετατραπεί σε καλλιεργούμενη έκταση. Αν όμως υπολογίσει κανείς ότι στις πιο πάνω εκτάσεις που απαλλοτριώθηκαν προστέθηκαν και άλλες εκτάσεις που προήλθαν από κτηματικές ιδιοκτησίες ξενων υπηκόων που κατασχέθηκαν, καθώς επίσης τα νέα εδάφη που αποκτήθηκαν από την αποξήρανση ελωδών περιοχών και οι φυτευμένες και μισθωμένες εκτάσεις που απαλλοτριώθηκαν, τότε θα διαπιστώσει ότι οι καλλιεργούμενες εκτάσεις που διανεμήθηκαν σε γηγενείς και Πρόσφυγες αγρότες αντιπροσώπευαν τις μισές περίπου αυτών που διαθέτει συνολικά η χώρα. Επί πλέον διανεμήθηκε σ' αυτούς εξ αδιαιρέτου ένα σημαντικό μέρος των λειβαδικών εκτάσεων σε κοινή χρήση. Κατά συνέπεια η αγροτική μεταρρύθμιση της Ελλάδος υπήρξε αναμφισβήτητη και ευρύτερη και εντατικότερη που έλαβε

6. τερα από ότι για την αστική, παρόλο ότι ο αγροτικός προσφυγικός πληθυσμός ανερχόταν στο 55% περίπου του συνόλου του προσφυγικού πληθυσμού. Ας σημειωθεί ότι από το ποσό των 3,5 δισεκατομμυρίων που αναφέρεται πιο πάνω ένα 15% περίπου διατέθηκε για την προμήθεια γεωργικών ζώων, ένα 4% περίπου για την προμήθεια γεωργικών εργαλείων και τέλος ένα 14% περίπου για διοικητικές δαπάνες. Το όλο θέμα της αποκατάστασης των Προσφύγων επιβάρυνε το Ελληνικό Δημόσιο με δαπάνες 70 εκατομμυρίων χρυσών λιρών, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων προήλθε από εξωτερικό δάνειο.

ποτέ χώρα στην Δυτική Ευρώπη. Σύμφωνα με επίσημα στατιστικά στοιχεία υπολογίζεται ότι υπάρχουν σήμερα στην Ελλάδα 998,876 αγροτικές εκμεταλλεύσεις, που καλύπτουν συνολικό έκταση 35.452.550 στρεμμάτων.

Αν και οι αγροτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκαν όσο ήταν δυνατόν αντικειμενικότερα και δικαιότερα, εντούτοις η ανεπάρκεια των καλλιεργουμένων εδαφών, σε συνδυασμό με τη σχετικά περιορισμένη αποδοσή τους, συνεχίζει και σήμερα ακόμα να αποτελεί ένα από τα βασικότερα προβλήματα της αγροτικής οικονομίας της Ελλάδας.

ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΜΕΝΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΜΕΓΕΘΟΥΣ

Τάξεις Μεγέθους αγροτ εκμεταλλεύ- σεων.			Αγροτικές εκμεταλλεύσεις		Καλλιεργούμενες εκτάσεις	
Στρέμματα	Αριθμός	%	Στρέμματα	%		
0-9	247.036	24,73	1.204.930	3,40		
10-19	207.856	20,81	2.894.570	8,16		
20-49	333.452	33,38	10.525.000	29,69		
50-99	149.864	15,00	10.041.550	28,32		
100-199	46.628	4,67	6.089.530	17,18		
200-299	8.500	0,86	1.991.690	5,62		
300-499	3.900	0,39	1.416.690	4,00		
500-999	1.388	0,14	877.220	2,47		
1000 καί άνω	252	0,02	411.370	1,16		
ΣΥΝΟΛΟ	998.876	100,00	35.452.550	100,000		

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 6

Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΗΣ ΔΟΜΗΣ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ

Α. ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΛΟΓΟΙ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΑΝ ΤΟΝ ΠΟΛΥΤΕΜΑΧΙΣΜΟ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Τα αίτια που προκάλεσαν τον πολυτεμαχισμό της αγροτικής ιδιοκτησίας στην Ελλάδα μπορούν να συνοφιστούν όπως παρακάτω:

I. Στην ανεξέλεγκτη λειτουργία του θεσμού της ελεύθερης μεταβίβασης των περιουσιακών στοιχείων από τους γονείς στα παιδιά και στο ισχύον κληρονομικό δίκαιο

II. Στη μεγάλη ποιοτική διαφορά των ελληνικών εδαφών και ιδιαίτερα στις λοφώδεις περιοχές και σε εκείνες που παρουσιάζουν μεγάλες κλίσεις

III. Στην εξαγορά μεγάλων αγροτικών εκτάσεων και τη διανομή τους σε ακτήμονες αγρότες

IV. Στην εγκατάσταση και γεωργική αποκατάσταση των προσφύγων ακτημόνων αγροτών.

Στην τελευταία περίπτωση, κάτω από την πιεστική ανάγκη της γρήγορης αποκατάστασης των προσφύγων ακτημόνων αγροτών ήταν αδύνατο τις περισσότερες φορές να γίνουν εμπειριστατωμένες μέλετες για την ορθολογική διανομή της γης σε αυτούς με αποτέλεσμα να γίνουν πολλές υπερβολές πολυτεμαχισμού.

Την πιο πάνω κατάσταση και τις υπερβολές πολυτεμαχισμού των αγροτικών ιδιοκτησιών που διανεμήθηκαν για την αποκατάσταση γηγενών και προσφύγων ακτημόνων αγροτών

ευνόησε :

I. Η πατροπαράδοτη αδράνεια καί συντηρητικότητα των αγροτών οι οποίοι την περίοδο εκείνη λόγω ανεπαρκούς επαγγελματικής εκπαίδευσης καί διαφώτισης, δεν μπορούσαν να αντιληφθούν τα μειονεκτήματα του πολυτεμαχισμού της αγροτικής ιδιοκτησίας.

II. Η ανυπαρξία την περίοδο εκείνη πολιτικής αναδάσμου εκ μέρους του Υπουργείου Γεωργίας, καθώς επίσης καί του σχετικού για τον σκοπό αυτό αρμοδίου οργάνου

III. Το κλειστό σύστημα της αγροτικής οικονομίας που επικρατούσε την περίοδο εκείνη

IV. Η έλλειψη δυνατοτήτων απορρόφησης του αγροτικού πληθυσμού που πλεόναζε στην ύπαιθρο καί της παραγωγικής απασχόλησης του σε άλλους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας.

Β. Ο ΑΝΑΔΑΣΜΟΣ ΣΑΝ ΛΥΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟ ΤΩΝ ΚΑΤΑΤΜΗΣΕΩΝ ΤΩΝ ΑΓΡΟΚΤΗΜΑΤΩΝ

Η επιτακτική ανάγκη του αναδάσμου στην Ελλάδα δημιουργήθηκε από τη μεγάλη κατάτμιση των αγροτεμαχίων, που πολλές φορές είχε προχωρήσει σε τέτοιο σημείο, ώστε η εκτέλεση αγροτικών εργασιών να γίνεται αντιοικονομική ή ακόμα καί τεχνικά αδύνατη.

Για την εφαρμογή του αναδάσμου προβλήθηκαν κυρίως οικονομικά ελατήρια καί κατά δεύτερο λόγο η δικαιολόγησή της αναφέρθηκε στις δυσμενείς επιδράσεις των μειονεκτημάτων του πολυτεμαχισμού της αγροτικής ιδιοκτησίας στην παραγωγή που προκύπτουν από το γεγονός ότι ο αγρότης λόγω της διασποράς των αγροτεμαχίων, σε συνδυασμό

με την απόσταση που τα χωρίζει από την κατοικία του, αδυνατεί να καταβάλλει τις καλλιεργητικές φροντίδες που χρειάζονται για την εφαρμογή εντατικών και συγχρόνων καλλιεργητικών συστημάτων, ώστε να μπορεί να πετυχαίνει τις μεγαλύτερες δυνατές προσόδους.

Η τελευταία αυτή ανάγκη έδωσε τη βάση του συνδυασμού της έννοιας του αναδάσμου με την δημιουργία αγροτικών κατά το πρότυπο άλλων χωρών, όπως π.χ της Αγγλίας, της Ιταλίας, της Γαλλίας κ.τ.λ στις οποίες η κατοικία της αγροτικής οικογένειας με τις λοιπές απαραίτητες βοηθητικές εγκαταστάσεις, όπως π.χ αποθήκες, σταύλοι κτλ βρίσκονται συνήθως τοποθετημένα μέσα στο αγρόκτημα, που πρέπει κατά το δυνατό να αποτελείται από ένα μόνο τεμάχιο.

Ο μονοτεμαχισμός της πολυτεμαχισμένης αγροτικής ιδιοκτησίας πρέπει να είναι ο αντικειμενικός σκοπός του αναδάσμου. Αυτός πετυχαίνεται με το λεγόμενο ολοκληρωτικό αναδάσμο, δηλ. τη συγκέντρωση της αγροτικής ιδιοκτησίας σε ένα κατά το δυνατό τεμάχιο, σε συνδυασμό προς την εκτέλεση όλων των εγγειοβελτιωτικών και λοιπών έργων για την πλήρη αξιοποίηση της γεωργικής γης.

Οι δυσμενείς συνθήκες κάτω από τις οποίες πραγματοποιήθηκε η διανομή της γης σε ακτήμονες αγρότες, κατά τα πρώτα έτη της σύστασης του Υπουργείου Γεωργίας και της εφαρμογής της εποικιστικής μονοθεσίας, και που δημιουργήθηκαν από την πιεστική ανάγκη της εξασφάλισης αγροτικών εκτάσεων για τη συντήρηση του δυσανάλογου για τις δυνατότητες της χώρας αριθμού ακτημόνων γηγενών και Προσφύγων αγροτών, η τεράστια έλλειψη γεωπονικού προσωπικού και τεχνικών μέσων, η ανεπαρκής ενημέρωση και εκπαίδευση των αγροτών και τέλος η εμμονή τους στο γνωστό πατροπαράδοτο για αυτούς σύστημα διανομής της γης κατά γεωργικούς κλήρους ίσης έκτασης που αποτελούνται από αγροτεμάχια όλων των τοποθεσιών του υπό διανομή κτήμα-

τος, συντέλεσαν στη διανομή των πρώτων αγροκτημάτων σε γεωργικούς κλήρους ίσους μεν κατά την έκτασή τους πλην όμως πολυτεμαχισμένους.

Ο αντιεπισημονικός και αντιοικονομικός αυτός τρόπος διανομής των αγροτεμαχίων επισημάνθηκε ευτυχώς έγκαιρα από την αρμόδια Διεύθυνση Εποικισμού του Υπουργείου Γεωργίας, η οποία πραγματοποίησε το πρώτο βήμα της διανομής των γεωργικών κληρών κατά την αξία τους, εφόσον βέβαια ζητούσαν τον τρόπο αυτό διανομής της γης το 50% τουλάχιστο των αγροτών που αποκατάσταθηκαν γεωργικά σε συγκεκριμένο κτήμα. Πέρα από αυτό όμως πάρθηκαν και μέτρα για την υποχρεωτική παραχώρηση των γεωργικών κληρών κατά την οριστική διανομή τους σ' ένα μόνο αγροτεμάχιο ίσης αξίας και σε ορισμένες περιπτώσεις ειδικού συστήματος καλλιέργεια ή ειδικών καλλιεργειών σε δύο ή και τρία αγροτεμάχια.

Εξ άλλου με μία σειρά νομοθετημάτων, που ρυθμίζανε τη διανομή των εκτάσεων που αποστραγγιζόντουσαν, καθορίστηκε χωρίς καμμία εξαίρεση η διανομή τους σε γεωργικούς κλήρους που αποτελούνταν από ένα μόνο αγροτεμάχιο, λόγω της σχετικής ομοιογένειας των εδαφών στις πιο πάνω εκτάσεις.

Ραυτόχρονα πάρθηκαν και μέτρα περιορισμού για την παραπέρα κατάτμιση των αγροτεμαχίων των γεωργικών κληρών που διανεμήθηκαν, πλην όμως δεν έτυχαν εκμερους των αρμοδίων της προσοχής που έπρεπε κατά την εφαρμογή τους, επειδή οι κληρούχοι σε πολλές περιπτώσεις σιωπηρά συνέχισαν τη μεταβίβαση τμημάτων των ακεραίων αγροτεμαχίων της οριστικής διανομής. Με τα μέτρα αυτά αποφεύχθηκε η κατάτμιση των γεωργικών κληρών στο βαθμό και την έκταση που έγινε αυτή στους γεωργικούς κλήρους που δεν προήλθαν από την εφαρμογή της εποικιστικής νομοθεσίας.

Για την τελευταία κατηγορία αγροτικών ιδιοκτησιών δηλ. για αυτές που δεν προήλθαν από την εφαρμογή της ε-

πικιοιστικής νομοθεσίας, η μόνη διάταξη περιορισμού της κατάτμησής τους είναι εκείνη του άρθρου 1889 του Αστικού Κώδικα, σύμφωνα με την οποία αν στην κληρονομία που πρόκειται να διανεμηθεί υπάρχει γεωργική επιχείρηση που αποτελεί οικονομικό σύνολο, το αρμόδιο για την δικαστική διανομή δικαστήριο μπορεί να επιδικάσει ολόκληρη την επιχείρηση σ'ένα από τους κληρονόμους και συγκεκριμένα σ'αυτόν που κρίνει σαν τον ικανότερο για την επωφελή εκμεταλλεύσή της.

Γ.ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΕΝΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΥΤΕΜΑΧΙΣΜΕΝΗΣ
ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
ΤΗΣ .

Σήμερα στην Ελλάδα επικρατεί η μικρή γενικά αγροτική ιδιοκτησία που, όπως ειπώθηκε, σε πολλές περιπτώσεις είναι σε μεγάλη έκταση πολυτεμαχισμένη.

Το Υπουργείο Γεωργίας μετά τη λήξη των εχθροπραξιών του Β' Παγκοσμίου Πολέμου πήρε σειρά μέτρων που είχαν σαν σκοπό τη βελτίωση της διαρθρωτικής δομής των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, καθώς επίσης και της εντατικοποίησής τους. Τα σημαντικότερα από αυτά ήταν: η εφαρμογή του αναδάσμου, η ατέλεια των συμβάσεων ανταλλαγής αγροτικών κτημάτων που έχουν σαν σκοπό τη συγκέντρωση των γαιοκτησιών και τέλος η αναγκαστική απαλλοτρίωση των μεγάλων αγροτικών κτημάτων και τη συμπλήρωση του γεωργικού κληρού εκείνων που είχαν ανεπαρκώς αποκατασταθεί στο παρελθόν, καθώς επίσης για τη συνέχιση της διάθεσης των δημοσίων εκτάσεων για τον ίδιο σκοπό.

Για τη θέσπιση του μέτρου του αναδάσμου στην Ελλάδα και την έναρξη της εφαρμογής του χρειάστηκαν μακριές

καί επίμονες προσπάθειες. Η ψήφιση του αγροτικού νόμου 821/1948 για την αναδιανομή των αγροτικών κτημάτων, ο οποίος αναμφισβήτητα αποτελεί σταθμό στην ιστορία της ελληνικής αγροτικής οικονομίας και μάλιστα λσης σημασίας με το νόμο 1072/1917 που θέσπισε την αγροτική μεταρρύθμιση, ιδιαίτερα δε αν ληφθεί υπόψη η τεράστια οικονομική ωφέλεια που αναμενόταν από την εφαρμογή του. Ο αναγκαστικός αυτός νόμος κυρώθηκε με το νομοθετικό διάταγμα 1110/1949, στη συνέχεια δε ακολούθησε το εκτελεστικό διάταγμα με το οποίο καθορίστηκαν οι βασικότερες λεπτομέρειες του τρόπου εκτέλεσης του αναδασμού.

Η αδυναμία εφαρμογής της νομοθεσίας για την αναδιανομή των αγροτικών κτημάτων και στις αγροτικές ιδιοκτησίες που προερχόντουσαν από ελεύθερες αγοραπωλησίες, κληρονομίες κ.τ.λ και που όπως αναφέρθηκε είναι οι περισσότερο πολυτεμαχισμένες, ανάγκασε το Υπουργείο Γεωργίας να πάρει μέτρα, ώστε να υπαχθούν και οι εκτάσεις αυτές στον αναδασμό. Έτσι περιλήφθηκε σχετική διάταξη στο άρθρο 104 του Συντάγματος της 1.1.1952, με την οποία όχι μόνο επιτρεπόταν ο αναδασμός στις γεωργικές εκτάσεις ανεξάρτητα από την προέλευσή τους, αλλά παράλληλα ρυθμίστηκε πάγια και το θέμα της νομιμότητας των αναδασμών αυτών.

Σε εκτέλεση της πιο πάνω συνταγματικής επιταγής θεσπίστηκε το άρθρο 6 του νόμου 2258/1952, με το οποίο επεκτάθηκε η εφαρμογή του αναδασμού και σε γαιοκτησίες που δεν προέρχονται από την εφαρμογή της εποικιστικής νομοθεσίας, με αυτό τον τρόπο συμπληρώθηκε από κάθε άποψη η νομοθεσία για τον αναδασμό και ανοίχτηκε ο δρόμος για την εφαρμογή του.

Τέλος στα πλαίσια της γενικότερης προσπάθειας για τη συμπλήρωση της νομοθεσίας για τον αναδασμό θεσπίστηκε με το άρθρο 17 του νόμου 3194/1955 και το μέτρο της δωρεάν ανταλλαγής αγροτεμαχίων με σκοπό τη συγκέντρωση των

κατασπαρμένων αγροτεμαχίων των αγροτικών ιδιοκτησιών των συμβαλλομένων κτηματιών ,όσες φορές η διενέργεια αναδασμού σε ολόκληρη την περιοχή όπου βρίσκονται οι γαιοκτησίες που γίνεται η ανταλλαγή τους δεν κρίνεται αναγκαία σύμφωνα με εκτιμήσεις της αρμόδιας Διεύθυνσης Γεωργίας που θα εκδόσει και τη σχετική άδεια ανταλλαγής.

Σύμφωνα με στοιχεία της Διεύθυνσης Εποικισμού του Υπουργείου Γεωργίας οι πολυτεμαχισμένες αγροτικές ιδιοκτησίες υπολογίζονταν το έτος 1952 σε 20 εκατομμύρια στρέμματα περίπου καλλιεργουμένων και καλλιεργήσιμων εκτάσεων ,από τις οποίες τα 4 εκατομμύρια στρέμματα περίπου αποτελούσαν αγροτικές ιδιοκτησίες που ήταν σε μεγάλο βαθμό πολυτεμαχισμένες και των οποίων ο αναδασμός είχε χαρακτηριστεί σαν εξαιρετικά επείγουσα υπόθεση. Κατά συνέπεια είναι ανάγκη να πραγματοποιηθεί ο αναδασμός στις εκτάσεις αυτές μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, ώστε να μπορέσει ο αγροτικός πληθυσμός να καρπωθεί το ταχύτερο δυνατό τα ωφελήματα που πηγάζουν απ' αυτόν.

Από τα πολλά πλεονεκτήματα μετα οποία συνδέεται ο αναδασμός των πολυτεμαχισμένων αγροτικών εκμεταλλεύσεων τη μεγαλύτερη σημασία έχουν τα οικονομικά και κοινωνικά ωφελήματα που πηγάζουν από αυτόν , και τα οποία λόγω της σοβαρότητας τους φέρνουν τον αναδασμό μεταξύ των βασικότερων εγγεών βελτιώσεων και των αποτελεσματικότερων για μία γρήγορη άνοδο του βιωτικού επιπέδου του αγροτικού πληθυσμού της χώρας. Η ενοποίηση της πολυτεμαχισμένης αγροτικής ιδιοκτησίας επιτρέπει τη χρησιμοποίηση γεωργικών μηχανών, την εκτέλεση μικρών εγγειοβελτιωτικών έργων, την αναδιάρθρωση των καλλιεργειών την καταπολέμηση των φυτασθενειών την πρόληψη ζημιών, την εξασφάλιση όρων καλύτερης επίβλεψης των μελών της αγροτικής οικογένειας.

Σε τελευταία ανάλυση ο αναδασμός συμβάλλει αποφασιστικά στην αύξηση της παραγωγής και μείωση του κόστους των προϊόντων που παράγονται, δηλ. στην αύξηση του αγροτι-

κού εισοδήματος και κατά επέκταση στη βελτίωση των όρων διαβίωσης του αγροτικού πληθυσμού.

Στην Ελλάδα αμέσως σχεδόν μετά την ολοκλήρωση των αγροτικών μεταρρυθμίσεων, στις αρχές της δεκαετίας του πενήντα, άρχισε να εφαρμόζεται το μέτρο του αναδασμού, για τη συγκέντρωση της γεωργικής γης που όπως αποδείχτηκε στην πράξη, κάθε άλλο παρά σαν γρήγορη εγγειοβελτιωτική διαδικασία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί. Μια τέτοια διαπίστωση όμως, δεν θα πρέπει σε καμμία περίπτωση να αποσυνδεθεί από τις βασικές αιτίες που έκαναν την εφαρμογή του πιά πάνω μέτρου όχι απλά αναγκαία αλλά επιτακτική και που εντοπίζεται τόσο στους πολιτικοκοινωνικούς όρους που διαμόρφωθηκαν στον 20ο αιώνα στην Ελλάδα, όσο και σε ενδογενείς όρους που σχετίζονται με τον τύπο της ελληνικής αγροτικής οικονομίας, όπως αυτός αποκρυσταλλώθηκε μετά τις αγροτικές μεταρρυθμίσεις και κυρίως της περιόδου 1923-1930. Έτσι λοιπόν μπορεί να ειπωθεί ότι ο χαμηλός βαθμός συγκέντρωσης της γεωργικής γης που χαρακτηρίζει την ελληνική αγροτική οικονομία είναι ένα φαινόμενο που εξαρτάται σημαντικά από την ανεπάρκεια του συντελεστή γεωργική γή, τουλάχιστον σε ότι αφορά στην εξέλιξη μετά την ολοκλήρωση των αγροτικών μεταρρυθμίσεων. Και ακόμα πως η ανεπάρκεια του συντελεστή γεωργική γή ασκήσε, θετική επίδραση στο Βάθαιμα αυτής της ιδίας της αγροτικής μεταρρύθμισης που ολοκληρώθηκε, όπως ήδη αναφέρθηκε, στη δεκαετία του πενήντα. Αυτό έγινε βασικά με δύο τρόπους και συγκεκριμένα:

I. Περιόρισε τα περιθώρια συνύπαρξης των μεγάλων γαιοκτημόνων και των ακτημόνων αγροτών, διατηρώντας οξύτερες τις αντιθέσεις στην ύπαιθρο και αναγκάζοντας το κράτος να προχωρήσει σε βάθος την αγροτική μεταρρύθμιση

II. Έφερε αντιμέτωπους δύο τρόπους παραγωγής στη γεωργία τον εντατικό και τον εκτατικό, που ο δεύτερος δεν

μπόρεσε να αντέξει στις γενικές και ειδικές συνθήκες που διαμορφώνονταν.

Ακόμα θα πρέπει να ειπωθεί ότι οι ευρύτερες πολιτικές και κοινωνικές ανακατατάξεις της εποχής τόσο στον ελλαδικό χώρο, όσο και έξω από αυτόν, καθώς επίσης η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων άσκησαν καθοριστική επίδραση στους οικονομικού και διαρθρωτικού χαρακτήρα μετασχηματισμούς που έγιναν.

Για την εξέταση και διαπίστωση της δυναμικής της διαδικασίας συγκέντρωσης της γεωργικής γης, που ακολουθήθηκε στην Ελλάδα, θα πρέπει απαραίτητα να γίνει μια διαχρονική ανασκόπηση των εξελίξεων της μεταπολεμικής περιόδου.

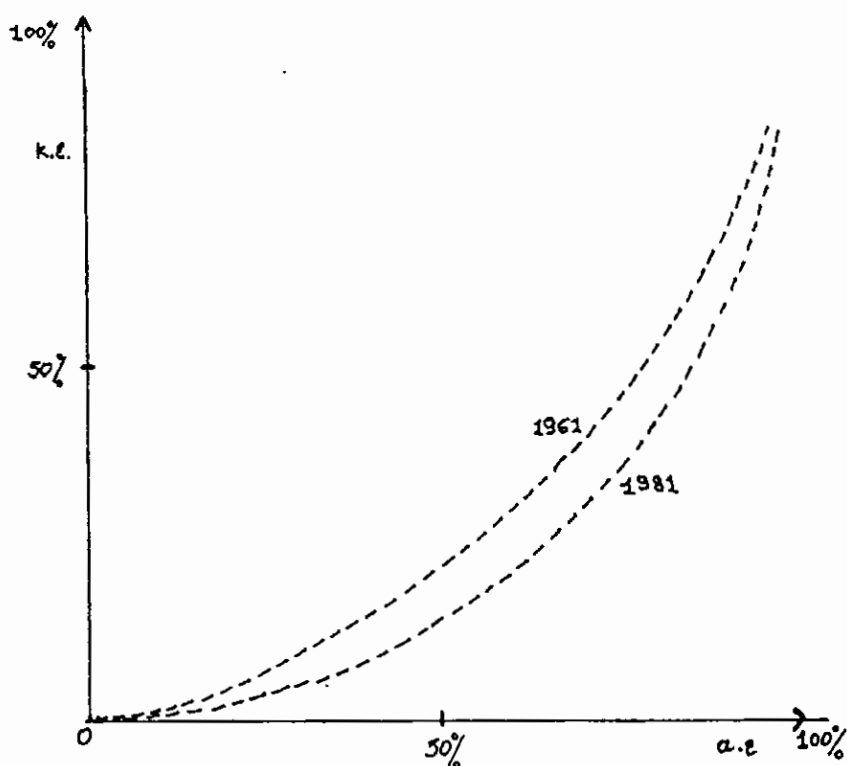
Π Ι Ν Α Κ Α Σ 5

ΑΘΡΟΙΣΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΝΟΜΕΣ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ ΚΑΙ ΚΑΛ-
ΛΙΕΡΓΟΥΜΕΝΩΝ ΕΚΤΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑΤΑΞΕΙΣ ΜΕΓΕΘΟΥΣ (ΕΤΗ
ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ 1950, 1961, 1971, 1981)

Μεγέθους	1950		1961		1971		1981	
	Εκμετλ Αγροτ	Εκμετλ Καλλερ	Εκμ Αγρ	Εκμ Καλ	Ακμ Αγρ	Εκμ Καλ	Εκμ Αγρ	Εκμ Καλ
Ποσοστά	%	%	%	%	%	%	%	%
0- 9	28,5	6,6	24,1	3,6	22,6	3,2	24,7	3,4
10- 49	85,4	49,8	81,1	48,7	79,3	44,9	78,8	41,2
50- 99	96,8	71,9	96,0	79,9	95,1	75,3	93,8	69,6
100-199	99,4	82,0	99,3	93,4	99,1	90,7	98,5	86,7
200-499	99,9	86,7	99,9	98,1	99,9	97,5	99,7	96,4
500 και ανω	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Με βάση τα στοιχεία του πίνακα 5, όπου αποδίδεται η ποσοστιαία κατανομή των διαφόρων κατηγοριών αγροτικών εκμεταλλεύσεων, καθώς επίσης οι εκτάσεις καλλιεργούμενης γης που αντιστοιχεί σε κάθε μία από αυτές, μπορεί εύκολα να γίνει ένας υπολογισμός της σχετικής διασποράς, που θα εκφράζει την απόκλιση των διαφόρων κατηγοριών αγροτικών εκμεταλλεύσεων από τις μεσαίου μεγέθους αγροτικές εκμεταλλεύσεις στην Ελλάδα.

Το ίδιο ακριβώς μπορεί να εκφραστεί και με την κατασκευή της καμπύλης αθροιστικής κατανομής των ποσοστών του αριθμού των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και των αντίστοιχων ποσοστιαίων εκτάσεων γεωργικής γης που αναλογούν σ' αυτές.

Το πέρασμα της στατιστικής επεξεργασίας από τον υπολογισμό της σχετικής διασποράς στο βαθμό συγκέντρωσης της γεωργικής γης, στοχεύει στο να δώσει μια πληρέστερη εικόνα των εσωτερικών διαρθρωτικών μεταβολών στην ελληνική αγροτική οικονομία. Θα πρέπει, όμως να διευκρινιστεί ότι οι στατι-

στικές αυτές επεξεργασίες γίνονται με ορισμένες επιφυλάξεις, χωρίς την παραμικρή πρόθεση να δοθούν απόλυτες και κατηγορηματικές ερμηνείες, που απέχουν από την πραγματικότητα.

Από την ανάλυση των στοιχείων του πίνακα 5 και από το διάγραμμα, που απεικονίζεται η εξέλιξη της συγκέντρωσης της γεωργικής γης στην Ελλάδα μεταπολεμικά, μπορεί να διαπιστώσει κανείς ότι:

I. Η διαδικασία συγκέντρωσης της γεωργικής γης στην Ελλάδα ήταν στην κυριολεξία αργή

II. Η διαδικασία συγκέντρωσης της γεωργικής γης που συντελείται στην Ελλάδα πραγματοποιείται σε κατανομή αγροτικών εκμεταλλεύσεων, όπου το μέσο μέγεθος τους μόλις και μετά βίας φθάνει τα 35,5 στρέμματα. Το γεγονός αυτό και μόνο δείχνει πως είναι πολύ περιορισμένη τόσο η σημασία της, όσο και η δυνατότητά της να συμβάλει αποφασιστικά στη δημιουργία μεγάλων, αποδοτικών και βιώσιμων αγροτικών εκμεταλλεύσεων.

III. Η διαδικασία συγκέντρωσης της γεωργικής γης στην Ελλάδα συντελείται στα πλαίσια μιας αγροτικής οικονομίας, όπου ο συνολικός αριθμός των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, μειώνεται βραδύτατα. Το γεγονός αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να παρατηρείται μια αργή εσωτερική διαρθρωτική μεταβολή σε μία κατανομή, που το μέσο μέγεθος αγροτικής εκμεταλλεύσης μόλις αυξήθηκε από 32,2 στρέμματα σε 35,5 στρέμματα στο διάστημα που μεσολάβησε από το έτος 1961 μέχρι το έτος 1981.

Τέλος θα πρέπει να ειπωθεί ότι, από μία σύγκριση των τάσεων μείωσης των μικρών και μεσάλων αγροτικών εκμεταλλεύσεων στην Ελλάδα, βγαίνει αβίαστα το συμπέρασμα ότι για την εξαλειψή τους και την αντίστοιχη αύξηση της έκτασης των μεγαλύτερων αγροτικών εκμεταλλεύσεων θα χρειασθούν τουλάχιστον 50 ολόκληρα χρόνια ακόμα, αν υποθέσου-

με ότι θα συνεχισθούν και στο μέλλον οι μέχρι τώρα ρυθμοί μείωσης που πραγματοποιήθηκαν.

Σχετικά με τις πολύ μικρές (10-19 στρέμματα) και νέους (0-9 στρεμ) αγροτικές εκμεταλλεύσεις, θα πρέπει να ειπωθεί ότι είναι πραγματικά χαρακτηριστική η ανθεκτικότητά τους αφού διατήρησαν σχεδόν αμετάβλητη την ποσοστιαία συμμετοχή τους στο σύνολο των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και μάλιστα στα ψηλά επίπεδα του 45,5%. Και ακόμα ότι αυτό συμβαίνει σε μία περίοδο ψηλών ρυθμών αύξησης των άλλων μεγεθών της ελληνικής οικονομίας.

Ας σημειωθεί ότι το χαρακτηριστικό αυτό σε καμία περίπτωση θα μπορούσε να συσχετισθεί με εξελίξεις που σημειώθηκαν εκτός του ελλαδικού χώρου, και τούτο γιατί εδώ δεν πρόκειται για το κράτημα μιας περιθωριακής ή ειδικής κατάστασης ενός οικονομικού χώρου, μια και αυτός αντιπροσωπεύει ποσοστό 45,5% περίπου του συνολικού αριθμού των αγροτικών εκμεταλλεύσεων στην Ελλάδα.

Όπως διαπιστώνεται από όσα εκτέθηκαν πιο πάνω, επιδιώκεται η συνένωση των αγροτεμαχίων της πολυτεμαχισμένης αγροτικής ιδιοκτησίας σε ενιαίο κομμάτι γεωργικής γης, γεγονός το οποίο αναμφισβήτητα θα οδηγήσει στην ορθολογικότερη και αποδοτικότερη εκμετάλλευσή της. Η εφαρμογή όμως του μέτρου του αναδάσμου απαιτεί μία χρονοβόρα διαδικασία και κατά συνέπεια μεγάλα χρονικά περιθώρια αναμονής. Η συμβολή, όμως, του μέτρου στην ορθολογικότερη και αποδοτικότερη εκμετάλλευση της γεωργικής γης είναι αναμφίβολα θετική. Σε καμία, όμως περίπτωση μπορεί να υποστηριχθεί ότι ο αναδάσμος συμβάλλει θετικά και στη δημιουργία μεγάλων και βιώσιμων αγροτικών εκμεταλλεύσεων.

Το θέμα της δημιουργίας μεγάλων και βιώσιμων αγροτικών εκμεταλλεύσεων και κατά επέκταση μεγάλης αγροτικής παραγωγής τέθηκε στην πραγματικότητα για πρώτη φορά "επί τάπητος" το 1961, όταν δηλ. άρχισε να εφαρμόζεται η συμφω-

νία Σύνδεσης που είχε συναφτεί μεταξύ Ελλάδας και ΕΟΚ. Τότε ουσιαστικά συνειδητοποιήθηκε ότι η ελληνική αγροτική οικονομία θα αντιμετώπιζε μελλοντικά προβλήματα επιβίωσης, αν δεν κατόρθωνε να ξεπεράσει τα προβλήματα της και να γίνει ανταγωνιστική. Για να γίνει όμως ανταγωνιστική έπρεπε να μειωθεί το παραγωγικό κόστος και να αυξηθεί η παραγωγικότητα των συντελεστών της αγροτικής παραγωγής. Ο μικροιδιοκτησιακός όμως χαρακτήρας της ελληνικής αγροτικής οικονομίας, σε συνδυασμό με τις άλλες διαρθρωτικές αδυναμίες και ατέλειες της δεν βοήθησε στην υλοποίηση της προσπάθειας αυτής.

Η ελαττωματική εγγειοδιαρθρωτική δομή, που χαρακτηρίζεται από ένα μεγάλο αριθμό μικρών κατά το πλείστον και πολυτεμαχισμένων αγροτικών εκμεταλλεύσεων, αποτελεί ενδεχόμενα τη βασικότερη αίτια επιβράδυνσης του αναπτυξιακού ρυθμού του τόσο σημαντικού αυτού κλάδου παραγωγικής δραστηριότητας. Οι αρνητικές επιπτώσεις στην αγροτική οικονομία, από την αντιοικονομική διαμόρφωση της αγροτικής ιδιοκτησίας στην Ελλάδα, θα γίνονται με το πέρασμα του χρόνου ολοένα και πιο αισθητές, όσο θα εξελίσσονται η επιστήμη και η τεχνολογία και θα περιορίζονται οι φραγμοί στην ελεύθερη διακίνηση συντελεστών παραγωγής, ιδιαίτερα στο χώρο της ΕΟΚ.

Γι αυτό είναι ανάγκη να βρεθεί λύση αποτελεσματική στο πρόβλημα αυτό. Σε καμμία βέβαια περίπτωση μπορεί να προέλθει λύση μόνο από την εφαρμογή του μέτρου του αναδάσμου. Θα χρειαστεί οπωσδήποτε να συνδυαστεί αυτό και με την εφαρμογή άλλων μέτρων, όπως π.χ είναι οι ομαδικές καλλιέργειες, η μίσθωση των αγροτικών εκτάσεων που δεν καλλιεργούνται από τους ίδιους τους ιδιοκτήτες τους, η εκμετάλλευση της γεωργικής γης από αγροτικούς παραγωγικούς συνεταιρισμούς ή ανώνυμες αγροτικές εταιρίες και τέλος η αύξηση του γεωργικού κλήρου από αγροτικές εκτάσεις που θα εξαγοραστούν ή απαλλοτριωθούν.

Μ Ε Ρ Ο Σ Ι Ι

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ - ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

Η Ελλάδα, πριν και αμέσως μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο πιο συγκεκριμένα κατά το 1951, οπότε ανορθώθηκε η οικονομία της, φθάνοντας το προπολεμικό επίπεδο, δηλαδή του 1939 ήταν, όπως είναι γνωστό, μια καθυστερημένη οικονομικά χώρα, κυρίως αγροτική, με αδύνατο βιομηχανικό υπόβαθρο.

Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η χώρα ξεπερνά το στάδιο αυτό και οι παραγωγικές της δυνάμεις περνούν σ' ένα διαφορετικό, πιο υψηλό επίπεδο ανάπτυξης από εκείνο της προπολεμικής περιόδου. Αυτό είναι αποτέλεσμα της σημαντικής εντατικοποίησης, μεταπολεμικά, της δυναμικής ανάπτυξής τους και της διευρύνσης, λόγω αυτής της επιτάχυνσης, της κοινωνικής αναπαραγωγής.

Σε σχέση με το γεγονός αυτό θα πρέπει να γίνει μία διάκριση, σ' ό,τι αφορά στη μεταπολεμική εξέλιξη της ελληνικής οικονομίας, η οποία υπαγορεύεται από την ίδια την αντικειμενική πορεία της τελευταίας. Η διάκριση αυτή επιβάλλει το διαχωρισμό της μεταπολεμικής εξέλιξης της ελληνικής οικονομίας σε δύο περιόδους, διαχωρισμός που αντανάκλα την ίδια την πραγματικότητα.

Η πρώτη περίοδος αρχίζει μετά τον τερματισμό του εμφυλίου πολέμου και συνεχίζει μέχρι τη μεγάλη οικονομική κρίση του 1974-75. Είναι περίοδος μιας πράγματι ευνοϊκής συγκυρίας, όπως άλλωστε και στον υπόλοιπο κόσμο, κατά την οποία οι παραγωγικές δυνάμεις της χώρας αναπτύσσονται με αρκετά γοργούς ρυθμούς.

Η δεύτερη περίοδος είναι αυτή που επακολουθεί, αμέσως μετά το ξέσπασμα της παραπάνω οικονομικής κρίσης, και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της περιόδου αυτής είναι ο κατήφορος που πήρε μετά το 1974 η ελλη-

νική οικονομία, η εμφάνιση δηλαδή και ενδυνάμωση της πτωτικής τάσης σ' αυτήν, η οποία αντικατέστησε την ανοδική πορεία.

Για διευκόλυνση της ανάλυσης θα εξετάσουμε την κάθε περίοδο ξεχωριστά, κάνοντας το σχετικό διαχωρισμό στα αντίστοιχα σημεία. Για το σκοπό αυτό θα κάνουμε χρήση μόνο των επίσημων στατιστικών στοιχείων, των αντικειμενικών οικονομικών μεγεθών και πριν απ' όλα του όγκου, της δομής κ.λ.π του ακαθάριστου εγχωρίου προϊόντος (ΑΕΠ), που αποτελεί και το κύριο κριτήριο για τον καθορισμό του επιπέδου οικονομικής ανάπτυξης κάθε χώρας και κατ' επέκταση της κατηγορίας των χωρών που αυτή ανήκει.

Εξυπακούεται ότι δεν είναι δυνατόν να εξεταστούν λεπτομερειακά όλες οι αλλαγές που επιτελέστηκαν μεταπολεμικά στη χώρα (οικονομικές, πολιτικές, πολιτιστικές κ.λ.π). Περιοριζόμαστε κυρίως στην κοινωνικοοικονομική ανάλυση αυτών των αλλαγών και κατά προέκταση στην αντανάκλασή τους πάνω στις εκφάνσεις εκείνες της ελληνικής κοινωνικής ζωής οι οποίες συνδέονται άμεσα με τις οικονομικές εξελίξεις.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 7ο

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΓΕΝΙΚΑ

Α. ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η μελέτη της οικονομικής ανάπτυξης είναι σημαντική για την κατανόηση των αιτιών της φτώχειας και των μέσων για τη βελτίωση της ευημερίας ενός μεγάλου τμήματος του παγκόσμιου πληθυσμού. Μια εύκολη προσέγγιση θα ήταν να κατατάξουμε τις διάφορες χώρες του κόσμου σε μια από τις δύο ξεχωριστές κατηγορίες-πλούσιες και φτωχές. Οι φτωχές χώρες έχουν χαμηλά επίπεδα εισοδήματος και τείνουν προς την αργή οικονομική μεγέθυνση, ενώ τα πλούσια έθνη όχι μόνο απολαμβάνουν υψηλά επίπεδα εισοδήματος αλλά επίσης έχουν ένα γρηγορότερο ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης. Η πιο σημαντική πλευρά της μελέτης της οικονομικής ανάπτυξης είναι η αναγνώριση του γεγονότος ότι, αν δεν πραγματοποιηθεί γρήγορη οικονομική ανάπτυξη στις φτωχίες χώρες, οι διαφορές ανάμεσα στις πλούσιες και τις φτωχίες χώρες θα γίνουν όλο και μεγαλύτερες. Ένα σοβαρό ζήτημα στη μελέτη αυτή είναι οι συνέπειες για τις πλούσιες χώρες στην περίπτωση που οι φτωχές παραμείνουν φτωχές ή γίνουν φτωχότερες.

Οι πολιτικές συγκυρίες που είχαν σαν συνέπεια να μην επιστρέφουν σε φτωχές χώρες να παραμείνουν φτωχές χρονολογούνται από το τέλος του δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου.

Πολλά Ευρωπαϊκά έθνη καταστράφηκαν από τον πόλεμο και οικονομίες τους αποδιοργανώθηκαν. Οι ανταγωνισμοί που αναπτύχθηκαν στην ψυχροπολεμική περίοδο της δεκαετίας του 50, οδήγησαν τις μεγάλες δυνάμεις σε σημαντικές παροχές οικονομικής βοήθειας. Σαφείς λόγοι των αναπτυξιακών επιλογών, ήταν η στρατηγική θέση της οικονομικά αδύναμης χώρας και οι ανα-

ταραχές των ευπαθών σημείων του κόσμου. Η δεκαετία του 50 που ακολούθησε, αποκατέστησε μία κάποια παγκόσμια σταθερότητα. Η γρήγορη επικοινωνία και ο πηρυνικός κίνδυνος είναι οι λόγοι-αν και οι βασικοί δείκτες προσφοράς οικονομικής βοήθειας δεν έπαψαν να έχουν σχέση με την πολιτική επιβολή.

Ενας ακριβής ορισμός της οικονομικής ανάπτυξης δεν είναι εύκολος. Μπορεί να υπάρξουν τόσο πολλοί ορισμοί για την οικονομική ανάπτυξη όσοι οι στόχοι της ανάπτυξης. Όπως το τοποθετεί ο καθηγητής H. FRANBEL : Πραγματικά, το να μιλάμε για ανάπτυξη, ή για έλλειψη ανάπτυξης, σημαίνει ότι η κοινωνία στην οποία αναφέρεται ο όρος προχωράει, ή αποτυγχάνει να προχωρήσει, σε μία ορισμένη κατεύθυνση-σ'ένα αποφασισμένο προβλέψιμο στόχο ή σκοπό, η πραγματοποίηση του οποίου δείχνει μία πιο επιθυμητή κατάσταση πραγμάτων από εκείνη στην οποία βρίσκεται η κοινωνία. Μ'άλλα λόγια, το να μιλάμε για την διαδικασία ανάπτυξης σημαίνει να υποθέτουμε ή να εννοούμε ορισμένα πρότυπα ή κριτήρια μιας τέτοιας ανάπτυξης".

Εν τούτοις, όταν χρησιμοποιούμε τον όρο οικονομική ανάπτυξη αναφερόμαστε σε μία διαδικασία οικονομικής αλλαγής όπου οι πόροι μιας οικονομίας χρησιμοποιούνται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να πραγματοποιηθεί μια παρατεταμένη μακροχρόνια αύξηση στα κατά κεφαλή πραγματικά εισοδήματα.

Ας αρχίσουμε με μία γενικευμένη περίληψη της κλασσικής προσέγγισης στην οικονομική ανάπτυξη. Για τους Αγγλους Οικονομολόγους της Κλασσικής Σχολής, η φύση και ο βαθμός της οικονομικά ανάπτυξης καθορίζονται από την πορεία ανάμεσα στην τεχνολογική πρόοδο-κεφαλαική συσσώρευση και τις πληθυσμιακές αλλαγές. Οι επενδύσεις-δηλ. η κεφαλαική συσσώρευση-εξαρτώνται από το επίπεδο των κερδών. Η κεφαλαική συσσώρευση επιτρέπει μεγαλύτερο καταμερισμό της εργασίας και επομένως αυξάνει την τεχνολογική πρόοδο. Τα κέρδη εξαρ-

τώνται από την αύξηση του πληθυσμού, πράγμα που εξηγεί τις φθίνουσες αποδόσεις, τα υψηλότερα κόστη εργασίας και τα χαμηλότερα κέρδη και από τις τεχνολογικές βελτιώσεις που ευνοούν αυξημένες αποδόσεις. Δηλ., το κέρδος θα εξαρτηθεί από το επίπεδο της τεχνολογίας και το μέγεθος του πληθυσμού.

Έτσι, έχουμε κάποια ένδειξη της κυκλικότητας της Κλασικής θεωρίας. Το επίπεδο της τεχνικής εξαρτάται από το επίπεδο της επένδυσης, η επένδυση εξαρτάται από τα κέρδη και τα κέρδη εξαρτώνται μερικά από το επίπεδο της τεχνικής. Η κυκλικότητα αυτή δεν είναι τυχαία ή λαθεμένη είναι ακριβώς αυτό που οι κλασικοί-και μεταγενέστεροι οικονομολόγοι-ήθελαν να τονίσουν στην οικονομική ανάπτυξη τίποτα δεν πετυχαίνει σαν επιτυχία και τίποτα δεν αποτυχαίνει σαν η αποτυχία. Ένας γρήγορος ρυθμός τεχνολογικής προόδου θα τείνει να απαιτεί ένα επίπεδο επένδυσης που θα επιτρέπει την συνέχιση της τεχνολογικής προόδου, αλλά και το αντίστροφο είναι επίσης σωστό.

Αναλυτικότερα ο ρυθμός της πληθυσμιακής αύξησης εξαρτάται από το επίπεδο των μισθών. Δηλ., ο πληθυσμός ρυθμίζει το μέγεθος του από το ποσό της τροφής και των άλλων αναγκαίων μέσων που μπορούν να αγοράσουν οι εργάτες με τους μισθούς τους. Αν οι πραγματικοί μισθοί αυξάνουν πάνω από το επίπεδο επιβίωσης, ο πληθυσμός θα αυξάνει μέχρι ότου οι αυξημένοι αριθμοί συμπιέσουν τους μισθούς στο "φυσικό" επίπεδο επιβίωσης. Πρόκειται για το "σιδερένιο νόμο των μισθών". Ας συνοψίσουμε το κλασικό μοντέλο αρχίζοντας, για παράδειγμα, από μία κατάσταση όπου τα κέρδη αυξάνουν, θα υπάρξει η εξής αλληλουχία. Αυξημένες επενδύσεις και αυξημένο κεφαλαικό απόθεμα επιτρέπουν την εισαγωγή πιο προοδευμένης τεχνολογίας και μεγαλύτερο κεφάλαιο για μισθούς για πληρωμή υψηλότερων μισθών. Στο βαθμό που το επίπεδο ζωής έχει αυξηθεί πέρα από το επίπεδο επιβίωσης, ο πληθυσμός αυξάνει. Αλλά ένας αυξημένος πληθυσμός θα προκαλέσει φθίνουσες αποδόσεις εργασίας

στη γη, αυξημένα κόστη εργασίας λόγω των υψηλότερων τιμών για τρόφιμα και κατά συνέπεια χαμηλότερα κέρδη. Μειωμένα κέρδη θα συμπιέσουν το επίπεδο επένδυσης, θα επηρεάσουν αντίστροφα τον ρυθμό τεχνολογικής προόδου, θα μειώσουν το σχηματισμό κεφαλαίου και με την σειρά τους θα μειώσουν την αύξηση του πληθυσμού. Η οικονομική ανάπτυξη προχωράει με ταχύ ρυθμό μέχρι ότου το κεφαλαικό απόθεμα μιας κοινωνίας γίνει τόσο μεγάλο ώστε ο λόγος των κερδών πέσει στο μηδέν. Έτσι η οικονομία έχει περιέλθει σε κατάσταση στασιμότητας. Αυτή, εν τούτοις, δεν είναι μία κατάσταση καθυστέρησης αλλά ωριμότητας όπου το κατά κεφαλήν εισοδήματα είναι σταθερά, οι μισθοί είναι στο επίπεδο επιβίωσης, τα ποσοστά κερδών και επενδύσεων είναι χαμηλά και ο πληθυσμός αμετάβλητος. Σε μία τέτοια οικονομία ο πλούτος θα μπορούσε να είναι μεγάλος αλλά με σταθερή σπανιότητα απασχόλησης. Ο Ανταμ Σμιθ, στον Πλούτο των Εθνών, περιέγραψε την κατάσταση στασιμότητας σαν μία οικονομία που έχει πετύχει "εκείνη την πλήρη ολοκλήρωση του πλούτου όπου η φύση του εδάφους και του κλίματος και η κατάστασή της σε σχέση με άλλες χώρες, της επέτρεψαν να αποκτήσει η οικονομία αυτή επομένως δεν μπορούσε να προχωρήσει περισσότερο ούτε να υποχωρήσει προς τα πίσω, ενώ οι μισθοί εργασίας και τα κέρδη του κεφαλαίου θα είναι πιθανώς πολύ χαμηλά... και ο ανταγωνισμός για απασχόληση θα είναι αναγκαστικά τόσο μεγάλος ώστε να μειώσει τους μισθούς εργασίας στο επίπεδο εκείνο που ήταν απλώς επαρκές για να κρατήσει τον αριθμό εργατών, ενώ χώρα θα έχει τέτοιο πληθυσμό ώστε θα μπορούσε να αυξηθεί ποτέ".

Στο σύστημα του Ρικάρντο, η πραγματοποίηση της κατάστασης στασιμότητας μπορεί να επιβραδυνθεί με την οικονομική πολιτική, δηλ, με το ελεύθερο εμπόριο. Καθώς ο πληθυσμός αυξάνει, καλλιεργείται λιγότερο εύφορη γη και η τιμή των ειδών πρώτης ανάγκης αυξάνει και ο ιδιοκτήτης της

γης αποκομίζει ένα πλεόνασμα. Έτσι, καθώς μία κοινωνία αναπτύσσεται, θα αναγκαστεί να χρησιμοποιήσει λιγότερο εύφορο έδαφος και μέσα παραγωγής λιγότερο παραγωγικά. Οι δυσκολίες αυτές, εντούτοις, θα αντισταθμιστούν μερικά για κάποιο χρόνο από την τεχνολογική πρόοδο στην γεωργία και από περισσότερο κεφάλαιο. Αφού "η φυσική τιμή της εργασίας είναι εκείνη η τιμή που είναι αναγκαία ώστε οι εργάτες να επιβιώσουν και να διαιώνίζουν την ύπαρξή τους χωρίς αύξηση ή ελάττωση", οι χρηματικοί μισθοί τείνουν να αυξάνουν ανάλογα με την αύξηση της τιμής των τροφίμων που παράγονται στα λιγότερα εύφορα εδάφη. Όμως οι μισθοί αυξάνουν σε βάρος των κερδών που συμπιέζονται ανάμεσα στο αυξανόμενο μερίδιο των γαιοκτημάτων (νοίκι) και τους σταθερούς πραγματικούς μισθούς. Όταν το ποσοστό κέρδους γίνεται πολύ χαμηλό και δεν μπορεί να αντισταθμίσει τους κινδύνους που αφορούν τον επιπρόσθετο σχηματισμό κεφαλαίου, η οικονομία έχει εισέλθει σε φάση στασιμότητας. Σ' αυτή τη φάση τα νοίκια είναι υψηλά, οι πραγματικοί μισθοί είναι στο ελάχιστο όριο επιβίωσης, το ποσοστό κέρδους είναι κοντά στο μηδέν και η πληθυσμιακή αύξηση έχει σταματήσει. Αυτή η ζοφερή κατάσταση πραγμάτων μπορεί να αναχαιτιστεί αν οι εισαγωγές αγροτικών προϊόντων και πρώτων υλών απελευθερωθούν. Αφού η δαπάνη για τροφή είναι το πιο σημαντικό στοιχείο στον εργατικό προϋπολογισμό, η ελεύθερη εισαγωγή τροφίμων θα κρατήσει τα κέρδη σε υψηλό επίπεδο διατηρώντας τις τιμές των αγροτικών προϊόντων και επομένως των χρηματικών μισθών κατω.

Η Ρικαρντιανή ανάλυση, από τη σκοπιά που μας ενδιαφέρει επισύρει την προσοχή σε κρίσιμα ζητήματα και αμοιβαίες σχέσεις. Η οικονομία μελετάται με δυναμικούς όρους καθώς κινείται από στάδιο σε στάδιο, ώσπου να φθάσει στο επίπεδο στασιμότητας. Έτσι, μελετώντας η δυναμική εξέλιξη του συστήματος ο Ρικάρντο τονίζει τις θεμελιώδεις, μεταβλητές του σχηματισμού κεφαλαίου, του πληθυσμού και τις αλληλεπιδράσεις ανάμε-

σα στην έγγειο πρόσοδο, τους μισθούς και τα κέρδη του εθνικού εισοδήματος.

Ο Τόμας Μάλθους αναλύει τα προβλήματα οικονομικής αλλαγής μέσα στην ίδια μεγάλη παράδοση της Κλασσικής Σχολής, αλλά δίνει έμφαση σε διαφορετικές σχέσεις.

Κατά την άποψη του Μάλθους δεν υπάρχει τίποτα το αυτόματο στην οικονομική ανάπτυξη και μόνη η αύξηση του πληθυσμού δεν οδηγεί αναγκαστικά σε οικονομική αλλαγή. Η πληθυσμιακή αύξηση είναι το τελικό αποτέλεσμα της οικονομικής διαδικασίας και "μια αύξηση του πληθυσμού δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς μια αναλογική ή σχεδόν αναλογική αύξηση του πλούτου". Η πληθυσμιακή αύξηση επιφέρει οικονομική ανάπτυξη μόνο αν επιφέρει μια αυξημένη πραγματική ζήτηση. "Ένας άνθρωπος που κατέχει μόνο την εργατική του δύναμη, ζητιέται ή όχι από εκείνους που έχουν την δυνατότητα παραγωγής" αναφέρει χαρακτηριστικά ο HIGGINS. Η ζήτηση για εργασία καθορίζεται από τον ρυθμό συσσώρευσης του κεφαλαίου. Αν οι αποταμιεύσεις αυξάνουν πέρα από το αναγκαίο σημείο χρηματοδότησης επικερδών επενδύσεων, οι δαπάνες καταναλωτού θα ελαττωθούν και οι επενδύσεις θα αποβαρυνθούν. Κατά συνέπεια, σχετικά υψηλά ποσοστά οικονομικής ανάπτυξης θα δημιουργηθούν από υψηλά επίπεδα πραγματοποιηθέντων αποταμιεύσεων και επενδύσεων συνδεομένων με αυξανόμενα εισοδήματα και όχι μειωμένη κατανάλωση. Έτσι ο Μάλθους προβλέπει μια προοδύουσα οικονομία σαν την οικονομία στην οποία η κατανάλωση, οι επενδύσεις και οι πραγματοποιημένες αποταμιεύσεις επεκτείνονται μαζί.

Ας πάμε τώρα σε μία πολύ πρόχειρη παρουσίαση της θεωρίας της οικονομικής ανάπτυξης του Κάρλ Μαρξ. Η θεωρία της ανάπτυξης ήταν το κεντρικό θέμα του Μαρξικού συστήματος. "Στο γενικό πλαίσιο της σκέψης του, η ανάπτυξη δεν ήταν αυτό που ήταν για τους άλλους οικονομολόγους εκείνης της περιόδου, ένα παράρτημα της οικονομικής στατικής, αλλά το κεντρι-

κό θέμα. Αυτός συγκέντρωσε τις αναλυτικές του δυνάμεις στο καθήκον να δείξει πως η οικονομική πρόδος, μεταβαλλόμενη από μόνη της χάρη στη σύμφωνη λογική της, ακατάπαυστα αλλάζει το κοινωνικό πλαίσιο-ολόκληρη την κοινωνία".

Η Μαρξική θεωρία βασίζεται πάνω σε τρεις θεμελιακές θεωρίες: Την οικονομική ερμηνεία της ιστορίας, την ταξική πάλη και την θεωρία της αξίας.

Ο τρόπος παραγωγής καθορίζει την κοινωνική, πολιτική, νομική και πνευματική συγκρότηση μιας κοινωνίας, καθώς επίσης τους θεσμούς της και τις ιδέες της. Σκοπός του Μάρξ δεν ήταν να ανακαλύψει την προέλευση των πραγμάτων αλλά τις αιτίες της κοινωνικής αλλαγής και ανάπτυξης, δηλ. το "δυναμικό νόμο της Ιστορίας". Μεταβάλλοντας τους τρόπους παραγωγής, το ανθρώπινο γένος μεταβάλλει όλες τις κοινωνικές του σχέσεις. Ο χειρόμυλος δημιουργεί την κοινωνία με τον φεουδάρχη. Ο ατμόμυλος την κοινωνία με τον βιομηχανικό καπιταλιστή. Οι ίδιοι άνθρωποι που δημιουργούν κοινωνικές σχέσεις σύμφωνα με την υλική τους παραγωγή δημιουργούν επίσης αρχές, ιδέες και κατηγορίες σύμφωνα με τις κοινωνικές τους σχέσεις... Όλες αυτές οι ιδέες και κατηγορίες είναι επομένως ιστορικά και μεταβατικά προϊόντα".

Η ιστορία της κοινωνίας είναι μία ιστορία συνεχούς ταξικής πάλης. Στην περίοδο της δουλείας και του φεουδαρχισμού, οι αγώνες αυτοί μεταξύ των καταπιεζομένων και των καταπιεστών γίνονταν μυστικά ή φανερά και κατέληξαν είτε σε επαναστατική ανασυγκρότηση της κοινωνίας γενικά ή στην κοινή καταστροφή των αντίπαλων τάξεων. Οι ταξικοί αγώνες θα συνεχίσουν, υποστήριξε ο Μάρξ, ώσπου οι εργάτες γίνουν οι ελεγκτές της κοινωνίας και η κοινωνία χειραφετηθεί από κάθε εκμετάλλευση, καταπίεση, ταξική διάκριση και ταξικούς αγώνες.

Η θεωρία του Μάρξ για την οικονομική ανάπτυξη του καταπιταλισμού βασίζεται στην υπεραξία. Η εργασία δεν ελ-

ναι απλώς το μέτρο και η αίτια της αξίας, αλλά επίσης η ουσία της. Όμως η αξία των εμπορευμάτων που είναι αναγκαία για την διατήρηση της εργατικής δύναμης δεν είναι ίση με την αξία των προϊόντων που παράγει αυτή. Η εργατική δύναμη παράγει περισσότερο από την απλή αξία των εμπορευμάτων που καταναλώνονται. Η διαφορά-υπεραξία-πάει στον καπιταλιστή με την μορφή των καθαρών κερδών, του τόκου και της προσόδου. Φυσικά, ο καπιταλιστής έχει συμφέρον να αυξήσει την υπεραξία του. Αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί π.χ με το μέγιστο της εργάσιμης ημέρας και με τις τεχνολογικές βελτιώσεις που θα αυξήσουν την παραγωγικότητα της εργασίας.

Με την εισαγωγή της τεχνολογικής προόδου που αυξάνει την παραγωγικότητα της εργασίας, η υπεραξία επεκτείνεται. Εντούτοις, μέσω του ανταγωνισμού, οι τιμές θα τείνουν να πέσουν αντανakλώντας το μικρότερο ποσό εργασίας που απαιτείται για την παραγωγή των προϊόντων που επηρεάζονται από τις τεχνολογικές βελτιώσεις. Έτσι, η τεχνολογική πρόοδος αυξάνει τον λόγο του μηχανικού κεφαλαίου προς το ανθρώπινο κεφάλαιο που είναι η πηγή της υπεραξίας. Εάν αποτέλεσμα, το ποσοστό κέρδους τείνει να πέφτει. Το φθίνον ποσοστό κέρδους επιτείνει τον ανταγωνισμό όλο και περισσότερο κεφαλαίου και τελικά η πτώση στο ποσοστό κέρδους θα οδηγήσει σε πτώση στο ποσοστό συσσώρευσης.

Αρχίζοντας από το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα και για πολύ καιρό μετά, η οικονομική ενδιαφέρεται λιγότερο για τις μακροχρόνιες διαδικασίες της οικονομικής αλλαγής. Οι τολμηρές και προορατικές απόψεις της κλασικής σχολής και του Μάρξ αποδείχθηκαν λιγότερο σχετικές με τις αναπτυσσόμενες οικονομίες της Ευρώπης και της Αμερικής και ο φόβος μιας στάσιμης κατάστασης με μισθούς στο επίπεδο επιβίωσης χάθηκε μέσα στις μεγάλες τεχνολογικές ανακαλύψεις και στις νέες πηγές πόρων. Οι οικονομολόγοι στράφηκαν σε συζήτηση των βραχυ-

χρονίων ζητημάτων και των αμοιβαίων σχέσεων μεταξύ των διαφόρων στοιχείων μιας οικονομίας σ'ένα δοσμένο χρονικό σημείο μάλλον, παρά σε ανάλυση της οικονομικής συμπεριφοράς σε μακροχρόνιες περιόδους. Έτσι τα προβλήματα της άριστης κατανομής δοσμένων πόρων έγιναν κεντρικά στην ανάλυση των νεοκλασικών οικονομολόγων. Μια αξιόλογη εξαίρεση στην ενασχόληση με βραχυχρόνια ζητήματα ήταν η μελέτη του επιπέδου του τόκου και μέσω αυτού η μελέτη της συσσώρευσης κεφαλαίου.

Β. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑ

Το πρόβλημα που βασικά απασχολεί κάθε υπό ανάπτυξη οικονομία είναι το πως θα προωθήσει την παραγωγική της ανάπτυξη και συνεπώς το πως θα πραγματοποιήσει τις απαιτούμενες επεκτάσεις και προσαρμογές στις παραγωγικές της δομές.

Υπό την έννοια αυτή, ως οικονομική ανάπτυξη, κατά τον προσφυή ορισμό του COLIN CLARK, νοείται μια διαδικασία επεκτάσεως της οικονομικής δραστηριότητας και των υλικών αγαθών και επιτεύξεως ενός συνεχώς αυξανόμενου προϊόντος μέσω της μεγιστοποιήσεως της αποδόσεως των διαθέσιμων πόρων, φυσικών και τεχνικών. Διαδικασία που εκδηλώνεται υπό μορφή αυξανόμενου κεφαλαίου, σε μία πορεία συνεχούς δημιουργίας νέων παραγωγικών δυνατοτήτων.

Υπό την έννοια αυτή, η οικονομική ανάπτυξη συνοδεύεται από ουσιώδεις αλλαγές στις ανθρώπινες προτιμήσεις, στην ανθρώπινη γνώση, στην τεχνολογία παραγωγής, στις ανθρώπινες δεξιότητες και στην οικονομική και κοινωνική οργάνωση. Συνοδεύεται επίσης και από την ανακάλυψη νέων παραγωγικών πόρων και τη βελτίωση των υφισταμένων.

Αυτά σημαίνουν ότι το αναπτυξιακό πρόβλημα διασπάται περαιτέρω σε προβλήματα επενδύσεων και συσσωρευσεως κεφαλαίου, σε αλλαγές στις τεχνικές της παραγωγής και σε βελτιώσεις στην αποδοτικότητα των ήδη χρησιμοποιούμενων. Οπως επίσης και σε προβλήματα αυξανόμενης αποδοτικότητας στην κατανομή και την αξιοποίηση των ήδη διαθέσιμων πόρων.

Εξ άλλου, ο όρος "οικονομική αποδοτικότητα" συνιστά μια κάπως ευρύτερη έννοια. Είναι " η διαδικασία με την οποία επιτυγχάνεται το μέγιστο αποτέλεσμα από δεδομένους, περιορισμένης προσφοράς, πόρους".

Υπό την ευρύτερη αυτή έννοια, η οικονομική αποδοτικότητα αναφέρεται σε κάθε οικονομική δραστηριότητα, στην οποία

υπάρχει πρόβλημα επιλογής μεταξύ εναλλακτικών μέσων. Συνεπώς είναι δυνατό να αναφέρεται στην αποδοτικότητα του οργανισμού της αγοράς, στα επίπεδα της απασχολήσεως, σε μία επί μερους δραστηριότητα, επιχείρηση, ή ακόμη και στο νοικοκυριό. Συνιστά κριτήριο κάθε οικονομικής μονάδας και κάθε δραστηριότητας.

Αντίθετα, η έλλειψη "αποδοτικότητας", δηλ. η ύπαρξη ανεπάρκειας, σημαίνει την ύπαρξη κάποιας καλύτερης εναλλακτικής ευκαιρίας, πράγμα που συνεπάγεται, περαιτέρω, γνώση περί της υπάρξεως εναλλακτικών δυνατοτήτων, ως και την ύπαρξη κριτηρίων μετρήσεως και συγκρίσεως.

Σχετικά ειδικότερα με την παραγωγή, η έννοια της αποδοτικότητας είναι εφαρμόσιμη σε διάφορες σχέσεις παραγωγικών εισροών-προϊόντος, ανάλογα με το συγκεκριμένο πρόβλημα. Μπορεί επίσης ο όρος να χρησιμοποιηθεί προκειμένου να προσδιοριστεί ένας άριστος συνδυασμός δεδομένων παραγωγικών εισροών, ο οποίος θα απέδιδε τη μεγαλύτερη δυνατή απόδοση ή να καθοριστεί η "ανώτατη οικονομική αποδοτικότητα" μιας οικονομίας στο σύνολό της, υπό την έννοια της μέγιστης ικανοποίησεως που επιτυγχάνεται με ορισμένους διαθέσιμους πόρους, κατανεμόμενους στην ευκαιρία με την υψηλότερη οριακή απόδοση.

Με την τελευταία αυτή έννοια, η αποδοτικότητα συνδέεται με το μακροχρονιότερο πρόβλημα της κατανομής και αξιοποίησεως των παραγωγικών πόρων και συνεπώς με το γενικότερο κοινωνικό συμφέρον της παραγωγής του μέγιστου δυνατού κοινωνικού προϊόντος στο σύνολο της οικονομίας. Η μέγιστη οικονομική "αποδοτικότητα", στην περίπτωση αυτή επιτυγχάνεται όταν όλοι οι πόροι κατανέμονται κατά τρόπο ώστε οιαδήποτε πρόσθετη μεταφορά ενός συντελεστή παραγωγής, ή προϊόντος, από μία χρήση σε άλλη δεν δημιουργεί καμμία πρόσθετη ωφέλεια.

Επομένως σαν πρόβλημα χρησιμοποίησεως πόρων, η έννοια "αποδοτικότητας" από απόψεως ασκήσεως οικονομικής πολιτικής

περιλαμβάνει δύο βασικούς στόχους: α)τη μεγιστοποίηση της συνολικής αποδόσεως από δεδομένη ποσότητα παραγωγικών μέσων και β)την πρόνοια για οικονομική μεγέθυνση και πρόοδο.Επομένως,"παραγωγική αποδοτικότητα και οικονομική ανάπτυξη"είναι δύο έννοιες συνδεδεμένες στενά,δεδομένου ότι η "ανάπτυξη" αυτή καθαυτή συνδέεται με το πρόβλημα της κατανομής και αξιοποιήσεως των πόρων,το οποίο,ως γνωστό περικλείει προβλήματα απασχολήσεως και άριστης χρησιμοποιήσεώς τους και εφαρμογής τεχνολογικών προόδων.

Το τελευταίο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για μία υπό ανάπτυξη οικονομία,με πλεόνασμα εργατικού δυναμικού σε σύγκριση με τους διαθέσιμους φυσικούς της πόρους.Στην περίπτωση αυτή το πρόβλημα αυξήσεως της παραγωγικότητας των διαθέσιμων πόρων συγκεντρώνεται,σχεδόν αποκλειστικά,στη δημιουργία νέων συμπληρωματικών παραγωγικών δυνατοτήτων και συνεπώς ευκαιριών μεταφοράς πλεονάσματος εργατικού δυναμικού εκτός του γεωργικού τομέα.Από αυτό απορρέει και η έμφαση που συνήθως δίνεται στις οικονομίες αυτές στο θέματος εκβιομηχανίσεως,σαν μέσο επιλύσεως του αναπτυξιακού τους προβλήματος.Η εκβιομηχανίση όμως δεν είναι πάντοτε θέμα επιλογών.Εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ύπαρξη πολυάριθμων ευνοικών καταστάσεων και οικονομικών συνθηκών,που μπορεί να υπάρχουν και να μην υπάρχουν,σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση.

Πάντως η εμπειρία από την οικονομική εξέλιξη στις περισσότερο αναπτυγμένες χώρες αποδεικνύει ότι ο υψηλότερος όγκος παραγωγής και η υψηλότερη παραγωγικότητα κατά κεφαλή σε όλες τις δραστηριότητες,κατά ένα ισόρροπο περίπου τρόπο,είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της οικονομικής αναπτύξεως.Αυτό βεβαίως συνοδεύεται,και είναι το αποτέλεσμα δυναμικών αλλαγών στη δομή της οικονομικής οργανώσεως,στα πρότυπα κατανομής των πόρων και στους τρόπους και μεθόδους χρησιμοποιήσεως τους.

Υπό συνθήκες όμως χαμηλού κατά κεφαλή πραγματικού εισο-

δήματος, όπως είναι η περίπτωση μιας υποναπτυκτής οικονομίας, είναι δύσκολο, συνήθως, ο ρυθμός δημιουργίας αποταμιεύσεως και κεφαλαίου να υπερβεί τον ρυθμό αυξήσεως του πληθυσμού. Ενώ οποιαδήποτε πίεση για μείωση του υφιστάμενου χαμηλού καταναλωτικού επιπέδου προς αύξηση της αποταμιεύσεως είναι δύσκολο να επιτευχθεί χωρίς πολιτικό εξαναγκασμό. Αυτό οδηγεί, αφ' ενός στην ανάγκη για χρηματοδότηση κεφαλαίου από το εξωτερικό και αφ' ετέρου, στην ανάγκη προσφυγής στα αποθέματα παραγωγικότητας που μπορεί να διαθέτει η γεωργία.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 8ο

ΟΙ ΠΟΣΟΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΗΝ ΥΛΙΚΟΤΕΧΝΙΚΗ ΒΑΣΗ

Στην οικονομία κάθε χώρας τη κεντρική θέση κατέχει η βιομηχανία και κυρίως η μεταποίηση (βιομηχανία επεξεργασίας). Η βιομηχανία παίζει τον πρωτεύοντα ρόλο στη σύγχρονη κοινωνική παραγωγή, έχει το μεγαλύτερο υλικοτεχνικό υπόβαθρο, τον πιο υψηλό βαθμό συγκέντρωσης και ειδίκευσης, τον πιο σύνθετο και σε βάθος καταμερισμό εργασίας, το πιο καταρτισμένο εργατικό δυναμικό. Από την ανάπτυξη της βιομηχανίας εξαρτάται κατά πρώτο και κύριο λόγο η ανάπτυξη και των άλλων τομέων και κλάδων της οικονομίας. Ακριβώς γι αυτό όλες οι χώρες του κόσμου επιδιώκουν την εκβιομηχανισή τους, θεωρώντας την ως αναγκαίο, καθολικό όρο γενικής οικονομικής πρόοδου.

Η Ελλάδα, για διάφορους ειδικούς εθνικούς ιστορικούς κοινωνικοοικονομικούς και πολιτικούς λόγους (οθωμανικός ζυγός, φεουδαρχικό κατάλοιπα, περιορισμένη εθνική αγορά, πολιτικές περιπέτειες, οικονομικοί αποκλεισμοί κ.τ.λ) δεν ανέπτυξε τη βιομηχανία της, η οποία πολεμικά προχωρούσε με πολύ αργούς και βιομηχανικούς ρυθμούς, σ' όλο αυτό το διάστημα μετά την απελευθέρωσή της από την Τουρκοκρατία. Εξ αιτίας αυτού, η βιομηχανία της πάντα έπαιζε δευτερευοντα ρόλο στην κοινωνική παραγωγή της χώρας. Προέχουσα θέση κατείχε η αγροτική οικονομία (πρωτογενής παραγωγή), η οποία καθ' όλη η μακρόχρονη ύπαρξη της Ελλάδας ως αυτοτελούς κράτους καθορίζει το χαρακτήρα και τη φυσιογνωμία της οικονομίας της.

Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο όμως, με την επιτάχυνση, κάτω από την επίδραση ορισμένων παραγόντων, των ρυθμών ανάπτυ-

ΑΞΙΑ, ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΚΑΙ ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΕΓΧΩΡΙΟΥ

ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 6.

Σταθερές δρχ. 1970

ΕΤΟΣ	εκατ. δρχ.			% στο ΑΕΠ			
	ΑΕΠ	Πρωτ.	Δευτ.	Τριτ.	Πρωτ.	Δευτ.	Τριτ.
1985	439.900	58.900	131.700	249.300	13,39	29,94	56,67
1984	429.150	60.450	128.500	240.200	14,09	29,94	55,97
1983	417.529	56.820	127.258	233.451	13,61	30,48	55,91
1982	416.169	60.940	126.981	228.248	14,64	30,51	54,85
1981	416.515	59.516	132.141	224.858	14,29	31,73	53,99
1980	417.519	60.499	135.486	221.525	14,49	32,45	53,06
1979	409.075	53.616	138.842	216.617	13,11	33,94	52,95
1978	394.803	57.214	130.971	206.618	14,49	33,17	52,33
1977	371.022	51.830	123.224	195.968	13,97	33,21	52,82
1976	360.399	55.971	117.600	186.828	15,53	32,63	51,84
1975	339.833	56.733	107.572	175.528	16,69	31,65	51,65
1974	323.307	53.672	101.668	167.967	16,60	31,45	51,95
1973	329.269	51.204	114.367	163.698	15,55	34,73	49,72
1972	303.973	51.543	101.955	150.475	16,96	33,54	49,50
1971	278.551	48.662	90.802	139.087	17,47	32,60	49,93
1970	258.000	47.058	80.976	129.966	18,24	31,39	50,37
1969	238.201	43.085	74.939	120.177	18,09	31,46	50,45
1968	217.895	40.484	65.439	111.972	18,58	30,03	51,39
1967	206.176	44.311	56.834	105.031	21,49	27,57	50,48
1966	197.011	43.687	53.871	99.453	22,17	27,34	50,48
1965	187.009	43.377	50.507	93.125	23,20	27,01	49,80
1964	171.177	39.446	46.147	85.584	23,04	26,96	50,00
1963	159.171	39.594	40.378	79.199	24,88	25,37	49,76
1962	144.612	32.888	37.504	74.220	22,74	25,93	51,32
1961	143.772	37.836	35.858	70.078	26,32	24,94	48,74
1960	129.201	29.863	33.388	65.950	23,11	25,84	51,04

ΑΣΙΑ ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΚΑΙ ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΕΓΧΩΡΙΟΥ

ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ

Σταθερές δρχ.1970.

ΕΤΟΣ	% μεταβολή έναντι προηγέτους				% μέσοι ετησ ρυθμοί				% μ.ετη ρυθ		
	ΑΕΠ	Πρωτ.	Δευτ.	Τριτ.	ΑΕΠ	Πρωτ.	Δευτ.	ΑΕΠ	Πρωτ.	Δευτ.	
1985	2,50	-2,56	2,49	3,79	2,61	0,38	2,04	1,05	-0,53	0,57	
1984	2,78	6,39	0,98	2,89	2,87	1,20	2,37	0,96	2,43	-1,54	
1983	0,33	-6,76	0,22	2,28	2,40	1,05	1,07	1,13	-0,14	-0,57	
1982	0,08	2,39	-3,90	1,51	3,19	1,69	2,22	2,32	3,29	0,60	
1981	0,24	-1,62	-2,47	1,50	4,11	2,03	3,82	2,94	1,24	2,36	
1980	2,06	12,84	-2,42	2,27	4,93	2,54	5,28	4,20	1,29	4,72	
1979	3,61	-6,29	6,01	4,84	5,56	2,21	6,36	4,82	-0,02	6,43	
1978	6,41	10,39	6,29	5,43	6,12	3,52	7,18	3,70	2,24	2,75	
1977	2,95	-7,40	4,78	4,89	6,05	1,68	8,05	4,07	0,11	3,86	
1976	6,05	-1,34	9,32	6,44	6,23	2,51	8,12	5,29	2,84	5,31	
1975	5,11	5,70	5,81	4,50	6,15	2,72	7,85	5,66	3,81	5,84	
1974	1,81	4,82	-11,10	2,61	6,57	3,13	8,22	6,30	4,49	6,29	
1973	8,32	-0,66	12,17	8,79	7,54	2,60	10,97	8,61	4,81	11,81	
1972	9,13	5,92	12,28	8,19	7,71	4,60	10,52	8,07	3,07	12,40	
1971	7,97	3,41	12,13	7,02	6,84	2,55	9,74	7,17	2,18	11,01	
1970	8,31	9,22	8,06	8,15	7,16	4,65	9,26	6,65	1,64	9,90	
1969	9,32	6,42	14,52	7,33	6,63	2,72	9,77	6,83	1,78	10,18	
1968	5,68	-8,64	15,14	6,61	6,10	2,57	8,88	6,48	0,45	10,14	
1967	4,65	1,43	5,50	5,61	5,93	2,76	8,55	7,35	6,14	8,67	
1966	5,35	0,71	6,66	6,80	6,07	3,88	8,48	6,50	2,92	8,48	
1965	9,25	9,97	9,45	8,81	6,40	4,08	9,12	7,68	7,75	8,63	
1964	7,54	-0,37	14,29	8,06	6,16	3,80	9,21	6,44	3,67	9,35	
1963	10,07	20,39	7,66	6,71	5,72	3,56	8,52	5,73	4,74	7,63	
1962	0,58	13,08	4,59	5,91	6,00	4,03	9,51	4,53	-0,51	8,44	
1961	11,28	26,70	7,40	6,26	5,97	4,89	9,27	5,64	4,86	8,49	
1960	3,11	-9,36	13,12	4,94	5,68	3,74	8,35	5,15	0,53	9,61	

ΑΞΙΑ, ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΚΑΙ ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΕΓΧΩΡΙΟΥ
ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ

Σταθερές δρχ. 1970

ετος	εκατ. δρχ.			% στο ΑΕΠ			
	ΑΕΠ	Πρωτ.	Δευτ.	Τριτ.	Πρωτ.	Δευτ.	Τριτ.
1959	125.308	32.947	29.515	62.846	26,29	23,55	50,15
1958	120.481	31.413	27.953	61.115	26,07	23,20	50,73
1957	115.858	33.738	25.011	57.109	29,12	21,59	49,29
1956	109.277	29.851	23.860	55.566	27,32	21,83	50,85
1955	100.533	29.078	21.101	50.354	28,92	20,99	50,09
1954	94.123	27.179	19.124	47.820	28,88	20,32	50,81
1953	91.291	27.898	17.819	45.574	30,56	19,52	49,92
1952	80.746	22.159	15.121	43.466	27,44	18,73	53,83
1951	80.511	23.475	14.782	42.254	29,16	18,36	52,48

Πηγή: ΕΣΥΕ, Στατιστική Επετηρίς. Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας,
Εθνικός Λογαριασμός της Ελλάδος.

ΑΕΙΑ, ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΚΑΙ ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΕΓΧΩΡΙΟΥ

ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ

Σταθερές δρχ.1970

% μεταβολή έναντι προηγ. έτους			% μέσοι ετήσιοι ρυθμοί			% μέσοι ρυθμοί πενταετίας.			
4,01	4,88	5,59	2,83	6,00	3,45	9,79	5,89	3,92	9,07
3,99	-6,89	11,76	7,01	7,53	6,20	10,99	5,71	2,40	9,42
6,02	13,02	4,82	2,78				7,49	877	10,59
8,70	2,66	13,08	10,35				6,30	4,92	10,05
6,81	6,99	10,34	5,30				6,22	7,05	7,11
3,10	-2,58	7,32	4,93				6,11	2,98	10,52
13,06	25,90	17,84	4,85				9,39	10,14	12,59
0,29	-5,61	2,29	2,87						
8,28	13,50	-1,23	9,17						

ξης των παραγωγικών της δυνάμεων η κατάσταση μεταβάλλεται κατά πολύ, η βιομηχανία σημειώνει σημαντική πρόοδο και τελικά καταλαμβάνει την πρωτεύουσα θέση στην υλική παραγωγή της χώρας.

Η διευρυνση και ο εκσυγχρονισμός της τεχνικής υποδομής της βιομηχανίας και η δημιουργία νέων κλάδων αλλάζουν η μορφολογία του ΑΕΠ, βελτιώνουν τη δομή της βιομηχανικής παραγωγής, επιφέρουν μεταβολές στη κατανομή του ενεργού πληθυσμού της χώρας, ανεβάζουν τη στάθμη της παραγωγικής δύναμης της κοινωνικής εργασίας κ.λ.π. Πιο συγκεκριμένα, οι μεταβολές αυτές εκφράζονται στην αύξηση, απόλυτη και σχετική, του ΑΕΠ, το οποίο αποτελεί ένα από τα πιο συνθετικά κριτήρια προσδιορισμού του βαθμού ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων.

Όπως δείχνουν τα αναφερόμενα στον πίνακα 6 στοιχεία, από το 1951, μέχρι το 1973, οπότε ξέσπασε η μεγάλη οικονομική κρίση, η οποία έκπληξε όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και ολόκληρο τον καπιταλιστικό κόσμο, η αξία του ΑΕΠ σχεδόν πενταπλασιαστικές και από 80.511 εκατ. δρχ. (σε σταθερές τιμές το 1970) έφθασε 329.264 εκατ. δρχ. Το μέσο ετήσιο ποσοστό αύξησή του κατά την περίοδο αυτή ανέρχεται στο 6,6%. Αν εξαιρεθεί η Ιαπωνία και ίσως η Ισπανία, η Ελλάδα έχει κατά το διάστημα αυτό τους πιο υψηλούς ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ μεταξύ των καπιταλιστικών χωρών, όπου το ποσοστό αυτό κυμαίνεται γύρω στο 4,4%. Ως συνέπεια της αύξησης του όγκου του, που υπερβαίνει κατά πολύ την αύξηση του πληθυσμού του καταναλωτικού κοινού της χώρας, το μέσο κατά κεφαλήν ΑΕΠ από 10.548 δρχ. το 1951 ανήλθε σε 36.875 το 1973, δηλ. αυξήθηκε περίπου 3,5 φορές.

Καί οι αλλαγές αυτές δεν είναι μόνο ποσοτικές, αλλά και ποιοτικές, δεδομένου ότι επήλθε μεταβολή και στη δομή του ΑΕΠ. Το μερίδιο π.χ της δευτερογενούς παραγωγής (βιομηχανία εξόρυξης, μεταποίηση, ενεργειακή παραγωγή και κατασκευές) στο ΑΕΠ, από 18,4% που ήταν το 1951 ανέβηκε σε 34,7% το 1973, ενώ της πρωτογενούς παραγωγής (αγροτική, δασική και αλιευτική παραγωγή) έπεσε αντίστοιχα από 29,2% σε 15,6%.

Αύξηση επίσης επήλθε κατά την περίοδο αυτή και στο εργατικό δυναμικό του δευτερογενούς τομέα της Οικονομίας (Πίνακας 7). Από 550.218 άτομα το 1951, ο αριθμός των απασχολούμενων σ' αυτόν σημείωσε μία επουσιώδη ελάττωση κατά το 1961, για να φθάσει το 1971 στα 856.666 άτομα, παρ' όλο που, σε σχέση με την παραγωγή που παρουσίασε ο τομέας αυτός, η αύξηση του εργατικού δυναμικού υστερεί κατά πολύ.

Η ελληνική βιομηχανία δεν έχει αναπτυχθεί την περίοδο αυτή στο βαθμό που απαιτούν οι πραγματικές ανάγκες της χώρας, δεν έχει αποκτήσει δομή ώστε να αποτελέσει υλικοτεχνική βάση εμψύκωσης όλων των κλάδων της χώρας, ικανής να παράγει υποκατάστατα αγροτικών προϊόντων, να μεταφέρει στο πεδίο δράσης της μια σειρά κλάδων από τους άλλους τομείς της οικονομίας της. Και ενώ γενικά η πορεία που ακολουθεί η ελληνική οικονομία κατά την περίοδο αυτή είναι ανοδική μετά το 1973 παίρνει αντίστροφη κατεύθυνση. Η οικονομική κρίση του 1974-1975, έθεσε τέρμα στην ευνοϊκή οικονομική συγκυρία που χαρακτήριζε την προηγούμενη μεταπολεμική περίοδο.

Η ελληνική οικονομία, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, έχει περιπέσει σε κατάσταση στασιμότητας, χρόνιας δυσκαμψίας.

Ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ κατά το 1974-1985 έπεσε στο 2,8% από 6,6% που ήταν κατά την πρώτη περίοδο. Σε απόλυτους αριθμούς ο δείκτης αυτός αυξήθηκε μόνο κατά 3,5% περίπου και από 323.307 εκ. δρχ. που ήταν το

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 7.

ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΟΥΣ ΤΟΜΕΑ

ΚΛΑΔΟΣ	1951		1961		1971		1981		1985	
	Αρ/μὸς	%	Αρ/μὸς	%	Αρ/μὸς	%	Αρ/μὸς	%	Αρ/μὸς	%
I. Εξορυκτική Βιομηχανία	13.623	2,5	20.039	3,7	21.096	2,5	22.957	2,2	28.900	2,9
II. Μεταποίηση	450.424	87,9	333.407	62,0	554.330	64,2	664.322	64,0	678.700	69,1
III. Ηλεκτρικό φωταέριο	11.212	2,0	18.446	3,3	24.816	3,0	25.425	2,4	31.600	3,3
IV. Κατασκευές	74.959	13,6	166.014	31,0	256.424	30,3	26.390	31,4	242.600	24,7
ΣΥΝΟΛΟ	550.218	100,00	537.906	100,0	856.666	100,0	1.039.694	100,0	981.800	100,0

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ, Αποτελέσματα απογραφής πληθυσμού-κατοικιών των 1951, 1961, 1971, 1981.

Αποτελέσματα έρευνας εργατικού δυναμικού Απριλίου-Ιουνίου 1985.

1974 έφθασε στα 439.900 εκ.δρχ. το 1985.0 μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησής του παρουσιάζει έκδηλη τάση μείωσης, ιδιαιτέρως σ'ότι αφορά αρκετά από τα τελευταία χρόνια. Στην τελευταία εξαετία, 1980-1985, το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 1,05%.

Α. Στην Υλική Παραγωγή.

Ι. Στο Δευτερογενή Τομέα.

Το γεγονός, ότι σημειώθηκαν κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο, εκτός από ποσοτικές, και ποιοτικές μεταλλαγές στην ελληνική οικονομία, οφείλεται κατά πρώτο και κύριο λόγο στους γοργούς ρυθμούς με τους εξελισσόταν η δευτερογενής παραγωγή και βασικά η βιομηχανία. Από 14.782 εκ.δρχ. που ήταν το 1951 η αξία της ακαθάριστης παραγωγής του δευτερογενούς τομέα της οικονομίας ανήλθε το 1973 σε 114.367 εκ.δρχ., αυξήθηκε κατά προσέγγιση οκτώ φορές. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησής της έφθασε κατά την ίδια περίοδο το 9,8%.

Μετά την οικονομική κρίση του 1974-1975 και η δευτερογενής παραγωγή πήρε τον κατήφορο, τάση η οποία συνεχίζεται και μέχρι σήμερα, χωρίς ακόμα να φαίνονται στον ορίζοντα τα σημεία ανάκαμψης. Η αξία της ακαθάριστης δευτερογενούς παραγωγής μέσα σε δώδεκα χρόνια, δηλ. από το 1974 μέχρι το 1985, μόλις αυξήθηκε κατά 29,5% και από 101.668 εκ.δρχ. έφθασε μόνο τα 131.700 εκ.δρχ. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησής της δεν υπερβαίνει το 2,38%.

Τα τελευταία μάλιστα χρόνια κυμαίνεται κάτω από το μηδέν και κατά την περίοδο 1980-1985 έπεσε στο -0,57% πτώση που δεν εμφανίζεται σε καμία χώρα των εταίρων της

στην "Κοινή Αγορά". Ίδια περίπου είναι και η εικόνα σε ό,τι αφορά στον κύριο κλάδο της δευτερογενούς παραγωγής, τη βιομηχανία και βασικά τη μεταποίηση.

Οι μεταβολές που συντελέστηκαν στην πρώτη περίοδο στην ελληνική οικονομία άλλαξαν το συσχετισμό όχι μόνο μεταξύ των 3 βασικών τομέων της ελληνικής οικονομίας, αλλά και μέσα σ'αυτούς τους ίδιους, άλλαξαν δηλ. τους συσχετισμούς στα συνθετικά τους.

Στο Δευτερογενή τομέα, αυτό βρίσκει έκφραση κυρίως στην ανάπτυξη της μεταποίησης, στην εμφάνιση καινούργιων κλάδων, στη διεύρυνση και τον εκσυγχρονισμό, κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο, της υλικοτεχνικής δομής των παλιών, παραδοσιακών της κλάδων, στην αισθητή αύξηση των ενεργειών της πηγών και την ένταση της οικοδομικής δραστηριότητας.

Ο κλάδος που σημείωσε τη μεγαλύτερη ανάπτυξη είναι η ενέργεια, η παραγωγή της οποίας σε αξία αυξήθηκε περισσότερο από 18 φορές, πράγμα που της έδωσε τη δυνατότητα να υπερδιπλασιαστεί και τη συμμετοχή της στη διαμόρφωση της συνολικής ακαθάριστης παραγωγής του τομέα φθάνοντας τα 7,2% το 1971, έναντι 4,2% το 1951. Στον κλάδο αυτό υπερδιπλασιάστηκε και ο αριθμός των απασχολούμενων προσώπων, καθώς επίσης και το ποσοστό τους στο συνολικό εργατοπαλληλικό δυναμικό του, από 2% σε 3% (Πίνακας 7). Η επιτάχυνση των ρυθμών ανάπτυξης της βιομηχανίας γενικά και της μεταποίησης ειδικότερα, παρότρυνε την αύξηση της ηλεκτροπαραγωγής, η οποία στο διάστημα αυτό ικανοποιούσε τις διαρκώς αυξανόμενες ανάγκες τους σε ηλεκτρικό ρεύμα. Φυσικά οι ενεργειακές ανάγκες της χώρας μεγάλωσαν όχι μόνο λόγω της αύξησης των ρυθμών ανάπτυξης της οικονομίας της, αλλά και από άλλες αιτίες, όπως είναι λ.χ. η αναβάθμιση του γενικού πολιτιστικού επιπέδου του λαού, η χρησιμοποίηση του ηλεκτρισμού στην οικιακή οικονομία κ.λ.π.

Ανοδο σημείωσαν κατά το διάστημα αυτό και οι κατασκευές. Το ποσοστό του κλάδου αυτού στη συνολική παραγωγή του δευτερογενούς τομέα ανήλθε σε 24% το 1971, έναντι 21,6% το 1951. Επίσης αυξήθηκε και αριθμός των απασχολουμένων στις μηχανοκατασκευές, ο οποίος υπερτριπλασιάστηκε. Στον κλάδο αυτό της βιομηχανίας σημειώθηκε και η μεγαλύτερη αύξηση του εργατικού δυναμικού. Κατά το 1971, οι κατασκευές κάλυπταν πάνω από το 30% των απασχολούμενων στη δευτερογενή παραγωγή, έναντι 13,6% το 1951. Σ' αυτό συνέβαλε σημαντικά η έντονη οικοδόμηση κατοικιών.

Αξιοσημείωτη είναι και η ανάπτυξη που σημείωσε η εξορυκτική βιομηχανία, ενώ η παραγωγή της υπερπλασιαστική, το μερίδιό της στη συνολική παραγωγή του δευτερογενούς τομέα της οικονομίας παρέμεινε σχεδόν το ίδιο 4,4% το 1974 έναντι 4,0% το 1951. Παρά τις διακυμάνσεις που παρουσιάστηκαν κατά την περίοδο αυτή, στο απασχολούμενο σ' αυτήν εργατικό δυναμικό, γενικά το μερίδιό της παρέμεινε στα ίδια περίπου επίπεδα. Η αύξηση στην προκειμένη περίπτωση, ήταν μόνο αριθμητική. Από 13.623 άτομα το 1951, οι απασχολούμενοι σ' αυτόν έφθασαν τα 21.096 το 1971. Η βιομηχανική πρόοδος συνεπάγεται στην ελαττώση της συμμετοχής αυτού του κλάδου της εξορυκτικής βιομηχανίας στη δευτερογενή παραγωγή και την αύξηση της μεταποιητικής και ενεργειακής παραγωγής.

Όσον αφορά στο βασικό κλάδο της δευτερογενούς παραγωγής, τη μεταποίηση, οι εξελίξεις που συντελέστηκαν σ' αυτήν είναι αρκετά χαρακτηριστικές. Η μεταποίηση είναι ο μόνος κλάδος της δευτερογενούς παραγωγής, το ειδικό βάρος της οποίας μειώθηκε από 62,8% το 1951 σε 55,5% το 1961, για να φθάσει το 60,5% το 1973. Και αυτό τη στιγμή που η παραγωγή της εξαπλασιάστηκε και το ονοματολόγιο των εμπορευμάτων που παράγει διευρύνθηκε σημαντικά. Επίσης μειώθηκε το μερίδιό της και στο εργατοπαλληλικό δυναμικό του "δευτερογενούς τομέα" που από 87,9% το 1951 έπεσε στο 64,2% το 1971. Όχι και τόσο σημαντική ήταν και η απόλυτη αύξηση των απασχολούμενων στη

μεταποίηση, ο αριθμός των οποίων το 1971 ανερχόταν σε 554.330 άτομα, έναντι 333.407 το 1961 και 450.424 το 1951. Φυσικά αυτό οφείλεται στον εκσυγχρονισμό του μηχανολογικού εξοπλισμού, στη βελτίωση της οργάνωσης της διεύθυνσης της παραγωγής κ.λ.π. της μεταποίησης.

Παρόλο αυτά σημειώθηκε μία σημαντική άνοδος στη περίοδο αυτή και στο τομέα της μεταποίησης ιδιαίτερα μετά το 1961. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης της παραγωγής κατά το 1951-1973 ανέρχεται σε 9,6%. Το ποσοστό της μεταποίησης στο ΑΕΠ της χώρας έφθασε το 1973 στο 21%, έναντι 11,5% που ήταν το 1951, αυξήθηκε κατά 9,5 μονάδες.

Μετά την οικονομική κρίση του 1974-75 αρνητική τροπή πήραν οι εξελίξεις στη δευτερογενή παραγωγή και αυτό στον ένα ή στον άλλο βαθμό αφορά σ' όλους τους κλάδους της και πριν απ' όλα τη μεταποίηση.

Ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης π.χ της μεταποιητικής παραγωγής κατά την περίοδο 1974-75 έπεσε κάθετα και από 9,6% μειώθηκε στα 2,2%. Στο δευτερο μισό της περιόδου αυτής η πτώση ήταν ακόμη πιο θεαματική. Σήμερα το ποσοστό αυτό κινείται κάτω από το 0-0,71%. Η απόλυτη αύξηση της ακαθάριστης μεταποιητικής παραγωγής κατά την περίοδο αυτή μόλις ξεπερνά το 26,1%, ενώ την προηγούμενη 20ετία πολλαπλασιάστηκε. Το μερίδιο της στο ΑΕΠ κατέβηκε στο 19,8% από το 21% που ήταν το 1973. Το ίδιο ισχύει και για το μερίδιο της δευτερογενούς παραγωγής στο ΑΕΠ το οποίο από 31,4% το 1974 έπεσε 29,9% το 1975. Εντωμεταξύ ο αριθμός των απασχολουμένων σημείωσε αύξηση φθάνοντας τα 678.000 άτομα, το μερίδιό τους δε στο συνολικό εργατικό δυναμικό της δευτερογενούς παραγωγής από 64,2% που ήταν το 1971 ανέβηκε στα 69% το 1985.

Την ίδια κατάσταση παρουσιάζουν και οι άλλοι κλάδοι της δευτερογενούς παραγωγής. Στις κατασκευές η παραγωγή σημείωσε πτώση κατά 1,6%, στη εξορυκτική βιομηχανία αύξηση

κατά 24% και μόνο στην ηλεκτρική παραγωγή υπερδιπλασιάστηκε. Το εργατικό δυναμικό όμως συνέχισε να αυξάνεται και μάλιστα με ρυθμούς όχι μικρότερους από αυτούς της προγενέστερης περιόδου. Την μεγαλύτερη αύξηση τόσο απόλυτα όσο και σχετική παρουσιάζει η ηλεκτρική παραγωγή.

2. Στο Πρωτογενή Τομέα.

Χαρακτηριστικό των εξελίξεων στον πρωτογενή τομέα είναι ότι μεταπολεμικά και αυτός σημείωσε ανάπτυξη όχι όμως τόσο όσο ο δευτερογενής. Όπως δείχνει ο πίνακας 6 η ακαθάριστη αξία της παραγωγής του πρωτογενούς τομέα αυξήθηκε κατά 2,2 φορές και από 23.475 εκ. δρχ. το 1951 έφθασε το 1973 σε 51.204 εκατ. δρχ.

Αντίθετα η συμμετοχή του στη διαμόρφωση του ΑΕΠ σημείωσε πτώση και από 29,16% κατέβηκε στα 15,55%. Εξ αιτίας της πτώσης αυτής η πρωτογενής παραγωγή έχασε τη πρώτη θέση που κατείχε πριν στην υλική παραγωγή. Αυτό ήταν αποτέλεσμα των πολύ πιο χαμηλών, σε σύγκριση με τη δευτερογενή παραγωγή ρυθμών ανάπτυξης του. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης της παραγωγής του την περίοδο αυτή είναι περίπου 3 φορές χαμηλότερος από αυτόν του άλλου τομέα και ανέρχεται στο 3,61%.

Σε σχέση όμως με άλλες χώρες το ποσοστό αυτό είναι αρκετά μεγάλο. Αρκεί να σημειωθεί ότι στις άλλες χώρες η αγροτική παραγωγή από το 1948-1952 μέχρι 1962 αυξήθηκε κατά 27% ενώ στην Ελλάδα 1951 μέχρι το 1971 αυξήθηκε κατά 92%. Οι αριθμοί και τα ποσοστά αυτά αποκαλύπτουν ανεξάρτητα από την μεταλλαγή της θέσης του στη δομή του ΑΕΠ, κατά την περίοδο αυτή εντάθηκε η τάση ξεπεράσματος της καθυστέρησης του πρωτογενούς τομέα και ιδιαίτερα της αγροτικής

οικονομίας. Κατά το 1935-1938 το μερίδιο της γεωργίας στη πρωτογενή παραγωγή ανερχόταν σε 66% της κτηνοτροφίας σε 30% και της δασοκομίας και αλιείας σε 4%. Το 1958 τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 69,7%, 24,1% , και 6,2% και 1965-1966, 68,3%, 26,2% και 5,5%¹. Από τότε έγιναν ορισμένες αυξομειώσεις. Το 1984 ο συσχετισμός μεταξύ φυτικής και ζωικής παραγωγής είναι 64,4%, 32,6% έναντι 66,5%:33,5% 1980, και 62,7%:37,3% το 1977².

Η ανάπτυξη της γεωργίας μεταπολεμικά είχε σαν αποτέλεσμα, η Ελλάδα, στα τέλη της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου να καλύπτει πλήρως τις ανάγκες της εσωτερικής κατανάλωσης σε τρόφιμα που δεν υποβάλλονται σε βιομηχανική επεξεργασία.

Από την άλλη πλευρά η κτηνοτροφία λόγω της απόλυτης αύξησης της παραγωγής της εξασφαλίζει το 70% των αναγκών σε πρωτεΐνες ζωικής προέλευσης και η δασοκομία το 20% των αναγκών της εσωτερικής κατανάλωσης σε δασικά προϊόντα. Η ανάπτυξη αυτή οφείλεται πριν απ'όλα στην ανάπτυξη της υλικοτεχνικής βάσης της αγροτικής οικονομίας και γενικά της πρωτογενούς παραγωγής. Προχώρησαν σημαντικά οι διαδικασίες εκμηχανισμού εφαρμογών της χημείας εξηλεκτρισμού κ.λ.π της αγροτικής οικονομίας.

Μετά το 1974, όμως και η πρωτογενής παραγωγή ακολούθησε τη γενική πορεία της ελληνικής οικονομίας. Οι ρυθμοί έπεσαν, η παραγωγή ελαττώθηκε, η δομή της παρέμεινε σχεδόν στάσιμη, ο μηχανολογικός της εξοπλισμός αυξήθηκε μεν ποσοτικά αλλά ποιοτικά άρχισε να φθείρεται. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης της πρωτογενούς παραγωγής τη περίοδο 1974-

1. Τράπεζα της Ελλάδος "Η ελληνική Οικονομία κατά τα έτη 1955-56". "Η ελληνική Οικονομία κατά το έτος 1969".

2. "Η ελληνική Γεωργία" 1985, ετήσια έκδοση του Υπουργείου Γεωργίας .

1975 έπεσε στο 0,85% από 3,61% που ήταν 1951-1973. Στη τελευταία μάλιστα πενταετία το ποσοστό αυτό βρίσκεται κάτω από μηδέν(-0,53%).

Β. Στη μη υλική παραγωγή.

Αναπτυξη σημείωσε και η μη υλική παραγωγή δηλ.ο τριτογενής τομέας της οικονομίας αυξάνει όλο και περισσότερο η συμβολή της παιδείας, της υγείας, της επιστήμης, της κοινωνικής πρόνοιας, των οργάνων διεύθυνσης της οικονομίας κ.λ.π. στην αναπαραγωγική διαδικασία.

Σήμερα κανένας δεν αμφισβητεί το γεγονός ότι οι κλάδοι αυτοί επηρεάζουν σοβαρά την οικονομία και αποτελούν παράγοντες από τους οποίους εξαρτάται η πορεία της. Και αυτό φαίνεται από την υψηλή στάθμη της συμμετοχής του τριτογενούς τομέα στο ΑΕΠ, των προηγμένων οικονομικά χωρών. Η συμμετοχή αυτή ανέρχεται το 1971 π.χ στην Αγγλία και Δανία στο 53,8% στην Ολλανδία 52,5%, στην Ιταλία στο 51,5%, στη Δ.Γερμανία στο 45,2% και στις Η.Π.Α ξεπερνά το 59%. Στις χώρες αυτές, στη σφαίρα των υπηρεσιών έχει συσσωρευτεί σημαντική ως προς τις διαστάσεις της τεχνική, ιδίως όσο αφορά ορισμένες δραστηριότητες όπως είναι το τραπεζικό σύστημα η παραγωγή και μεταδοση πληροφοριών κ.λ.π, όπου είναι απασχολημένο το 41% έως 42% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού.

Στην Ελλάδα ο τρίτος τομέας καλύπτει ένας πολύ μεγάλο μέρος του ΑΕΠ. Οπώς δείχνει ο πίνακας 6 το μερίδιο του μη παραγωγικού τομέα της οικονομίας στο ΑΕΠ ανέρχεται στο 56,7% το 1985, έναντι 49,7% το 1973, 48,7 % το 1961 και 52,5% το 1951. Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα 9 σ' αυτόν το τομέα το 1981 απασχολούνταν 1.377.304 άτομα έναντι 744.222 το 1951, 694.258 το 1961 και

1.001.324 το 1971. Είναι ο τομέας της οικονομίας που απασχολεί το μεγαλύτερο μέρος του ενεργού πληθυσμού της χώρας. Καί το ενδιαφέρον είναι ότι όπως και στις άλλες χώρες έτσι και στην Ελλάδα παρατηρείται μία τάση αύξησης του. Η ακαθάριστη αξία του τριτογενούς τομέα από 42.254.000 δρχ. το 1951 αυξήθηκε στα 163.698 εκατ. δρχ. το 1973. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του ακαθάριστου προϊόντος της σφαίρας των υπηρεσιών κατά την περίοδο αυτή ανέρχεται σε 6,4%.

Η ανάπτυξη του τρίτου τομέα δεν προκαλείται μόνο από την ανάπτυξη των κλάδων της υλικής παραγωγής που περιλαμβάνονται σ' αυτόν και εξυπηρετούν την παραγωγή αλλά συμβάλλει και η εξέλιξη των ίδιων των κλάδων της μη υλικής παραγωγής, όπως είναι η παιδεία, η επιστήμη, οι καλές τέχνες και οι διάφορες άλλες υπηρεσίες. Οι υπηρεσίες αυτές και το επίπεδο ανάπτυξής τους αποτελούν ένδειξη του βαθμού της οικονομικής ανάπτυξης μιας χώρας συντίθουν στη διαμόρφωση, και διατήρηση της εργατικής δύναμης, στην αύξηση του ελεύθερου χρόνου του ανθρώπου κ.λ.π.

Όπως δείχνει ο πίνακας θ το μεγαλύτερο μέρος του ακαθάριστου προϊόντος του τριτογενούς τομέα ανήκει στο εμπόριο, το μερίδιο του οποίου έφθασε το 1971 στο 24,6% έναντι 21,1% το 1951. Ακολουθούν οι μεταφορές και οι επικοινωνίες με ποσοστά αντίστοιχα 18,2% και 12%. Σ' αυτούς τους κλάδους απασχολούνται και τα πιο πολλά άτομα, 36,2% στον πρώτο και 21,1% στο δεύτερο το 1971 και αντίστοιχα 26,3% και 18,5% το 1951. Τα παραπάνω αποτελούν έκφραση των αλλαγών που συντάχθηκαν στην υλική παραγωγή από το γεγονός ότι στο χώρο αυτό η ανοδος της παραγωγικότητας της εργασίας προχωρεί συγκριτικά πιο γρήγορα απ' ό,τι στη βιομηχανία. Εκτός βεβαίως από την διεύρυνση της εμπορευματικής κυκλοφορίας και την μεγέθυνση

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 8

ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΗ ΑΞΙΑ ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ
ΤΗΣ ΜΗ ΥΛΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

ΚΛΑΔΟΣ	1951			1961		
	%στην Απασχολούμενοι		%	%στην Απασχολούμενοι		%
	ΑΑΠ	Αριθμός		ΑΑΠ	Αριθμός	
Εμπόριο	21,1	195.552	26,3	24,2	207.426	30,0
Μεταφορές						
Επικοινωνίες	12,8	138.025	18,5	14,9	148.288	21,4
Τρ/ζες κ' άλλα οι/κά ιδρύματα	5,2	24.381	3,2	4,2	16.228	2,3
Κατοικίες	21,5			20,9		
Δημόσια						
Διοίκηση	18,9	131.243	17,6	14,9	105.839	15,2
Υγεία-						
Πρόνοια	2,8	37.847	5,2	3,4	24.073	3,4
Παιδεία	4,0	31.796	4,3	4,2	57.818	8,3
Λοιπές						
Υπηρεσίες	13,3	185.408	24,9	13,3	134.592	19,4
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	744.222	100,0	100,0	694.258	100,0

Πηγή: ΕΣΥΕ: Αποτελέσματα απογραφής πληθυσμού-κατοικιών των 1951, 1961 Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, Εθνικοί Λογαριασμοί της Ελλάδος.

ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΗ ΑΞΙΑ ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ
ΤΗΣ ΜΗ ΥΛΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

ΚΛΑΔΟΣ	1971			1981		
	%στην Απασχολούμενοι		%	%στην Απασχολούμενοι		%
	ΑΑΠ	Αριθμός		ΑΑΠ	Αριθμός	
Εμπόριο	24,6	362.024	36,2	18,4	433.944	31,5
Μεταφορές						
Επικοινωνίες	18,2	211.672	21,1	22,2	266.517	19,4
Τρ/ζες κ' άλλα οι/κά ιδρύματα	4,2	78.524	7,8	4,6	16.703	9,2
Κατοικίες	18,1			17,6	21.343	1,5
Δημόσια Διοίκηση	9,6	139.900	14,0	17,0	198.740	14,4
Υγεία Πρόνοια	4,2				159.095	11,6
Παιδεία	4,1	209.204	20,9	8,0	118.375	8,6
Λοιπές Υπηρεσίες	17,0			12,2	52.587	3,8
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	1.001.324	100,0	100,0	1.377.304	100,0

Πηγή: ΕΣΥΕ: Αποτελέσματα απογραφής πληθυσμού-κατοικιών, των 1971, 1981 Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, Εθνικός Λογαριασμός της Ελλάδος.

στη βάση αυτή του εμπορικού δικτύου που αποτελεί βασική αιτία αυτών των μεταβολών. Επίσης οι αλλαγές στο εμπόριο οφείλονται και στις αυξανόμενες δυσκολίες που αντιμετωπίζει ο κλάδος αυτός, οι οποίες σχετίζονται με την αγοραπωλησία των εμπορευμάτων. Με τις αλλαγές στην υλική παραγωγή και την εμπορευματική κυκλοφορία καθώς επίσης και με άλλα γεγονότα όπως π.χ η αύξηση του αριθμού και της κινητικότητας του πληθυσμού και ιδιαίτερα του οικονομικά ενεργού, συνδέεται και η ανάπτυξη των συγκοινωνιών και επικοινωνιών.

Η διεύρυνση της παραγωγής, η συγκέντρωση και συγκεντροποίηση της αυξάνει την εισροή κεφαλαίων στα πιστωτικά - τραπεζικά, ασφαλιστικά και άλλα οικονομικά ιδρύματα και έτσι δίνεται ώθηση στην ανάπτυξη και αυτού του κλάδου. Το 1971 στο χώρο αυτό απασχολούνταν 78.524 άτομα έναντι 24.381 το 1951 αύξηση δηλ. πάνω από 3 φορές.

Αλλαγές έγιναν και στην παιδεία. Στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης δημιουργήθηκαν νέα πανεπιστήμια, σχολές και ειδικότητες. Ο αριθμός των φοιτητών καθώς και του διδακτικού προσωπικού παρουσίασαν έντονη αύξηση. Παρόμοιες αυξήσεις παρουσιάστηκαν και στη μέση εκπαίδευση. Ενώ στη στοιχειώδη εκπαίδευση είχε σαν συνέπεια τον περιορισμό του αναλφαριθμητισμού σε 12,5% το 1971 και 9,5% το 1981 έναντι 24,1% το 1951. Για το επίπεδο, τη δυναμική και τη δομή του μορφωτικού δυναμικού ενδεικτικά είναι τα στοιχεία τα σχετικά με τους σπουδαστές της ανώτατης εκπαίδευσης, ο αριθμός των οποίων μεταξύ 1951-71 αυξήθηκε 2,5 φορές και από 83.893 άτομα έφθασε τα 210.520. Στο τέλος της περιόδου αυτής, το 1971, οι σπουδαστές αποτελούσαν το 2,5% του μορφωτικού δυναμικού της χώρας, έναντι 1,3% το 1951 και 8,7% το 1981. Ακόμη μεγαλύτερη είναι η αύξηση των αποφοίτων της μέσης εκπαίδευσης, ο αριθμός των οποίων από 294.035 άτομα το 1951 έφθασε τα 800.920 το 1971 και 1.116.633 το 1981

Αρκετή μείωση σημείωσε και ο αριθμός αυτών που δεν τελείωσαν το δημοτικό Σχολείο. Γενικά ο αριθμός των απασχολούμενων στην παιδεία μεταξύ 1951-1981 από 31.796 άτομα έφθασε τα 118.375 το δε ποσοστό τους αντίστοιχα από 4,3% σε 8,6%.

Σύμφωνα με την απογραφή του πληθυσμού του 1971, από το σύνολο των απασχολούμενων στη μεταποίηση το 1,6% έχουν ανώτατη μόρφωση, το 9,9% μέση, το 65,1% στοιχειώδη, το 2% τεχνική και επαγγελματική μόρφωση, το 16,8% δεν έχουν τελειώσει το δημοτικό και 3,6% είναι αγράμματοι.

Οι παραπάνω βελτιώσεις, όμως, δεν έφεραν σε αντιστοιχία το γενικό και ειδικό μορφωτικό δυναμικό της Ελλάδας με τις πραγματικές ανάγκες της οικονομίας της χώρας. Στην περίοδο, που ακολούθησε μετά το 1973 τα πράγματα δεν παρουσίασαν ουσιαστική βελτίωση. Και αυτό ήταν επόμενο αφού η οικονομική και κατά συνέπεια η γενική κατάσταση της χώρας επιδεινώθηκε.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 9

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ, ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΣΤΟ

ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΙΟΝ

ΚΛΑΔΟΙ	1951		1963		1973		1984	
	εκατ. δρχ.	%στο ΑΕΠ	εκατ. δρχ.	%στο ΑΕΠ	εκατ. δρχ.	%στο ΑΕΠ	εκατ. δρχ.	%στο ΑΕΠ
Υγεία	235	0,6	843	2,1	4.812	1,1	79.651	2,4
Πρόνοια	110	0,3	145	0,4	674	0,2	11.731	0,4
Παιδεία	405	0,1	1.702	4,3	8.394	2,0	110.134	3,3
Ακ.εθνικ- κό Προϊόν	36.038		95174		428.216		3.317.770	

Πηγή: ΕΣΥΕ: Στατιστική Επετηρίς. Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας
Εθνικοί Λογαριασμοί αντίστοιχων ετών.

Όπως δείχνουν τα στοιχεία του πίνακα 9, η αύξηση των δημοσίων δαπανών στην παιδεία είναι και σχετική και απόλυτη.

Από 405 εκ.δρχ. το 1951, οι δαπάνες αυτές έφθασαν σε 1.702 εκατ.δρχ. το 1963, σε 8.394 εκατ.δρχ. το 1973 και σε 110.134 εκατ.δρχ. το 1984 δηλ. πολλαπλασιάστηκαν. Ενώ το μερίδιό τους στο ΑΕΠ από 0,1% ανέβηκε στα χρόνια αυτά αντίστοιχα 4,3%, 2,0% και 3,3%. Στις Η.Π.Α το παραπάνω ποσοστό ανέρχεται σε 5,1%, στη Γαλλία σε 6,7%, στη Φιλλανδία σε 6,3% στην Ελβετία σε 6,3% και στη Σουηδία σε 7,4%. Η διαφορά μεταξύ της Ελλάδας και των χωρών αυτών φαίνεται πια καθαρά στο μορφωτικό δυναμικό, το οποίο είναι πολύ μεγαλύτερο στις

τελευταίες. Η πρόοδος που σημειώθηκε μεταπολεμικά στην παιδεία δεν μπόρεσε να καλύψει την απόσταση, που υπάρχει στον τομέα αυτό, μεταξύ της Ελλάδας και των προηγμένων χωρών.

Όλο και πιά σπουδαία σημασία αποκτά και ο κλάδος της κοινωνικής υποδομής που ασχολείται με την υγεία του εργατικού δυναμικού και γενικά του λαού. Η συνθετοποίηση και ενατικοποίηση της εργασίας, παράλληλα με την ανελιξη της επιστημονικοτεχνικής επανάστασης, αναβαθμίζει και το ρόλο της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, στην παραγωγική διαδικασία, την καθιστά αναγκαίο και αναπόσπαστο συνθετικό της.

Στη σύγχρονη εποχή η δυναμική των εξελίξεων διαρκώς αλλάζει τις συνθήκες που ζει και δουλεύει ο άνθρωπος-ιδίως στις μεγαλουπόλεις-μεταβάλλει όχι μόνο το κοινωνικό αλλά και το φυσικό του περιβάλλον. Σήμερα ο άνθρωπος δεν είναι αρκετό να μην πάσχει από κάποια αρρώστια για να θεωρεί τον εαυτό του υγιή, αλλά πρέπει να έχει και να αναπτύσει την βιολογική εκείνη ικανότητα του οργανισμού του ώστε να αντέχει στην ακατάπαυστα μεταβαλλόμενη δυναμική και ένταση της ζωής, να αντιμετωπίζει τα πολύπλοκα ζητήματα που αναφύονται στο βίο του, χωρίς να παραβιάζει την ψυχική, φυσική και κοινωνική του ισοροπία. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι το πρόβλημα της υγείας προβάλλεται έντονα και στα πολιτικά προγράμματα όλων των κομμάτων στις μεγάλες προεκλογικές ομιλίες των Πολιτικών και Κυβερνητικών παραγόντων της χώρας.

Μεταπολεμικά είναι εμφανής η αύξηση των δαπανών για την υγεία, η αύξηση του υγειονομικού προσωπικού, η μεγαλύτερη έμφαση που δόθηκε στην ιατρική επιστήμη, στην ιατρική εκπαίδευση, στην υγειονομική βελτίωση. Αυτά φαίνονται πριν απ'όλα απ'την συμμετοχή της υγείας στο ΑΕΠ, η οποία

από το 1951 μέχρι το 1984 πολλαπλασιάστηκε και έφθασε τα 79.651 εκατ.δρχ.έναντι 235 εκατ.δρχ.το 1951,843 εκατ.δρχ. 1963 και 4812 εκατ.δρχ.1973.Το μερίδιο της στο ΑΕΠ τετραπλασιάστηκε και από 0,6% έφθασε κατά την περίοδο αυτή σε 2,4%.Η αύξηση των επενδύσεων στην υγεία είχε σαν αποτέλεσμα την διεύρυνση,την ανανέωση και τον εκσυγχρονισμό της υλικής υποδομής τηςυγείας.Ο αριθμός των θεραπευτηρίων(Δημόσια και Ιδιωτικά)από 117 το 1951 έφθασε σε 722 το 1975 και σε 626 το 1983.Επακόλουθο ήταν η αύξηση και των Νοσοκομειακών υλικών από 16.022 σε 58504 και 57796 αντίστοιχα.

Η κατανομή των νοσοκομειακών αυτών κατά περιοχές είναι δυσανάλογη.Η συντριπτική τους πλειοψηφία βρίσκεται στα μεγάλα αστικά κέντρα και κυρίως στην Αθήνα και την συμπρωτεύουσα.Το ίδιο ισχύει και για το προσωπικό που απασχολείται σ'αυτά.Η ύπαιθρος,οι απομακρυσμένες περιοχές,ιδίως οι ακριτικές,στερούνται την νοσοκομειακή περίθαλψη και οι χωρικοί υποβάλλονται πρόσθετα έξοδα για να πάνε στις μεγαλοπόλεις όπου παρέχεται μια σχετικά πιο εξειδικευμένη θεραπεία.Μεγάλη είναι και η αύξηση που παρατηρείται στο ιατρικό δυναμικό της χώρας που το 1980 έφθασε σε 31115 άτομα έναντι 11734 το 1951 και 18991 το 1971.Το ίδιο μεγάλη επίσης είναι και η αύξηση του υπόλοιπου νοσοκομειακού προσωπικού.Παρά τα σημαντικά επιτεύγματα οι υγειονομικές υπηρεσίες που προσφέρονται στον ελληνικό λαό δεν ανταποκρίνονται στις σημερινές πραγματικές ανάγκες του στης διαρκώς αυξανόμενη κοινωνική αξία της ανθρώπινης υγείας.Παρά τα όσα έχουν επιτευχθεί συνεχίζει να έχει σοβαρές οργανικές αδυναμίες,και για αυτό ο ρόλος και η θέση του ιδιωτικού τομέα στο υγειονομικό σύστημα εξακολουθεί να είναι μεγάλος.

Μ Ε Ρ Ο Σ ΙΙΙ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 9ο

ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ:

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ

Η προηγούμενη ανάλυση των μέχρι σήμερα οικονομικών εξελίξεων στην ελληνική γεωργία και των επί μέρους αναπτυξιακών της προβλημάτων, οδηγούν άμεσα ή έμμεσα, στα αναγκαία συμπεράσματα όσον αφορά την ακολουθητέα γεωργική πολιτική, τον προσανατολισμό και την έμφαση της πολιτικής αυτής, τα κατάλληλα επί μέρους μέτρα και οι προτεραιότητες που θα πρέπει να δοθούν κ.λ.π, προκειμένου να επιτευχθεί ο περαιτέρω εκσυγχρονισμός και οικονομική της ανάπτυξη και η έξοδος της από το στάδιο μιας στασιμότητας στο οποίο φαίνεται να έχει περιέλθει.

Βασικό ερώτημα είναι, μέχρι ποίου σημείου είναι δυνατή η περαιτέρω ανάπτυξη της ελληνικής γεωργίας, δεδομένων των εγγενών αδυναμιών της και συνεπώς προς ποια κατεύθυνση θα πρέπει να συγκεντρωθούν οι σχετικές προσπάθειες, της γεωργικής πολιτικής.

Κύριο χαρακτηριστικό της γεωργικής πολιτικής που ακολουθήθηκε μέχρι σήμερα, πέρα από την έμφαση στα θέματα της στηρίξεως των τιμών των προϊόντων και του γεωργικού εισοδήματος, υπήρξε η μετά εμπροχής προσήλωση σε συγκεκριμένα επίμερους έργα και μέτρα, όπως είναι η προώθηση ορισμένων καλλιεργειών (αναδιάρθρωση καλλιεργειών), η εκτέλεση αρδευτικών έργων, η οργάνωση συνεταιριστικών οργανώσεων και η πρόωθηση της λειτουργίας τους, η εισαγωγή εξευγενισμένου τύπου ξύων, η αγροτική πίστη κ.λ.π.

Στον σχεδιασμό των μέτρων γεωργικής πολιτικής παραβλέπεται συνήθως το γεγονός ότι σε ένα οικονομικό τομέα, όπως η γεωργία, στον οποίο η παραγωγική δραστηριότητα διεξάγεται-καί συνεπώς οι αποφάσεις λαμβάνονται-από χιλιάδες ανεξάρτητες μονάδες, εκείνο που προέχει είναι οι μηχανισμοί της οικονομικής δραστηριότητας ως προς την οργάνωση καί την κατανομή των παραγωγικών πόρων, την αποδοτικότητα με την οποία λειτουργούν οι φορείς της δραστηριότητας στις καθημερινές τους διαδικασίες καί η ορθότητα των κανόνων που ρυθμίζουν καί διέπουν την διεξαγωγή της παραγωγικής αυτής δραστηριότητας.

Α. Κατευθύνσεις καί έμφαση πολιτικής.

Καθ' όλη σχεδόν τη μεταπολεμική περίοδο, η έμφαση της ελληνικής γεωργικής πολιτικής συγκεντρώθηκε κατά κύριο λόγο σε έργα υποδομής, στην μέσω επενδύσεως κεφαλαίου αύξηση του διαθέσιμου γεωργικού εδάφους (αποξηράνσεις κ.λ.π) στην εισαγωγή, μέσω κυρίως της πολιτικής αγροτικής πίστωσης, προηγμένων μεθόδων παραγωγής καί τη σχετική προώθηση, χωρίς ουσιαστικής εκτάσεως αποτελέσματα, μιας αναδιαρθρώσεως των καλλιεργειών.

Το βασικότερο αποτέλεσμα της πολιτικής αυτής υπήρξε η μέσω αυξήσεως των στρεμματικών αποδόσεων των καλλιεργειών σημαντική αύξηση του γεωργικού προϊόντος κατά την πρώτη μεταπολεμική εικοσαετία καί η σε σημαντικό βαθμό έξοδος της ελληνικής γεωργίας από την παλιά παραδοσιακή της μορφή της "χωρικής γεωργίας".

Παρά ταύτα, η έμφαση της γεωργικής πολιτικής, τουλάχιστον κατά την τελευταία 25ετία, συγκεντρώθηκε στην αντιμετώπιση των βραχυχρόνιας φύσεως προβλημάτων, δηλαδή της στηρίξεως του εισοδήματος των γεωργών, με παρεμβάσεις στον μηχανισμό των τιμών των προϊόντων καί του κόστους των χρησι-

μοποιουμένων παραγωγικών εισροών, ιδίως στον τομέα των καλλιεργειών, όπως επίσης και της παρεμβάσεως, μέσω συνεταιρισμών ή άλλων ελεγχόμενων από το κράτος οργανισμών, στα θέματα της διακινήσεως και εμπορίας των γεωργικών προϊόντων και προμηθειών.

Σε όλα αυτά τα θέματα, η διαμόρφωση της γεωργικής πολιτικής επηρεαζόταν περισσότερο από κριτήρια κοινωνικών και πολιτικών σκοπιμοτήτων και λιγότερο οικονομικών. Ακόμη και η πολιτική π.χ. πάνω στο γεωργικό έδαφος εξακολουθεί να βασίζεται σε κριτήρια κοινωνικής ισότητας και δικαιοσύνης όσον αφορά την κατανομή του εισοδήματος και του πλούτου και λιγότερο σε στόχους οικονομικής αναπτύξεως, εκσυγχρονισμού και προόδου των επιμέρους γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Το πνεύμα που κυριαρχούσε, και εξακολουθεί σε μεγάλο βαθμό να κυριαρχεί, στη διαμόρφωση της γεωργικής πολιτικής ήταν η δημιουργία αισθήματος ασφαλείας στους γεωργούς με τον περαιτέρω σκοπό της δημιουργίας κλίματος κοινωνικής και πολιτικής σταθερότητας μεταξύ του γεωργικού πληθυσμού και της ενθαρρύσεως του σαν συνέπεια για παραμονή στη γεωργική δραστηριότητα. Ο προσανατολισμός αυτός της πολιτικής ήταν συνέπεια ορισμένης βασικής περί γεωργίας φιλοσοφίας, προπαντός όμως ήταν αποτέλεσμα της ελλείψεως αναπτύξεως στους μη γεωργικούς τομείς της οικονομίας και επομένως στην αδυναμία τους να απορροφήσουν πλεονάζουν ανθρώπινο δυναμικό από τον γεωργικό τομέα.

Σε μία υπό ανάπτυξη όμως γεωργία, οι ανισότητες στη διανομή του εισοδήματος δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζονται σαν η πεμπτούσια του προβλήματος, εκτός αν συνδέονται άμεσα και επηρεάζουν απευθείας την οικονομική ανάπτυξη. Αλλωστε όπως διαπιστώνεται από πρόσφατη σχετική μελέτη, κατά μέσο όρο μόνο το 50% του εισοδήματος των ελλήνων γεωργών

προέρχεται από το αγροτικό εισόδημα^I.

Ο βασικός στόχος της πολιτικής στο στάδιο αυτό θα πρέπει να είναι η αύξηση του εισοδήματος, δεδομένου ότι τα χαμηλά εισοδηματικά επίπεδα είναι απλώς το αποτέλεσμα της υπάρξεως μεγάλου αριθμού μικρών, αντιοικονομικού μεγέθους και κακώς εξοπλισμένων γεωργικών μονάδων, χαμηλής τεχνολογίας παραγωγής και χαμηλής αποδοτικότητας.

Εν όψει της προόδου που επιτεύχθηκε κατά τη μεταπολεμική περίοδο στην αποδοτικότητα του γεωργικού εδάφους και του γεγονότος ότι η πλεση του πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού έπαψε να αποτελεί άμεσο πρόβλημα για την ελληνική γεωργία, η έμφαση της γεωργικής πολιτικής θα πρέπει στο εξής να συγκεντρωθεί:

α) Στην προσαρμογή της παραγωγικής οργανώσεως. Δηλαδή στη δημιουργία μιας παραγωγικής οργανώσεως εύκαμπτης και ευπροσάρμοστης στις ταχέως μεταβαλλόμενες ανάγκες και προτιμήσεις μιας εκβιομηχανιζομενης κοινωνίας. Η ένταξη της ελληνικής οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα εντείνει ακόμα περισσότερο την ανάγκη αυτή της δημιουργίας ενός περισσότερου ευπροσάρμοστου και ευελικτου γεωργικού τομέα.

β). Στην περαιτέρω αύξηση της παραγωγικής αποδοτικότητας, πράγμα που προϋποθέτει την προσαρμογή του μεγέθους των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στους στόχους αυτούς και συνεπώς του μεγέθους των μικρών οικογενειακών εκμεταλλεύσεων, που έχει δημιουργήσει η αγροτική μεταρρύθμιση. Η αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού συνιστά απαραίτητη προϋπόθεση για τη διευκόλυνση της επενδύσεως κεφαλαίου στις επίμερους γεωργικές μονάδες και συνεπώς τη μεγέθυνση της κλι-

I.Μιχ.Σακέλλη, Αποταμιευτική Συμπεριφορά των Αγροτικών Νοικοκυριών στην Ελλάδα, Α.Τ.Ε, ειδική μελέτη Ι5, Αθήνα 1985

μακας λειτουργίας τους.

Στο παρών στάδιο αναπτύξεως της ελληνικής γεωργίας, το μικρό μέγεθος της παραγωγικής μονάδας και ο τεμαχισμός του κλήρου συνιστούν σοβαρότατα εμπόδια για την καλύτερη αξιοποίηση του εδάφους και της τεχνολογίας και συμβάλλουν σε σοβαρή σπατάλη εργασίας. Η δυνατότητα υποκαταστάσεως εργασίας από το κεφάλαιο και η μηχανοποίηση καθιστούν αναγκαία τη μεγέθυνση της οικογενειακής εκμεταλλεύσεως και τις προσαρμογές της στις ιδιομορφίες της συγκεκριμένης επίμερους γεωργικής παραγωγής.

Συμπερασματικά μπορεί να ειπωθεί, ότι στο στάδιο αυτό αναπτύξεως της ελληνικής γεωργίας, ο προσανατολισμός και η έμφαση της γεωργικής πολιτικής θα πρέπει να κατευθυνθεί προς την προαγωγή των συνθηκών αποδοτικής λειτουργίας των γεωργικών επιχειρήσεων και ειδικότερα: 1) στην ολοκλήρωση της αγοράς για τα προϊόντα και συνεπώς στην καλλιέργεια προϊόντων προσανατολισμένων στα μεταβαλλόμενα υποδείγματα ζήτησεως. 2) Στην έμμεση χρησιμοποίηση των τιμών για την καθοδήγηση της παραγωγής και την αξιοποίηση του εδάφους, αντί των αντιφατικών αλληλοεξουδετερομένων μέτρων πολιτικής ελέγχου των τιμών των γεωργικών προϊόντων που ακολουθούνται μέχρι σήμερα. 3) Στη διεξαγωγή εφηρμοσμένης επιστημονικής έρευνας και τη διάδοση της πληροφορήσεως περί της νέας τεχνολογίας. 4) Στην δημιουργία αποτελεσματικού μηχανισμού για τη διευκόλυνση της μεταφοράς του γεωργικού εδάφους μεταξύ των επίμερους εκμεταλλεύσεων. 5) Στην προώθηση και διευκόλυνση της επενδύσεως κεφαλαίου στις επίμερους επιχειρήσεις και συνεπώς στην ορθή οργάνωση και λειτουργία του μηχανισμού της αγροτικής πίστωσης. 6) Στην επένδυση στο ανθρώπινο δυναμικό με μορφή εκπαιδεύσεως, υγείας κ.λ.π και προπαντός στη θέσπιση κινήτρων για την παραμονή ικανών ατόμων στη γεωργική δραστη-

ριδότητα.7) Στην προώθηση της περιφερειακής εξειδικεύσεως και των προσαρμογών στις ανάγκες της εκβιομηχανίσεως.

Είναι προφανές ότι η περαιτέρω ανάπτυξη της ελληνικής γεωργίας δεν μπορεί παρά να βασιστεί σε μία ριζική αναδιοργάνωση και εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων .Δηλ.σε μία αλλαγή στην υφιστάμενη οργανωτική δομή και μέγεθος των παραγωγικών μονάδων.

Σε ένα τέτοιο προσανατολισμό της γεωργικής πολιτικής, τρεις είναι οι βασικοί τομείς ενεργειών:

1) Η οργάνωση παραγωγής και παροχής προς τις επιμέρους εκμεταλλεύσεις υπηρεσιών που εμπλπτουν στην αρμοδιότητα του δημοσίου τομέα, όπως είναι η επιστημονική έρευνα, η διάδοση εφαρμογών, η επαγγελματική εκπαίδευση των παραγωγών κ.λ.π.

2) Η δημιουργία μηχανισμού για την επι θελοντικής βάσεως προαναφερθείσα ανασυγκρότηση και μεγέθυνση των ατομικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων και του γεωργικού κλήρου. Στο θέμα αυτό το κέντρο βάρος εμπλπτει στην ορθή άσκηση της ελεγχόμενης πιστωτικής πολιτικής, δεδομένου ότι εφ' όσον σήμερα τα βασικά αναπτυξιακά προβλήματα της γεωργίας συγκεντρώνονται κατ'εξόχην στο επίπεδο των παραγωγικών μονάδων αναγκαστικά συνδέονται με τη διακίνηση και κατανομή των παραγωγικών πόρων μεταξύ των γεωργικών επιχειρήσεων και με την επένδυση και σσσωρεύση κεφαλαίου στις επιχειρήσεις αυτές και επομένως στον εκσυγχρονισμό των διαδικασιών παραγωγής.

3) Η ορθή οργάνωση και λειτουργία των γεωργικών συνεταιριστικών οργανώσεων που, όπως σημειώθηκε συνιστούν μέσο για την αντιμετώπιση των αδυναμιών που δημιουργούνται στη γεωργική οικονομία από το οικογενειακό μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και τη διασπορά τους στον γεωγραφικό χώρο. Οργανωτικές βελτιώσεις στους γεωργικούς οργανισμούς και ιδιαίτερα στους συνεταιρισμούς συνιστούν μια άλλη πλευ-

ρά του προλήματος, δεδομένου ότι συνδέονται άμεσα, σαν οικονομικός θεσμός, με την αποδοτική χρησιμοποίηση κεφαλαιουχικών πόρων και της τεχνολογίας και την παροχή διοικητικής και διαχειριστικής ηγεσίας την οποία δεν είναι σε θέση να διαθέτουν οι μικρές γεωργικές επιχειρήσεις.

Β. Το μέγεθος και η οργάνωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και η αγροτική μεταρρύθμιση.

Όπως είναι γνωστό, το κυρίαρχο μέσο μέγεθος εκμεταλλεύσεως στην ελληνική γεωργία ανέρχεται σε 30-40 στρέμματα, αν και βεβαίως ποικίλλει κατά καλλιέργειες και περιφέρεια. Το μικρό αυτό μέγεθος και ο κατατεμαχισμός του οφείλεται, αφ' ενός στην περιορισμένη προσφορά γεωργικού εδάφους και αφ' ετέρου στην πολιτική που ακολουθήθηκε πάνω στην αγροτική μεταρρύθμιση κατά την προπολεμική περίοδο.

Το θέμα της αγροτικής μεταρρύθμισεως και της δημιουργίας της μικρής οικογενειακής γεωργικής μονάδας, με την διάσπαση των βεγάλων γεωργικών εκμεταλλεύσεων, για πολλές υπό ανάπτυξη χώρες εξακολουθεί να αποτελεί το επίκεντρο της γεωργικής πολιτικής. Το πρόβλημα συναρτάται άμεσα όχι μόνο με βασικές οικονομικές πλευρές αλλά συνδέεται και με οξύτατα πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα. Ακριβώς δε η πολύπλευρη αυτή μορφή του προβλήματος της κατανομής του βασικού αυτού συντελεστή παραγωγής, όπως είναι το γεωργικό έδαφος, γίνεται πηγή σοβαρών συγχίσεων όσον αφορά τους επιδιωκτέους σκοπούς και συνεπώς την ακολουθητέα πολιτική.

Το τελευταίο αυτό είναι αποτέλεσμα του γεγονότος ότι η αγροτική μεταρρύθμιση, που στην ουσία συνδέεται με την

οργάνωση της γεωργικής παραγωγής, ταυτίζεται συνήθως με γενικότερους στόχους οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης στην γεωργία. Αποτέλεσμα αυτού είναι να της αποδίδονται, από την γεωργική πολιτική, σκοποί πολύ πέρα από μία απλή διανομή και έλεγχο από τους παραγωγούς του γεωργικού εδάφους (με τον θεσμό της ιδιοκτησίας), που όπως είναι γνωστό συνιστά φυσικό και μη αναπαρακτέο συντελεστή παραγωγής, αντίθετα με την περίπτωση των λοιπών δύο βασικών συντελεστών, της εργασίας και του κεφαλαίου. Οι ιδιομορφίες αυτές είχαν στο παρελθόν και εξακολουθούν να έχουν - σαν αποτέλεσμα σοβαρές συγχύσεις στη διαμόρφωση αναπτυξιακής γεωργικής πολιτικής και στον καθορισμό προτεραιοτήτων στα λαμβανόμενα μέτρα.

Παρά το γεγονός ότι η γεωργία σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες έπαψε να συνιστά βασικό μέσο ζωής και προς την οποία μεγάλο μέρος του πληθυσμού απέβλεπε, με την ιδιοκτησία του γεωργικού εδάφους, σαν μέσο οικονομικής ασφάλειας, και κοινωνικής θέσης, εν τούτοις ο θεσμός της γεωργικής ιδιοκτησίας εξακολουθεί να είναι βαθιά ριζωμένος στην ιεραρχία των κοινωνικών και πολιτικών αξιών και επιδιώξεων στις χώρες αυτές. Η γενική τάση είναι να ταυτίζεται η αγροτική μεταρρύθμιση με τη γενικότερη οικονομική ανάπτυξη στη γεωργία και επομένως να της προσδίδουν, άμεσα ή έμμεσα, στόχους που φθάνουν πολύ πέρα από την απλή διανομή και τον έλεγχο των εδαφικών πόρων. Το αποτέλεσμα είναι να αποδίδεται το ίδιο βάρος σε μέτρα και προγράμματα πολιτικής, τα οποία επηρεάζουν όλες τις πλευρές της αγροτικής ζωής και να αναλαμβάνονται υποχρεώσεις πολύ πέρα από τους διαθέσιμους χρηματοδοτικούς πόρους και τα διοικητικά μέσα ή τις επιθυμητές επιδιώξεις.

Η σύγκριση προέρχεται από το γεγονός ότι η αγροτική μεταρρύθμιση προσβλέπεται συνήθως ως τελικός σκοπός, ενώ

στην ουσία αποτελεί μέσο πολιτικής. Η σύγκριση αυτή μεταξύ μέσου και επιδιωκόμενου στόχου οδηγεί τους διαμορφωτές της πολιτικής και το γενικότερο κοινό να παραβλέπουν τα ουσιώδη και να αντιμετωπίζουν τα συνδεδεμένα με την αγροτική μεταρρύθμιση θέματα κατά τρόπο που τελικά εξουδετερώνει την επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων. Η δυσκολία φυσικά ανάγεται στο γεγονός ότι οι αγροτικές μεταρρυθμίσεις θεσπίστηκαν, και θεσπίζονται, σε μία προσπάθεια της πολιτικής για την άμβλυση των κοινωνικών αντιθέσεων, αντί να χρησιμοποιηθούν ως μέσα παραγωγής της οικονομικής οργανώσεως και συνεπώς της αναπτύξεως της γεωργίας και την μέσω αυτής ελαχιστοποίηση των κοινωνικών αντιθέσεων. Το αποτέλεσμα είναι, στόχοι βραχυπρόθεσμης φύσεως να έρχονται σε αντίθεση και να είναι ασυμβίβαστοι με πράγματι επιθυμητούς μακροχρόνιας φύσεως τελικούς σκοπούς.

Οι παλαιού τύπου αγροτικές μεταρρυθμίσεις, που στις ήδη ανεπτυγμένες χώρες προηγήθηκαν της εκβιομηχανίσεως, καθοδηγούνται από την ανάγκη της αυξήσεως της παραγωγικότητας στην γεωργία μέσω μεταβολών στη δομή της παραγωγής και της οργανωτικής διάρθρωσεως των παραγωγικών μονάδων με τη δημιουργία της οικογενειακής μορφής εκμεταλλεύσεως, που οδηγεί στην εντατικότερη χρησιμοποίηση του γεωργικού εδάφους. Καθοδηγούνται επίσης από την έλλειψη ευκαιριών απασχολήσεως στους μη γεωργικούς τομείς της οικονομίας για το συνεχώς αυξανόμενο, και πλεονάζον εργατικό δυναμικό του κυριαρχούντος αγροτικού τομέα και συνεπώς από την ανάγκη της αντιμετώπισεως του προβλήματος της απασχολήσεως στις δεδομένες δυνατότητες της οικονομίας. Κατά συνέπεια, βασικός τους στόχος ήταν η δημιουργία μιας τάξεως χωρικών γαιοκτημόνων, ή της αναπτύξεως μέσου μεγέθους οικογενειακών εκμεταλλεύσεων.

Εκτοτε όμως η επακολουθήσασα εκβιομηχανίση δημιουργεί μεταβολές στη ζήτηση για γεωργικά προϊόντα, για τρόφιμα και

υλικά βιομηχανικής επεξεργασίας. Κάτω από τις συνθήκες αυτές, η οργάνωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων αποβαίνει ζωτικό θέμα και δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με τα συνήθη μέτρα στηρίξεως τιμών και επιδοτήσεων παραγωγικών εισροών. Οργανωτικές ανεπάρκειες και δυσκαμψίες στην περίπτωση αυτή δημιουργούν ακαμψίες στην παραγωγή και αδυναμίες προσαρμογής της στις μεταβολές των τιμών και της ζήτησεως για τα προϊόντα.

Βασικό ερώτημα που τίθεται σε μία σύγχρονη αναπτυσσόμενη οικονομία, όπως είναι η ελληνική, είναι τι αντικειμενικοί σκοποί θα πρέπει να δίνονται στις αγροτικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες εξακολουθούν να παίζουν σοβαρό ρόλο στη γεωργική πολιτική των αναπτυσσόμενων χωρών. Ισότητα στην κατανομή του γεωργικού εδάφους, ή αποδοτική χρησιμοποίηση του συνόλου των γεωργικών πόρων και συνεπώς οικονομική ανάπτυξη και εκσυγχρονισμό; Και αυτό γιατί το έγγειο μέγεθος της εκμεταλλεύσεως επηρεάζει το βαθμό συσσωρεύσεως κεφαλαίου στις επιμέρους εκμεταλλεύσεις, την ευκαμψία προσαρμογών στη διαφοροποίηση του προϊόντος, τις δυνατότητες προσαρμογών στην τεχνολογία παραγωγής, την παραγωγικότητα και τα εισοδήματα των παραγωγών και στην αποδοτικότητα της συγκεντρώσεως και εμπορίας του προϊόντος.

Από την άποψη αυτή οι ιδιαιτερότητες της ελληνικής γεωργίας δεν είναι μόνο η ύπαρξη ενός αντιοικονομικά μικρού μεγέθους εκμεταλλεύσεως, αλλά και ο κατατεμαχισμός και η διασπορά των τεμαχίων του γεωργικού εδάφους των εκμεταλλεύσεων πράγμα που δημιουργεί σοβαρότατα προβλήματα. Γιατί παρά τη σημαντική πρόοδο κατά τη μεταπολεμική περίοδο στην αποδοτικότητα του γεωργικού εδάφους, με τη χρησιμοποίηση προηγμένων παραγωγικών εισροών και την εντατικότερη εκμετάλλευση του, οι δυνατότητες μιας περαιτέρω αυξήσεως της παραγωγής με τα ίδια μέσα μειώνονται σοβαρά. Αυτό φαίνεται

καί από το γεγονός ότι το κατά κεφαλή παραγόμενο γεωργικό προϊόν μειώθηκε από 60,9% του αντίστοιχου συνολικού κατά κεφαλή Α.Ε.Π το 1961, σε 53,7% το 1971 και 47,8% το 1981. Η σοβαρή αυτή σχετική κάμψη της γεωργικής παραγωγής σε σύγκριση με το σύνολο της οικονομίας δεν μπορεί να αποδοθεί εξολοκλήρου στην ταχύτερη αύξηση του μη γεωργικού προϊόντος αλλά και στη σοβαρή καθυστέρηση του γεωργικού τομέα.

Παρά το γεγονός ότι το μέγεθος της γεωργικής εκμεταλλεύσεως, από απόψεως διαθέσιμου γεωργικού εδάφους, συνδέεται αναπόφευκτα και με πολιτικές σκοπιμότητες, εν τούτοις θα πρέπει αναγκαστικά να προσαρμόζεται στις εκάστοτε συνθήκες παραγωγής, όπως αυτές δημιουργούνται στην διαδικασία μετασχηματισμού της γεωργίας που επιβάλλει η εκβιομηχανιση και οι μεταβολές στην τεχνολογία. Το βασικό επομένως θέμα δεν είναι τόσο το μέγεθος καθαυτό, όσο η αναλογικότητα των συντελεστών παραγωγής σε συνάρτηση με το είδος της εκμεταλλεύσεως. Γιατί το ποιά είναι το άριστο έγχειο μέγεθος μιας επιχειρήσεως στην γεωργία δεν είναι εύκολο να καθοριστεί εκ των προτέρων αφού εξαρτάται από το είδος της παραγωγικής εκμεταλλεύσεως. Μικρό π.χ μέγεθος και εντατική εκμεταλλευση εδάφους συνδέονται με εξειδίκευση παραγωγής.

Εξ άλλου, πολύ μεγάλες μονάδες που δεν απαιτούν ιδιαίτερη εξειδίκευση των γεωργών, δεν δίνουν σοβαρά αποτελεσματα από απόψεως αποδοτικότητας δεδομένου ότι στη γεωργία δεν δημιουργείται, όπως στους μη γεωργικούς τομείς, σοβαρή αυξημένη απόδοση στην κλίμακα παραγωγής.

Γενικά το μέγεθος της γεωργικής εκμεταλλεύσεως προσδιορίζεται και συνδέεται άμεσα με μία σειρά παραγόντων, όπως είναι π.χ η εξειδίκευση των παραγωγικών λειτουργιών, η λήψη των αποφάσεων ως προς την παραγωγή, οι συνθήκες από απόψεως πληροφόρησης πάνω στην οποία βασίζονται οι αποφά-

σεις του παραγωγού, η διαδικασία του παραγωγικού μετασχηματισμού, τα κίνητρα των παραγωγών και οι κίνδυνοι και οι αβεβαιότητες της αναλαμβανόμενης παραγωγής. Κάτω από τις προϋποθέσεις αυτές, είναι προφανής η ανάγκη για την ύπαρξη σοβαρής ευκαμψίας προσαρμογών στο μέγεθος της εκμεταλλεύσεως, πράγμα που δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί μέσω γεωργικών μεταρρυθμίσεων με την έννοια που αναλύθηκε παραπάνω, ή ελέγχων πάνω στο γεωργικό έδαφος μέσω συνεταιριστών οργανώσεων. Αυτό μπορεί να επιτυγχάνεται, με κάποιο ταχύτητα, μόνο μέσω του μηχανισμού της αγοράς. Δηλαδή, με την αποτελεσματική λειτουργία του συστήματος των τιμών των συντελεστών παραγωγής και των προϊόντων, που συνιστά και τον μοναδικό αποτελεσματικό μηχανισμό μεταδόσεως πληροφορήσεως για τις μεταβολές που λαμβάνουν χώρα στις συνθήκες ζήτησεως για τα προϊόντα και στο σχετικό κόστος των επιμέρους συντελεστών παραγωγής.

Γ. Συνεταιριστική Πολιτική.

Ενα δεύτερο σημαντικό σημείο πολιτικής είναι το σχετιζόμενο με τον θεσμό της συνεταιριστικής οργανώσεως. Η ανάπτυξη του θεσμού αυτού στην Ελλάδα απέβλεψε στην αντιμετώπιση των συνθηκών που δημιουργήθηκαν από την ευρεία αγροτική μεταρρύθμιση και την επικράτηση της μικρής οικογενειακής εκμεταλλεύσεως. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι στο συνεταιριστικό κίνημα (που καθιερώθηκε θεσμικά με το Νο 602/1915) δόθηκαν ευρύτεροι πολιτικοί και κοινωνικοί σκοποί κατά απομίμηση των τότε κρατούντων στα λοιπά ευρωπαϊκά κράτη.

Τα βασικά ερωτήματα, από απόψεως γεωργικής πολιτικής,

που προβάλλονται στο στάδιο αυτό αναπτύξεως της ελληνικής γεωργίας και γενικά της ελληνικής γεωργίας είναι:

α) Κατά πόσο ο γεωργικός συνεταιρισμός, σαν οργανωτικός θεσμός, με την υφιστάμενη οργανωτική και λειτουργική του δομή, η οποία δημιουργήθηκε κάτω από διαφορετικές συνθήκες, είναι δυνατό να εξυπηρετεί σήμερα κατά τρόπο πράγματι αποδοτικό τις ανάγκες μιας σύγχρονης γεωργίας.

β) Ποιές θα πρέπει να είναι οι βασικές αρχές που να διέπουν τις λειτουργίες του συστήματος κάτω από συνθήκες μιας αναπτυσσόμενης γεωργίας. Είναι η συνεταιριστική οργάνωση, σαν θεσμός, σε θέση να επιλύσει αποτελεσματικά τις ανεπάρκειες που παρουσιάζει, λόγω μεγέθους, ή οικογενειακής μορφής εκμετάλλευση; Δηλαδή, από απόψεως αποδοτικής χρησιμοποίησης των συντελεστών παραγωγής, διακίνησης των παραγομένων προϊόντων και ανάγκης συνεχών προσαρμογών στις μεταβολές που η εκβιομηχανιστική και η αναπτυξιακή της οικονομίας και οι μεταβολές στην τεχνολογία δημιουργούν και πολλές φορές επιβάλλουν;

Τα ερωτήματα αυτά είναι καιρία για τη διαμόρφωση ορθής και αποτελεσματικής πολιτικής στον τομέα της συνεταιριστικής οργάνωσης, σαν οργάνου προώθησης της γεωργικής αναπτύξεως.

Είναι αναμφισβήτητο ότι η συνεταιριστική οργάνωση των παραγωγών σε γεωργικές οικονομίες όπως η ελληνική, αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της οργάνωσης της γεωργίας. Γιατί υπό συνθήκες μιας παραγωγικής διαρθρώσεως που αποτελείται από πολυάριθμες μικρές εκμεταλλεύσεις, η αντιμετώπιση και η επίλυση ορισμένων προβλημάτων που προκύπτουν λόγω μεγέθους, από τεχνικές αδυναμίες στη χρησιμοποίηση ορισμένων συντελεστών παραγωγής, ή από επιβαρύνσεις κόστους στη διακίνηση του προϊόντος κ.λ.π., ή προβλημάτων που

προκύπτουν από ατέλειες και μονοπωλιακές καταστάσεις, λόγω χωροταξικής διασποράς των επιχειρήσεων, δεν μπορούν να επιτευχθούν πολλές φορές παρά με την προσφυγή σε συνεργατικούς οργανισμούς. Το πρόβλημα συνεπώς δεν έγκειται τόσο στη δικαιολογητική βάση της δημιουργίας και υπάρξεως του θεσμού του συνεταιρισμού, όσο στον τρόπο οργανώσεως και στη φύση των λειτουργιών του.

Από την άποψη αυτή όμως, μπορεί να λεχθεί ότι η υφιστάμενη σήμερα οργανωτική δομή και χρησιμοποίηση των γεωργικών συνεταιρισμών στην Ελλάδα έπαψε, σε πολλά σημεία, να ανταποκρίνεται στις ανάγκες μιας σύγχρονης αναπτυσσομένης γεωργίας. Η υφιστάμενη οργάνωση, που δημιουργήθηκε κατά απομίμηση του δυτικοευρωπαϊκού προτύπου, βασίστηκε και σε μεγάλο βαθμό εξακολουθεί να βασίζεται, σε αρχές και κριτήρια κοινωνικής φύσεως παρά σε κριτήρια συμμετοχικών επιχειρηματικών οργανισμών. Δηλαδή, βασίζεται σε κριτήρια κοινωνικής αλληλεγγύης και αυτοεξυπηρετήσεως, που προσιδιάζουν σε χαμηλού εισοδήματος, παραδοσιακού τύπου, γεωργικές δραστηριότητες και όχι σε μία σύγχρονη εμπορικοποιημένη γεωργία, της οποίας οι παραγωγικές λειτουργίες πρέπει αναγκαστικά να βασίζονται, όλο και περισσότερο, σε κριτήρια οικονομικής αποδοτικότητας.

Οι πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί, όπως αναπτύχθηκαν στην Ελλάδα, είναι εξαιρετικά μικρού μεγέθους, με ανεπαρκή συγκεντρωση κεφαλαίου, κάτω από στενή κρατική κηδεμονία και έλεγχο, ισχυρώς επιδοτούμενοι και φτερούμενοι πεπειραμένης και υπεύθυνης διοικήσεως. Η μονοπωλιστική κυβερνητική κηδεμονία συνιστά σοβαρό μειονέκτημα και είναι εμπόδιο στην αποδοτική ανάπτυξη του συνεταιρισμού σαν οικονομικού οργανισμού.

Κατά συνέπεια, ο βασικός προσανατολισμός και επιδίωξη της συνεταιριστικής πολιτικής από την άποψη αυτή θα πρέπει να είναι: α) Η μεγέθυνση της κλίμακας λειτουργίας των συνεται-

ριστικών μονάδων που είναι προϋπόθεση για τον εκσυγχρονισμό της διοικητικής τους δομής και λειτουργίας.

β) Η υπαγωγή της λειτουργίας τους στη πειθαρχία και τις κυρώσεις του μηχανισμού της αγοράς και του κόστους, σαν μέσου ασκήσεως πίεσεως πάνω στη διοίκησή τους για την αποδοτική χρησιμοποίηση των πόρων τους οποίους διαχειρίζονται, πράγμα που σημαίνει την απουσία κάθε προνομιακής μεταχειρίσεως.

Η μεγέθυνση της κλίμακας λειτουργίας, που συνιστά και-ρια προϋπόθεση για τη δυνατότητα χρησιμοποίησεως υψηλότερης ποιοτικής στάθμης διοικήσεως, σημαίνει ότι η οργάνωση θα πρέπει να καλύπτει ένα ευρύτερο οικονομικό χώρο και μ-μια πολύ περισσότερη συγκέντρωση μετοχικού κεφαλαίου. Η ανάπτυξη των συγκοινωνιών και των επικοινωνιών έχει μειώ-σει κατά πολύ τη χρησιμότητα του παλαιού τοπικού, χωρικού τόπου, γεωργικού συνεταιρισμού. Η ελληνική γεωργία, στη μεγα-λύτερή της έκταση, έχει εμπορικοποιηθεί και εκχρηματισθεί. Το παλαιό πνεύμα της "συνεταιριστικής αλληλεγγύης" και της μέσω κηδεμονευόμενης συνεταιριστικής οργανώσεως προστασία των αγροτών από την εκμετάλλευση των διαμεσολαβούντων εμπό-ρων, έχει πάψει να είναι εξυπηρετικό μιας σύγχρονης γεωργί-ας. Η προσαρμογή του θεσμού στις σύγχρονες ανάγκες και μορ-φές παραγωγής αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του εκσυγχρονισμού της ελληνικής γεωργίας και συνεπώς και της συνεταιριστικής πολιτικής.

Αυτό σε τελική ανάλυση σημαίνει ότι ο γεωργικός συνε-ταιρισμός θα πρέπει να κατευθυνθεί προς εκείνες τις δραστη-ριότητες οι οποίες θα εξουδετερώσουν τα διαρθρωτικά και ορ-γανωτικά μειονεκτήματα της γεωργικής και κτηνοτροφικής πα-ραγωγής. Μειονεκτήματα που όπως σημειώθηκε προκύπτουν από το πολύ μικρό μέγεθος του γεωργικού κλήρου, την κατάρτησή του, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των γεωργών, την υπερδιαφο-

ροποίηση, σε πολλές περιοχές, της παραγωγής, την αναπόφευκτη διασπορά της γεωργικής παραγωγής στον γεωγραφικό χώρο και συνεπώς την ατελή λειτουργία του ανταγωνιστικού μηχανισμού της αγοράς και την συνέπεια αυτού δημιουργία τοπικών μονοπωλιακών καταστάσεων.

Ο βασικός επομένως σκοπός του θεσμού, και συνεπώς και της γεωργικής πολιτικής στο θέμα αυτό πρέπει να είναι η προαγωγή της παραγωγικής και οικονομικής αποδοτικότητας των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και η χρησιμοποίηση του συνεταιριστικού θεσμού σαν μέσου επικοινωνίας με τους παραγωγούς και καθηγήσεως της παραγωγής και εμπορίας των προϊόντων υπό συνθήκες ελεύθερου ανταγωνισμού. Κατά συνέπεια το κέντρο βάρους των λειτουργιών θα πρέπει να μετατοπιστεί προς οικονομικής φύσεως κριτήρια, σε τρόπο ώστε η συνεταιριστική οργάνωση να μετατραπεί περισσότερο σε οικονομικό, επιχειρηματικής μορφής, οργανισμό που να λειτουργεί στα πλαίσια κριτηρίων οικονομικής αποδοτικότητας, όπως η αποδοτικότητα αυτή καθορίζεται από τις ανταγωνιστικές συνθήκες του μηχανισμού της ελεύθερης αγοράς, και όχι σε βάρος της οικονομίας με την χορήγηση ειδικών επιδοτήσεων και μονοπωλιακής μορφής προνομίων, τα οποία στην ουσία αποβλέπουν να αντισταθμίσουν τις εισοδηματικές επιπτώσεις της χαμηλής αποδοτικότητας.

Κάτω από συνθήκες μιας εκσυγχρονισμένης γεωργίας, ο θεσμός του συνεταιρισμού τότε μόνον έχει δικαιολογητική βάση, όταν εξυπηρετεί, και στην έκταση που εξυπηρετεί, τις παραγωγικές και οικονομικές λειτουργίες των γεωργών, κατά τρόπο εξίσου αποδοτικό, πράγμα που συνεπάγεται λειτουργία με καθαρά επιχειρηματικά κριτήρια.

Τα παραπάνω σημαίνουν ότι υπό τις παρούσες διαρθρωτικές συνθήκες της ελληνικής γεωργίας, οι δραστηριότητες των συνεταιριστικών οργανώσεων θα πρέπει να συγκεντρώνο-

νται όχι τόσο στη βιομηχανοποίηση και εμπορία του προϊόντος, όσο στην υποβοήθηση της συγκεντρώσεως, διαλογής και τυποποιήσεως και συνεπώς στην οικονομικότερη διακίνηση των προϊόντων προς τα βασικά κέντρα εμπορίας, βιομηχανοποιήσεως και διανομής, την από κοινού, χάριν οικονομικών κλίμακας, προμήθεια γεωργικών και λοιπών χρησιμοποιούμενων στην παραγωγή εφοδίων, στην υποβοήθηση της διακινήσεως εργατικού δυναμικού μεταξύ περιοχών σε περιόδους αιχμής γεωργικών εργασιών κ.λ.π. Και αυτά, κάτω από συνθήκες ελεύθερου ανταγωνισμού με τον ιδιωτικό τομέα.

Οι δραστηριότητες αυτές δεν είναι θέμα ιδεολογικών δοξασιών περί κοινωνικής αποστολής των γεωργικών συνεταιρισμών κ.λ.π, αλλά θέμα αντιμετώπισεως προβλημάτων οικονομικής και παραγωγικής πραγματικότητας, που προκύπτουν από τις διαρθρωτικές συνθήκες της παραγωγής, σε συσχετισμό με τις απαιτήσεις μιας αναπτυσσομενης βιομηχανικής οικονομίας. Επίσης προέρχονται από το γεγονός ότι η αναγκαστική διασπορά της γεωργικής δραστηριότητας στον γεωγραφικό χώρο παρέχει την ευχέρεια δημιουργίας, πολλές φορές, συνθηκών ατελούς περιφερειακού ανταγωνισμού, σε βάρος των παραγωγών, παρ'όλες τις τυχόν προσπάθειες συνεχούς πληροφορήσεως των παραγωγών περί των συνθηκών της αγοράς.

Τα προβλήματα αυτά είναι εκείνα, στην αντιμετώπιση των οποίων μπορεί να συμβάλλει ο θεσμός της συνεταιριστικής οργανώσεως και όχι θέματα από κοινού συνεταιριστικών καλλιεργειών κ.λ.π, όπως πολλές φορές επιχειρείται, με αποτέλεσμα την εξουδετέρωση βασικών οικονομικών και επιχειρηματικών κινήτρων των παραγωγών.

Αντίθετα, η διεξαγωγή της γεωργικής εκμεταλλεύσεως από ιδιοκτήτες, παρουσιάζει σοβαρότητα πλεονεκτήματα. Και αυτό γιατί η γεωργική παραγωγή προκειμένου να είναι αποδοτική απαιτεί τη συνεχή προσαρμογή σε μικρές εποχιακές, γεω-

γραφικές, βιολογικές κ.λ.π μεταβολές, τόσο ως προς τα παραγόμενα προϊόντα όσο και στη χρησιμοποίηση ανώτερης ποιότητας συντελεστών παραγωγής. Η πραγματοποίηση όμως τέτοιων συνεχών μικρο-προσαρμογών στο επίπεδο της γεωργικής επιχειρήσεως, προϋποθέτει συνεχή παρακολούθηση της εκμεταλλεύσεως, την οποία μόνο ο ιδιοκτήτης-παραγωγός είναι σε θέση και έχει συμφέρον να επιτελεί επιτυχώς. Αυτό εξηγεί και την αποτυχία στο θέμα αυτό των μεγάλων κοινών γεωργικών εκμεταλλεύσεων (συνεταιριστικών) και συνεπώς τις σημειούμενες έντονες παραγωγικές τους ανεπάρκειες.

Τέλος, θα πρέπει ίσως να τονιστεί ότι είναι εσφαλμένη η προσπάθεια της γεωργικής πολιτικής για τη δημιουργία αγροτοβιομηχανικών συνεταιριστικών οργανώσεων ως μέσου προωθήσεως της γεωργικής αναπτύξεως. Γιατί έχει παρατηρηθεί ότι όταν οι γεωργοί-παραγωγοί ελέγχουν τις βιομηχανικές μονάδες που επεξεργάζονται τα προϊόντα τους, χωρίς μάλιστα να επωμίζονται σοβαρό επιχειρηματικό κίνδυνο από επένδυση κεφαλαίου, καταλήγει πολλές φορές σε καταχρήσεις όσον αφορά την ποιοτική στάθμη του προϊόντος και την οικονομική αποδοτικότητα.

Είναι ανάγκη συνεπώς να διαχωριστεί σαφώς η έννοια και το περιεχόμενο της μεταποιητικής δραστηριότητας από εκείνη του πρωτογενούς τομέα, όπως είναι η γεωργία. Η βιομηχανοποίηση των γεωργικών ειδών συναρτάται άμεσα με το όλο πρόβλημα της εκβιομηχανίσεως. Δηλαδή με την ανάπτυξη του δευτερογενούς τομέα της οικονομίας. Γιατί όπως απέδειξε η διεθνής εμπειρία πολλών υπό ανάπτυξη χωρών, ένας τέτοιος προσανατολισμός της συνεταιριστικής πολιτικής, καταλήγει να υποθάλλει και να διαιωνίζει επιβλαβείς οικονομικές ανεπάρκειες σε βάρος γεωργών και καταναλωτών. Η παρεμβολή της πολιτικής, στο επίπεδο της βιομηχανοποιήσεως

των γεωργικών προϊόντων, πρέπει να είναι ρυθμιστική λειτουργιών, όπως συμβαίνει με τον ιδιωτικό τομέα και όχι "υποβοηθητική και προστατευτική". Εκτός αν αυτό επιβάλλεται από την ανάγκη εξουδετερώσεως ατελειών στις συνθήκες ανταγωνισμού.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε, ότι η προαγωγή της αποδοτικότητας του συνεταιριστικού θεσμού πρέπει να βασιστεί σε βελτιώσεις στη λήψη των αποφάσεων και στην κλίμακα των λειτουργιών τους. Κατά συνέπεια, τα βασικά σημεία στην περίπτωση αυτή είναι η ανάπτυξη διαχειριστικών δεξιοτεχνιών και αλλαγές στα κίνητρα ενέργειας. Η κρατική "οιονεί μονοπωλιακή" κηδεμονία και προστασία πρέπει να περιοριστεί ή και να απαλειφθεί προκειμένου να καταστεί δυνατή η αποτελεσματική λειτουργία του μηχανισμού του κόστους σαν μέσου επιβολής, πειθαρχίας στην αποδοτική χρησιμοποίηση των πόρων και σαν μέσου εξαναγκασμού των συνεταιριστικών οργανώσεων για ένα αποδοτικότερο τρόπο λειτουργίας.

Δ. Κατευθύνσεις της Αναπτυξιακής Πολιτικής.

Από την προηγούμενη ανάλυση των μέχρι τώρα εξελίξεων της ελληνικής γεωργίας, των βασικών χαρακτηριστικών της και των επιμέρους προβλημάτων της προκύπτει σαφώς ότι η βασική επιδίωξη της μακροχρόνιας αναπτυξιακής πολιτικής στον γεωργικό τομέα πρέπει να είναι η δημιουργία των οργανωτικών εκείνων συνθηκών οι οποίες θα καθιστούν δυνατές τις συνεχείς προσαρμογές της παραγωγής τροφίμων και βιομηχανικών πρώτων υλών στις εκάστοτε δημιουργούμενες ανά-

γκες της οικονομίας και τις συνθήκες -αγοράς, ιδιαίτερα της Ευρωπαϊκής.

Η αποτελεσματική εξυπηρέτηση των αναγκών αυτών, κατά τρόπο διεθνώς ανταγωνιστικό, απαιτεί τη βαθμιαία συγκέντρωση της παραγωγής σε λιγότερους αλλά υψηλότερης στάθμης παραγωγούς. Αυτό θα επιτευχθεί μόνο με την εξασφάλιση στους παραγωγούς εισοδημάτων ανταγωνιστικών των αντίστοιχων των μη γεωργικών τομέων, που σημαίνει την ανάγκη για παράλληλη συνεχή αύξηση της παραγωγικότητας των απασχολούμενων στην γεωργία. Η αυξημένη παραγωγικότητα δεν είναι δυνατόν παρά να προέλθει, όπως προηγουμένως σημειώθηκε από :α) τη μεγέθυνση της κλίμακας παραγωγής των εκμεταλλεύσεων, β) την επένδυση και συσσώρευση ανώτερης ποιοτικής σύνθεσης και αποδοτικότητας κεφαλαίου, γ) τη μετατόπιση της παραγωγής προς προϊόντα με υψηλότερη εισοδηματική ελαστικότητα ζήτησης για τις ανάγκες μιας συνεχώς αστικοποιούμενης κοινωνίας και δ) την εισαγωγή προηγμένης τεχνολογίας-παραγωγής και οργανώσεως-και τη συνεχή προσαρμογή της στις δημιουργούμενες με την οικονομική πρόοδο εξελίξεις.

Η επίτευξη των βασικών αυτών επιδιώξεων είναι στην ουσία θέμα αποτελεσματικών μέτρων αναπτυξιακής πολιτικής όπως τα αναφερόμενα στην ανύψωση της ποιοτικής στάθμης των παραγωγών, την αναδιοργάνωση και προσαρμογή των οργανισμών και θεσμών οι οποίοι εξυπηρετούν την γεωργία, μεταξύ των οποίων βασικής σημασίας είναι το χρηματοδοτικό σύστημα, τη δημιουργία κατάλληλου θεσμικού-νομικού πλαισίου για την εύκολη διακίνηση των παραγωγικών πόρων και του κεφαλαίου μεταξύ των επιχειρήσεων και τη συγκράτηση στη γεωργία ικανού ανθρώπινου δυναμικού. Το τελευταίο αθρόο σημαίνει επιλογή νέων, περισσότερο ικανών, παραγωγών,

την εκπαίδευση τους και την υποβοήθησή τους για την απόκτηση γεωργικής γής.

Απαραίτητος όμως όρος για την προσέλευση ικανών γεωργών είναι η εξασφάλιση ανταγωνιστικού προς τους μη γεωργικούς τομείς εισοδήματος. Σε συντομία το περιεχόμενο της αναπτυξιακής πολιτικής στην περίπτωση της ελληνικής γεωργίας συνίσταται στη δημιουργία και αποτελεσματική λειτουργία μηχανισμών υποβοηθητικών του παραγωγικού μετασχηματισμού.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 10ο

Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΙΣΤΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η αγροτική μεταρρύθμιση και η εκτεταμένη δημιουργία μικρών ιδιοκτητητων γεωργικών εκμεταλλεύσεων ήταν επόμενο να φέρει στην Ελλάδα έντονα το πρόβλημα της αγροτικής πίστης, ως ειδικευμένου χρηματοδοτικού θεσμού και συνεπώς και στο ενδιαφέρον της γεωργικής πολιτικής που οδήγησε στην ίδρυση της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδας.

Κατά τα αρχικά στάδια, η έμφαση της γεωργικής πιστωτικής πολιτικής κατευθύνθηκε στην αντιμετώπιση των αυξηθέντων, σαν συνέπεια της μεταρρυθμίσεως αναγκών για την χρηματοδότηση των δαπανών παραγωγής, στις οποίες περιλαμβάνονταν και η συντήρηση της οικογένειας του γεωργού*. Η έμφαση συνεπώς δόθηκε στη βραχυπρόθεσμη πιστοδότηση για την κάλυψη των δαπανών παραγωγής και τη στήριξη της τιμής του προϊόντος και συνεπώς του εισοδήματος των παραγωγών, μέσω δανείων με ενέχυρο, προς άβλυνση των συνεπειών που προκαλούν σ' αυτό οι απότομες διακυμάνσεις των τιμών λόγω της γνωστής εποχικότητας της γεωργικής παραγωγής.

Κάτω από τις συνθήκες αυτές, η μακροχρόνια κτηματική πίστη για την απόκτηση γεωργικού εδάφους ήταν επόμενο να αφηθεί ουσιαστικά στο περιθώριο του συστήματος, με τις επακόλουθες συνέπειες για την κινητικότητα των πάγιων παραγωγικών πόρων και ιδίως του εδάφους μεταξύ των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

* Βακάκη και Π. Γρεβενίτη, Η πιστοδότηση της Ελληνικής Γεωργίας.

Η προσπάθεια για την προσαρμογή των ιδιομορφιών της γεωργίας στις αποκτήσεις του εμπορικού τραπεζικού συστήματος συγκεντρώθηκε, στη δημιουργία και ανάπτυξη ενός συστήματος γεωργικών πιστωτικών συνεταιρισμών σαν διαμεσολαβούντος θεσμού. Η προσπάθεια αυτή όμως απέτυχε στην επίλυση του προβλήματος και βαθμιαία εγκαταλείφθηκε. Η λύση αναζητήθηκε στη δημιουργία ενός ειδικευμένου δημοσίου τραπεζικού ιδρύματος επιφορτισμένου με την άσκηση όλων των ειδών αγροτικής πίστωσης και την εφαρμογή στην πράξη της γεωργικής πιστωτικής πολιτικής της Κυβερνήσεως, σε συνδυασμό με την παροχή τεχνικής βοήθειας και την καθοδήγηση και εποπτεία των συνεταιριστικών οργανώσεων.

Το μειόνεκτομα της μονοπωλιακής αυτής οργανώσεως της αγροτικής πίστωσης συνιστάται στο ότι στερεί την άσκηση της πίστωσης από τα κριτήρια αποδοτικότητας στην κατανομή των διαθέσιμων δανειακών κεφαλαίων. Ο εξισορροπτικός μηχανισμός των επιτοκίων στην ουσία εξουδετερώνεται. Συνεπώς γίνεται ανίκανος να ελέγξει τις τυχόν καταχρήσεις, με αποτέλεσμα η αγροτική πίστη να μεταβάλλεται σε ορισμένο βαθμό, σε μέσο ασκήσεως κοινωνικής πολιτικής.

Αξιολογώντας το δημιουργημένο σύστημα αγροτικής πίστωσης στην Ελλάδα μπορούμε να πούμε ότι υπήρξε αρκετά αποδοτικό από απόψεως παραγωγής των συνθηκών ροής ρευστού κεφαλαίου προς την γεωργία και επομένως τη συμβολή του στην επιτευχθείσα πρόοδο, τουλάχιστον από απόψεως αυξήσεως των αποδόσεων, ειδικεύσεως και εμπορικοποιήσεως της παραγωγής και μια σχετικής αμβλίσσεως των έντονων διακυμάνσεων των τιμών των γεωργικών προϊόντων και συνεπώς του ειδοδήματος των παραγωγών.

Από τη δημιουργία του συστήματος αγροτικής πίστωσης

το μερίδιο της γεωργίας στο σύνολο των διαθέσιμων στο ιδιωτικό τομέα δανειοδοτικών κεφαλαίων αποδεικνύεται να έχει βελτιωθεί σημαντικά. Από 5,4% π.χ στην περίοδο 1921-25 (δηλ. πριν τη δημιουργία του θεσμού) ανήλθε σε 19,1% το 1937, σε 35,3% στην περίοδο 1950-52, 15,5% το 1970-72 και 16% το 1980-82. Καί αυτό παρά του παρατηρουμένου στο μεταξύ αυξημένο βαθμό αυτοχρηματοδοτήσεως των παραγωγικών δαπανών. Η βελτίωση αυτή στη χρηματοδότηση της γεωργικής παραγωγής συνέβαλε στις προόδους της αυξήσεως της παραγωγικότητας. Δεδομένου του μονοπωλιακού χαρακτήρα του συστήματος καί των ειδικών όρων δανειοδοτήσεως, μια τέτοια πολιτική εμποδίζει τη ροή προς τη γεωργία βραχυπρόθεσμων πιστώσεων από άλλες χρηματοδοτικές πηγές δεδομένου ότι οι βραχυπρόθεσμες πιστοδοτήσεις, για μεγάλο αριθμό γεωργικών επιχειρήσεων μπορεί να εξυπηρετηθεί απ' το υπόλοιπο τραπεζικό σύστημα.

Το γεωργικό πιστωτικό σύστημα χρησιμοποιώντας την ιδιότητα του σαν τραπεζικού οργανισμού παρέλειψε να προσελκύσει μακροχρόνιας φύσεως δανειακά κεφάλαια καί συνεπώς να αποτελέσει μια μεγαλύτερη πηγή μακροπροθεσμής πίστωσης για τις γεωργικές μονάδες (με κάποια σχετική εξαίρεση τα τελευταία χρόνια από της εντάξεως στην Ε.Ο.Κ καί της δυνατότητας προσφυγής σε εξωτερικές τραπεζικές πηγές αυτό εξηγεί καί τη σοβαρή έλλειψη διαρθρωτικών μεταβολή στη δομή των γεωργικών εκμεταλλεύσεων από απόψεως μεγέθους λειτουργίας δεδομένου ότι η έμφαση στη βραχυπρόθεσμη πίστη πολύ λίγο συμβάλλει στη δημιουργία διαρθρωτικών αλλαγών.

Οι αρχικοί σκοποί που δόθηκαν στο αγροτικό πιστωτικό σύστημα από την γεωργική πολιτική δεν ήταν μόνο να χρησιμεύσει σαν ένας ουδέτερος φορέας διοχετεύσεως χρηματικού κεφαλαίου προς την γεωργία με βάση καθαρά τραπεζικά κριτή-

ρια αλλά και να εξυπηρετήσει ορισμένους παραγωγικούς σκοπούς με το να κατευθύνει τα δανειακά κεφάλαια και να καθοδηγεί τους γεωργούς στη χρησιμοποίηση των πιστώσεων.

Ένας τέτοιος προσανατολισμός ήταν αναγκαίος και φυσικός στα αρχικά στάδια. Προκειμένου όμως να αποφευχθεί κακή χρησιμοποίηση των δανείων, η πιστωτική πολιτική εισήλθε στη διαχείριση και χορήγηση ειδών χρησιμοποιούμενων στην παραγωγή, με αποτέλεσμα το σύστημα να εισέλθει στην εμπορία γεωργικών προμηθειών αντί να υποβοηθήσει τους συνεταιρισμούς για την επιτέλεση της λειτουργίας αυτής και να ακολουθηθεί μία πολιτική δημιουργίας και διατηρήσεως συνθηκών ελεύθερου ανταγωνισμού. Αποτέλεσμα είναι ορισμένες προμήθειες γεωργικών ειδών παραγωγής να μεταβληθούν στην ουσία σε μονοπώλιο του αγροτικού πιστωτικού συστήματος.

Το θεσμό της αγροτικής πίστωσης, μπορούμε να πούμε, με συντομία ότι οι βασικότερες επιδιώξεις της πολιτικής στο θέμα αυτό υπήρξαν: 1) η δημιουργία οργανωτικής δομής για τη πάνω σε διαρκή βάση διαθεσιμότητα πιστωτικού κεφαλαίου στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις και τους γεωργικούς οργανισμούς με όρους που να προσιδιάζουν στις ιδιομορφίες γεωργικής παραγωγής. 2) Η σύνδεση της πιστοδοτήσεως με τεχνική βοήθεια, καθοδήγηση και έλεγχο της παραγωγής και των επενδύσεων. 3) Η υποβοήθηση της γενικότερης οικονομικής πολιτικής για την αντιμετώπιση οικονομικών υφέσεων στην ανάγκη στηρίξεως της συνολικής ζήτησης δεδομένου του μεγέθους του γεωργικού τομέα σε μία υποανάπτυξη οικονομία. 4) Η χρησιμοποίηση της πίστωσης σαν μέσου ασκήσεως οικονομικής πολιτικής σε περιπτώσεις γεωργικής αποκαταστάσεως και περιθάλψεως.

Η γεωργική χρηματοδότηση είναι ένα από τα μέσα ασκήσεως ελέγχου πάνω στη γεωργική παραγωγή, η υπεροχή της ένα-

ντι των άλλων μέσων προκύπτει από το γεγονός ότι η γεωργική παραγωγή διεξάγεται από ένα υπερβολικά μεγάλο αριθμό μικρών μονάδων, των οποίων ο έλεγχος και η παραγωγική καθοδήγηση είναι αρκετά δύσκολη. Η πιστωτική πολιτική αποτελεί εναλλακτικό μέσο πολιτικής που μπορεί να οδηγήσει σε επιθυμητά αποτελέσματα με την παράλληλη δυνατή διατήρηση του μηχανισμού της αγοράς και της ατομικής πρωτοβουλίας. Από την άποψη αυτή συνιστά στρατηγικό παραγοντα αναπτυξιακής πολιτικής.

Συνεπώς λόγω της σημασίας του κεφαλαίου και της πίστεως σε μια αναπτυσσόμενη οικονομία, περιλαμβανομένης της γεωργίας και με το θεσμικό πλαίσιο όπως αυτό που έχει δημιουργηθεί στην Ελλάδα με την αγροτική πίστη, με χρηματοδότηση κεντρικός ελεγχόμενη και κατευθυνόμενη, η αγροτική πίστη προσφέρεται σαν αποτελεσματικό μέσο έμμεσου ελέγχου της γεωργικής δραστηριότητας.

Όσον αφορά την αξιοποίηση των πόρων η πιστοδότηση των δαπανών παραγωγής στη γεωργία, σε αντίθεση με τους υπόλοιπους τομείς της οικονομίας, συναρτάται άμεσα με την εισαγωγή της τεχνολογίας και με το είδος της παραγωγής και συνεπώς με την ευκαμψία προσαρμογών. Από την άποψη αυτή η γεωργική πιστωτική πολιτική μέσω του ελέγχου που ασκεί πάνω στο χρηματοδοτικό κεφάλαιο είναι σε θέση να ασκήσει έλεγχο πάνω στη ροή, την κατανομή και τον τρόπο χρησιμοποίησής των οικονομικών πόρων.

Αυτό μπορεί να αναφέρεται στην κατανομή των παραγωγικών εισροών μεταξύ γεωργίας και της υπόλοιπης οικονομίας, στον επηρεασμό των αποφάσεων των γεωργών όσον αφορά την χρησιμοποίηση των παραγωγικών συντελεστών, στο σύνολο της γεωργίας και στις επιμέρους επιχειρήσεις, ή στην υιοθέτηση νέων μεθόδων παραγωγής.

Η αγροτική πίστη χρησιμοποιείται για την αντιμετώπιση του προβλήματος των έντονων διακυμάνσεων των τιμών ορισμένων γεωργικών προϊόντων, λόγω εποχικότητας της παραγωγής, και συνεπώς του προβλήματος της σταθερότητας του εισοδήματος των παραγωγών. Το ύψος και η σταθερότητα των εισοδημάτων στη γεωργία εξαρτώνται επίσης από την παραγωγική ευκαμψία και αποδοτικότητα των επιμέρους εκμεταλλεύσεων. Η επίδραση της πιστωτικής πολιτικής στο θέμα αυτό της εισοδηματικής σταθερότητας, μπορεί να επιτευχθεί μέσω της ρυθμίσεως της προσφοράς των προϊόντων και της προσαρμογής της παραγωγής στις εκάστοτε συνθήκες αγοράς. Το πρόβλημα παρουσιάζει ιδιαίτερους κινδύνους, δεδομένου ότι οι καταχρήσεις της πιστωτικής πολιτικής στο σημείο αυτό μπορεί να οδηγήσουν σε αντίθετα αποτελέσματα, δηλ. σε περισσότερο έντονες διαταραχές στις τιμές με συνέπεια η υπερβολική χρηματοδότηση προς το σκοπό της στηρίξεως της τιμής των προϊόντων να καταλήξει σε αποσταθεροποίηση τιμών. Η πιστωτική πολιτική είναι ιδιαίτερα συνδεδεμένη με την κοινωνική ευθύνη της οικονομικής σταθερότητας ως συμπλήρωμα της νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο ΙΙο

ΚΟΙΝΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΑΓΟΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Α. ΚΟΙΝΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική οικοδομήθηκε σταδιακά από το 1962 και είναι σήμερα η πιο ολοκληρωμένη η οργανωμένη πολιτική της Κοινότητας. Οι στόχοι της είναι: Η βελτίωση της παραγωγικότητας της γεωργίας, μέσω της καλύτερης αξιοποίησης των συντελεστών παραγωγής και του ανθρώπινου δυναμικού, η συνεχώς βελτίωση του εισοδήματος και του βιωτικού επιπέδου των αγροτών, η επάρκεια σε αγροτικό προϊόντα.

Αποτελέσματα της πολιτικής αυτής είναι: Σημαντική βελτίωση του εισοδήματος των αγροτών αφού πλησίασαν πολύ τα εισοδήματα του μη αγροτικού τομέα, ενώ σε πολλές περιοχές οι τομείς δραστηριότητας τα ξεπέρασαν. Αυξήθηκε η παραγωγή, εξασφαλίσθηκε στον πληθυσμό η επάρκεια γεωργικών προϊόντων, βελτιώθηκε σημαντικά η παραγωγικότητα των καλλιεργειών και των εκμεταλλεύσεων, βελτιώθηκε το βιωτικό επίπεδο των αγροτών συμβάλλοντας στην ανάπτυξη της παραγωγής και του εισοδήματος και του μη γεωργικού τομέα.

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική αποτελείται από τρία τμήματα ή πολιτικές: α) Την πολιτική των αγορών, που επιδιώκει την ομαλή και βελτιωμένη λειτουργία των αγορών των διαφόρων γεωργικών προϊόντων, μέσω ρυθμίσεων, παρεμβάσεων, τιμών ενισχύσεων και επιδοτήσεων (καλύπτει το 98% της Κοινοτικής παραγωγής), β) Την διαρθρωτική πολιτική που επιδιώκει την αύξηση της γεωργικής παραγωγικότητας, μέσω της τεχνικής προόδου.

δου, της βελτίωσης και του εκσυγχρονισμού της υποδομής στις καλλιέργειες και στις εκμεταλλεύσεις και τις μεταποιητικές μονάδες, την οικονομική ενίσχυση των αγροτών στις μειονεκτικές περιοχές κ.λ.π, γ) Την πολιτική έναντι των τρίτων χωρών, μέσω μέτρων προστασίας της Κοινοτικής παραγωγής των εισοδημάτων των παραγωγών, της σύναψης εμπορικών συμφωνιών και ρυθμίσεων.

Η χρηματοδότηση της Κ.Α.Π διεξάγεται μέσω του γεωργικού ταμείου γνωστό ως FEOCA (Ευρωπαϊκό γεωργικό ταμείο προσανατολισμού και εγγυήσεων) που αποτελείται από δύο τμήματα: Το τμήμα "εγγυήσεων" αρμόδιου για τη χρηματοδότηση των δαπανών της κοινής οργάνωσης των γεωργικών αγρών (επιδοτήσεις, ενισχύσεις κλπ) και το τμήμα "προσανατολισμού" αρμόδιο για τη χρηματοδότηση των δαπανών που αφορούν τις γεωργικές διαρθρώσεις δηλ. τη χρηματοδότηση της Κοινής Γεωργικής Διαρθρωτικής Πολιτικής. Το FEOGA αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του Κοινοτικού προσανατολισμού. Από το σύνολο των πιστώσεων και των δαπανών (το 1984 αντιπροσώπευαν το 69% του Κοινοτικού προσανατολισμού έναντι 76% το 1979), το 96% προορίζεται για το τμήμα "εγγυήσεων" και το υπόλοιπο 4% για το τμήμα προσανατολισμού.

Β. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΑΓΟΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

Με την ένταξη της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ το 1981, η αγροτική πολιτική της χώρας λειτουργεί στα πλαίσια της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (Κ.Α.Π). Πριν, η εθνική πολιτική επιδοτού-

σε τα μέσα παραγωγής για να μειωθεί πλασματικά το κόστος όσο και τα προβληματικά αγροτικά προϊόντα. Η Κ.Α.Π τα απαγορεύει αυτά καταργείται σταδιακά η εθνική πολιτική επιδοτήσεων, ενώ η διαφορά ελληνικών και Κοινοτικών επιπέδων καλύπτεται από τις υψηλότερες Κοινοτικές τιμές των αγροτικών προϊόντων από τη βελτίωση των συνθηκών παραγωγής, την αύξηση παραγωγικότητας, τα μέτρα διαρθρωτικής πολιτικής, τις ρυθμίσεις στις τιμές, τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής γεωργίας. Η αναδιάρθρωση και ο προγραμματισμός της παραγωγής γίνεται τώρα σε κοινοτική βάση. Η ελληνική γεωργία εναρμονίζεται με την Κοινοτική. Τα ελληνικά γεωργικά προϊόντα εντάσσονται στην Κοινή Οργάνωση των αντίστοιχων αγορών. Νέοι κανονισμοί μπαίνουν σε ισχύ που ρυθμίζουν ειδικά μερικά ελληνικά προϊόντα.

Με την ένταξη στην Ε.Ο.Κ, η Ελλάδα δέχτηκε το Κοινοτικό κεκτημένο, αλλά με ορισμένες μεταβατικές ρυθμίσεις που μειώνουν την απότομη μεταβολή στο νέο καθεστώς. Συμφωνήθηκε ένα πλαίσιο εξαιρέσεων και υποχρεώσεων μεταβατικά ή μόνιμου χαρακτήρα. Για τα οπωροκηπευτικά προβλέπεται μια πενταετής μεταβατική περίοδος σταδιακής προσαρμογής και εξίσωσης των ελληνικών τιμών και επιδοτήσεων προς τις κοινοτικές. Για τ'άλλα γεωργικά προϊόντα προβλέπονται και εκεί σταδιακές μεταβάσεις σ'ότι αφορά τις ποσότητες που καλύπτει η πολιτική τιμών, τις επιδοτήσεις, εξαιρέσεις κ.λ.π. "Συστήθηκε η Υπηρεσία Διαχείρισης Αγορών Γεωργικών Προϊόντων που εφαρμόζει το Κοινοτικό σύστημα των επιδοτήσεων, εγγυήσεων και παρεμβάσεων, όπως το διαχειρίζεται το FEOGA.

Κατά τη μεταβατική περίοδο, μειώνονται σταδιακά μέχρι μηδενισμού σχεδόν, οι εθνικές επιδοτήσεις και τη θέση της παίρνουν οι κοινοτικές επιδοτήσεις οι οποίες ξεπερνούν κατά πολύ σε ύψος τις εθνικές που δινόντουσαν κάποτε. Πρόκειται για δεκάδες δισεκατομμύρια δραχμές από τις οποίες τώρα

απαλλάσσεται ο εθνικός προϋπολογισμός και τις επιβαρύνεται ο Κοινοτικός. Έτσι ενώ οι Κοινοτικές ενισχύσεις το 1981 αντιπροσώπευαν το 15,2% των Εθνικών ενισχύσεων το 1982 η σχέση έγινε 58,2%, το 1983 έγινε 150,8 και το 1984 έγινε 132,8%, δηλ. από το 1983 και μετά .Οι κοινοτικές ενισχύσεις ξεπερνούσαν κατά πολύ τις συνολικές εθνικές ενισχύσεις.

Εφαρμόζεται ο θεσμός των ομάδων και ενώσεων παραγωγών με κοινοτική ενίσχυση για τη σύσταση και διαχείρισή τους, μ'επιδότηση των μηχανημάτων που αγοράζουν όπως π.χ γίνεται με τους βαμβακοπαραγωγούς. Νέοι κοινοτικοί θεσμοί και μηχανισμοί αρχίζουν και στερεώνονται σε ελληνικό οικονομικό έδαφος, μια σειρά προσαρμογές και αναπροσανατολισμοί χαράσσονται σε συνδυασμό με το κοινοτικό προγραμματισμό της Κοινής αγροτικής πολιτικής.

Η ελληνική πολιτική μέσα στην Κοινότητα, ειδικά έναντι της αγροτικής πολιτικής, επεδίωξε την "ελαχιστοποίηση των όποιων αφνητικών επιπτώσεων της Κ.Α.Π πάνω στην ελληνική γεωργία", την "ουσιαστική επαναδιαπραγμάτευση πολλών όρων της πράξης προσχώρησης στην Ε.Ο.Κ", τη "μεγιστοποίηση των όποιων θετικών επιδράσεων ή προοπτικών για την εφαρμογή της Κ.Α.Π", την "ισχυροποίηση της σημασίας και του ρόλου των μεσογειακών κοινοτικών προϊόντων", την "εξασφάλιση τιμών για τα ελληνικά αγροτικά προϊόντα που να καλύπτουν τουλάχιστον το ρυθμό πληθωρισμού στην Ελλάδα", την "θεσμοθέτηση και εφαρμογή διαρθρωτικών προγραμμάτων με κοινοτική συμμετοχή, ώστε να προωθηθεί ουσιαστικά η μεταβολή των δομών της ελληνικής γεωργίας" και τέλος "τη μεγιστοποίηση των απορροφήσεων της Ελλάδας από το Γεωργικό Ταμείο της Ε.Ο.Κ "που θα εξυπηρετήσουν καλύτερα τους εθνικούς στόχους.

Οι επιδιώξεις αυτές πραγματοποιήθηκαν στο μεγαλύτερο βαθμό. Οι εισροές από το Γεωργικό Ταμείο ήταν αρκετά υψηλές.

Αυξήθηκαν οι ελληνικές εξαγωγές προς την Ε.Ο.Κ, οι τιμές των αγροτικών προϊόντων αυξήθηκαν πάνω από το υψηλό επίπεδο του ελληνικού πληθωρισμού, μία σειρά ειδικά τομεακά προγράμματα άρχισαν να εφαρμόζονται με θετικές επιπτώσεις στο συγκεκριμένο τομέα, και γενικά η ελληνική γεωργία δέχτηκε μια πολύμορφη και αισθητή βοήθεια από τους κοινοτικούς πόρους, αλλά και από τις θεσμικές ρυθμίσεις της Κ.Α.Π.

Μερικά χαρακτηριστικά στοιχεία, μας προσφέρουν μια έστω μικρή εικόνα των θετικών επιπτώσεων της Κ.Α.Π. Συγκεκριμένα:

Αυξήσεις των γεωργικών τιμών: σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Γεωργίας:

-Το 1982/83 με ρυθμό πληθωρισμού 20% περίπου, οι αυξήσεις τιμών ήταν 23,2% κατά μέσον όρον

-Το 1983/84, με ρυθμό πληθωρισμού 20% περίπου, οι αυξήσεις ήταν 24% κατά μέσον όρον

-Το 1984/85, με ρυθμό πληθωρισμού 17% οι αυξήσεις ήταν 18% κατά μέσο όρο

-Το 1985/86 με ρυθμό πληθωρισμού 16-17% οι αυξήσεις καθορίστηκαν σε 14%, ενώ η Κυβέρνηση πήρε μέτρα συμπλήρωσης της διαφοράς.

-Σε μία σειρά όμως από προϊόντα που έχουν και ιδιαίτερη σημασία για τον αγροτικό τομέα και τους παραγωγούς (λάδι, βαμβάκι, καπνός, φρούτα, κρασιά κ.α) οι αυξήσεις τιμών ήταν αρκετά υψηλές και ικανοποιητικές, πολύ πιο πάνω δηλ. από τα μέσα επίπεδα του πληθωρισμού. Όλα αυτά μεταφράζονται σε αύξηση των γεωργικών εισοδημάτων, στην εξασφάλιση και ενθάρρυνση της παραγωγής.

Οι εξαγωγικές επιδοτήσεις: Ιδιαίτερα σημαντικό και ενθαρρυντικό στην προώθηση των ελληνικών εξαγωγών γεωργικών

προϊόντων, έπαιξαν οι αυξημένες εξαγωγικές επιδοτήσεις που καθόρισε η Κοινότητα για μια σειρά ελληνικά φρούτα.

Αποτέλεσμα αυτών των επιδοτήσεων ήταν η ουσιαστική υποβόηθηση και αύξηση των εξαγωγών, γιατί η εξαγωγική επιδότηση αντιπροσωπεύει ένα πολύ υψηλό ποσοστό της τιμής κόστους και πώλησης του προϊόντος (Πίνακας ΙΟ).

Οι εισροές από το FEOGA: Όλες οι οικονομικές ενισχύσεις, επιδοτήσεις, παρεμβάσεις κ.λ.π που γίνονται για λογαριασμό του Γεωργικού Ταμείου, σύμφωνα με τους κανονισμούς της Ε.Ο.Κ, μετατρέπονται σε ρευστό χρήμα που εισπράττουν οι παραγωγοί. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, οι εισροές από το FEOGA/τμήμα εγγυήσεων, αυξήθηκαν σταδιακά από την ένταξη από 8.985 εκατ. δρχ. το 1981, σε 44.625 εκατ. δρχ. το 1982, σε 76.236 εκατ. δρχ. το 1983, σε 83.330 εκατ. δρχ. το 1984, σε 120.833 εκατ. δρχ. το 1985, σε 191.326 εκατ. δρχ. το 1986, και σε 247.221 εκατ. δρχ. το 1987 (Πίνακας ΙΙ).

Γ.Η ΚΟΙΝΗ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

Με την ένταξη της Ελλάδας λειτουργεί προς όφελος της χώρας το θεσμικό σύστημα της Κοινής Διαρθρωτικής πολιτικής Η διαρθρωτική πολιτική επιδιώκει, ως γνωστόν, τη βελτίωση της γεωργικής υποδομής, τον εκσυγχρονισμό των καλλιεργειών και των γεωργικών επιχειρήσεων μέσω εκτέλεσης διαφόρων αγροβελτιωτικών έργων, εγκαταστάσεων ή ίδρυσης μεταποιητικών μονάδων, αλλά και τη χορήγηση οικονομικής βοήθειας στους παραγωγούς των μειονεκτικών περιοχών.

Από το 1982 και μετά, που συνέπεσε με την ένταξη της Ελλάδας, και κατόπιν ελληνικών αιτημάτων που ικανοποιήθηκαν, διαμορφώθηκαν νέες κατευθυντήριες γραμμές στην αναθεωρούμενη πλέον Κοινή διαρθρωτική πολιτική, που ευνοούσαν τις μειονεκτικές περιοχές. Τα μέτρα αυτά άρχισαν να απορροφούν το σημαντικότερο μέρος των πιστώσεων του ΦΕΟΓΚΑ κυρίως, εκείνα υπέρ της βελτίωσης των όρων μεταποίησης και εμπορίας των γεωργικών προϊόντων. Αλλώστε, τα τελευταία χρόνια εγκρίθηκαν ειδικοί κανονισμοί για την Ελλάδα όπου έλαβε σημαντικά ποσά στα πλαίσια ορισμένων διαρθρωτικών κανονισμών και μέτρων.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΝΙΣΧΥΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΟΚ

Από το 1981 μέχρι σήμερα, η Ελλάδα έλαβε διάφορες ενισχύσεις, στα πλαίσια των Κανονισμών της Κοινής διαρθρωτικής πολιτικής. Όπως είναι γνωστό, λειτουργούν πολλοί Κανονισμοί που αφορούν χρηματοδοτήσεις και επιδοτήσεις του Γεωργικού Ταμείου ΦΕΟΓΚΑ/Τμήμα Προσανατολισμού, για διάφορες ενέργειες και έργα υποδομής ή οικονομικές ενισχύσεις σε κατηγορίες παραγωγών των μειονεκτικών περιοχών. Τέτοιες ενέργειες είναι: έργα υποδομής στη μεταποίηση και την εμπειρία των γεωργικών προϊόντων (Κανονισμός 355/77 κ.α), ενισχύσεις για τον εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (Οδηγία 72/159), ενισχύσεις για την ορεινή γεωργία και τις μειονεκτικές περιοχές (Καν. 268/75), για διάφορα έργα υποδομής, άρδευσης, αναδάσωσης, ή ενισχύσεις στον τομέα της αμπελοργίας, της αλιείας, της υδατοκαλλιέργειας, για την ανάπτυξη των

μειονεκτικών περιοχών, για τεχνική βοήθεια και εκπαίδευση ενισχύσεις στις ομάδες παραγωγών κ.λ.π.

Κατά την τετραετία 1981-84, χορηγήθηκαν στην Ελλάδα από το Γεωργικό Ταμείο ΦΕΟΓΚΑ, για την ενίσχυση των γεωργικών διαρθρώσεων, διάφορα ποσά συνολικού ύψους 24 δισ. 556 εκ. δρχ. από τα οποία 12,89 δισ. δρχ. εισπράχθηκαν τα τρία πρώτα χρόνια (1981-83) και 11,67 δισ. δρχ. το 1984. Από το παραπάνω συνολικό ποσό, η κατανομή κατά κυριότερους τομείς ή κατηγορίες διαρθρωτικών έργων ήταν η εξής (Πίνακας 12).

1. Ενισχύσεις για υποδομή και έργα στη μεταποίηση και εμπορία των γεωργικών προϊόντων (Κανονισμός 355/77 ύψους 11 δισ. 60 εκατ. δρχ.

2. Ενισχύσεις υπέρ των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών (Κανονισμός 268/75), ύψους 8 δισ. 122 εκατ. δρχ.

3. Ενισχύσεις για την επιτάχυνση της γεωργικής ανάπτυξης σε 22 Νομούς (Κανονισμός 1975/82), ύψους 2 δισ. 116 εκατ. δρχ.

4. Ενισχύσεις για ενέργειες κοινωνικοδιαρθρωτικού χαρακτήρα, όπως π.χ βοήθεια για την σύσταση των ομάδων βαμβακοπαραγωγών, για την αγορά βαμβακοσυλλεκτικών μηχανών (επιδότηση 20%), για εκπαίδευση των παραγωγών μειονεκτικών περιοχών, για τη χρηματοδότηση πρόσληψης 1.600 γεωπόνων, για εκτέλεση πολλών μικρών αρδευτικών έργων κ.λ.π (Καν. 389/82, 2968/83, 2966/83, Οδηγίες 159/72, 160/72, 161/72 κ.λ.π) ύψους 2 δισ. 47 εκατ. δρχ.

5. Ενισχύσεις για την υποδομή στην Αλιεία (Κανονισμός 3796/81 κ.λ.π) ύψους 1 δισ. 211 εκατ. δρχ.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ Ι Ο

ΕΙΣΡΟΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΓΕΟΓΑ/ΤΜΗΜΑ (ΠΗΓΗ: ΥΠΟΥΡ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ) ΕΓΓΥΗΣΕΩΝ (ΣΕ ΕΚ. ΔΡΧ).

Προϊόντα	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Σιτηρά-							
Ρύζι	1.180	8.345	6.623	4.266	5.597	8.418	14.011
Ζάχαρη	170	749	895	1.086	548	1.784	830
Ελαιολαδ	2.686	4.955	6.297	9.155	12.669	29.441	34.729
Ελαιούχα							
Πρωτεϊνού-							
χα	-	93	300	274	1.239	-	2.390
Υφαντικά-							
Μεταξ.	3.367	6.160	10.353	7.615	22.001	50.250	49.244
Οπωροκηπ.	1.262	8.711	23.454	31.461	33.662	25.883	39.013
Κρασιά	206	1.344	2.497	2.982	3.421	1.902	2.182
Καπνός	-	13.662	22.251	22.929	34.990	38.283	40.110
Λοιπά	74	149	109	21	84	6.647	1.937
Γάλα-Γα-							
λακτομ.	22	122	474	404	786	649	140
Κρέατα	-	184	760	971	1.931	504	16.024
Αυγά-Που-							
λερικά	16	16	10	19	7	-	-
Μεταποιημ.							
εξαγωγές	-	118	232	293	361	-	-
Νομ. Εξισω-							
τικά ποσά							
(ΝΕΠ) εξισ.							
ποσά ένταξης							
(ΕΠΕ)	2	18	1.980	1.845	3.500	28.565	46.611
Αλιεία	-	-	1	9	37	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	8.985	44.625	76.236	83.330	120.833	191.326	247.221

Π Ι Ν Α Κ Α Σ Ι Ι

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΙΣΡΟΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
FEOGA/ΤΜΗΜΑ ΕΓΓΥΗΣΕΩΝ ΚΑΤΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ (Σε εκ.δρχ).

Δραστηριότητες	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Επιδ.Εξαγωγών	1.638	5.700	8.043	7.300	10.210	10.086	13.366
Επιδ.παραγωγής	1.680	4.743	13.341	19.586	20.937	38.034	63.555
Δαπάνες αποθ.	1.632	7.316	294	-1.229	- 669	1.626	2.558
Ενισχύσεις μεταποίησης	379	5.436	17.574	22.485	26.256	19.824	23.270
Χορηγήση πριμ	3.367	19.331	30.969	28.086	54.315		
Λοιπ.ενισχύσεις	289	2.099	6.015	7.102	9.784	121.774	144.472
ΣΥΝΟΛΟ	8.985	44.625	76.236	83.330	120.833	191.344	247.221

Πηγή: Υπουργείο Γεωργίας.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 12.

ΕΙΣΡΟΕΣ ΑΠΟ FECSGA/ΔΙΑΡΘΡΩΣΕΙΣ (ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ)

ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1981-84 (σε εκ.δρχ).

Τομείς Δραστηριότητας	Κανονισμός			
	E.O.K	1981-83	1984	1981-84
Βελτίωση μεταποίησης εμπορίας	355/77	6.760	4.300	11.060
Ενισχύσεις στις ορει- νές-μειον. περιοχές	268/75	4.300	3.822	8.122
Ανάπτυξη 22 Νομών	1975/82	454	1.662	2.116
Κοινωνικοδιαρθρωτικά μέτρα	περίπου-Οκαν.	664	1.383	2.047
Αναδιάρθρωση αλιείας κ.λ.π	3796/81, 2908/83	712	499	1.211
ΣΥΝΟΛΟ		12.890	11.666	24.556

Δ.ΤΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

Τα ολοκληρωμένα Μεσογειακά Προγράμματα είναι ένα σχέδιο για την ανάπτυξη των αγροτικών ζωνών σε περιοχές της Μεσογείου που αφορούν συγχρόνως το γεωργικό τομέα, που είναι τεράστιας σημασίας για τις περιοχές αυτές και άλλους τομείς απασχόλησης για την απορρόφηση του πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού του γεωργικού τομέα.

Τα Μ.Ο.Π έχουν σαν βασικούς στόχους: α) Την αντιμετώπιση των ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζουν οι Μεσογειακές περιοχές της Κοινότητας και χρειάζονται μια ολοκληρωμένη παρέμβαση για να μειωθεί το χάσμα από τις βόρειες αναπτυγμένες περιοχές της ΕΟΚ, β) Την ικανοποίηση ορισμένων σημείων του Μνημονείου που η ελληνική Κυβέρνηση έχει υποβάλλει στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες και με το οποίο ζητάει ν' αναγνωρισθεί έμπρακτα η ιδιαίτερη περίπτωση της χώρας μας που χρειάζεται σημαντική ενίσχυση από Κοινοτικής Πλευράς για να μπορέσει η Οικονομία της να ενταχθεί χωρίς δυσβάστακτο κόστος στις Κοινοτικές διαδικασίες.

Τα Μ.Ο.Π για την Ελλάδα (Κανονισμός 2082/23.7.85) αντιπροσωπεύουν μία νέα Κοινοτική Πολιτική με άμεσες θετικές επιπτώσεις στην Οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Έχουν διάρκεια από 1985-92, το δε ύψος της Κοινοτικής επιδοτήσεως ανέρχεται σε 210 δισ. δρχ, ενώ το συνολικό ύψος θα φτάσει τα 300 δισ. (η Κοινοτική επιδότηση κατά μέσον όρο 70%) περιλαμβάνει όλη την Ελλάδα και δεν περιορίζεται σε συγκεκριμένους τομείς. Κυριαρχεί όμως ο γεωργικός τομέας κατά τα 2/3 επιδιώκοντας μια ολοκληρωμένη ανάπτυξη μειονεκτικών κυρίως περιοχών με άξονα τη γεωργική δραστηριότητα έτσι, ώστε ο πληθυσμός και οι περιοχές αυτές να αντλήσουν εισοδήματα και από άλλους τομείς και να εναρμονίσουν παραγωγικές δραστηριότητες με αφετηρία πάντα τη γεωργική απασχόληση.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 12ο

Η ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΕ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟ
ΜΕ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ Α.Ε.Π

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 13.

Ετη	Ποσοστιαία συμμετοχή	Μέσος ετήσιος
	της Γεωργίας	ρυθμός του Α.Ε.Π.
1984	9,09	2,87
1983	7,15	2,40
1982	6,80	3,19
1981	6,60	4,11
1980	6,65	4,93
1979	7,69	5,56
1978	7,91	6,12
1977	9,66	6,05
1976	9,71	6,23
1975	10,48	6,15
1974	9,42	6,57
1973	9,68	7,54
1972	9,62	7,71
1971	10,00	6,84
1970	10,65	7,16
1969	10,39	6,63
1968	11,72	6,10
1967	12,48	5,93
1966	11,06	6,07
1965	12,32	6,40
1964	13,09	6,16
1963	14,25	5,72
1962	13,80	6,00
1961	17,05	5,97
1960	17,41	5,68
1959	15,22	6,00
1958	13,98	7,53
1957	13,48	
1956	8,77	

Για να έχει νόημα τα οσα γραφτηκαν στα προηγουμενα κεφάλαια και για να έχουμε μια οπτική εικόνα της εξελίξεως της γεωργικής Οικονομίας σε σχέση με την οικονομική ανάπτυξη του ΑΕΠ είναι απαραίτητη η κατασκευή ενός χρονοδιαγράμματος.

Οι μεταβολές που δημιουργήθηκαν στο ΑΕΠ εκφράζονται στην αύξηση, απόλυτη και σχετική, του ΑΕΠ, το οποίο αποτελεί ένα από τα πιο συνθετικά κριτήρια προσδιορισμού του βαθμού ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων. Όπως δείχνουν τα αναφερόμενα στον 6ο πίνακα στοιχεία, από το 1951 μέχρι το 1973, οπότε ξέσπασε η μεγάλη οικονομική κρίση, η αξία του ΑΕΠ σχεδόν πενταπλασιάστηκε και από 80.511 εκατ. δρχ. (σε σταθερές τιμές του 1970) έφτασε 329.269 εκατ. δρχ. Το μέσο ετήσιο ποσοστό αύξησης του κατά την περίοδο αυτή ανέρχεται στο 6,6%. Και οι αλλαγές αυτές δεν είναι μόνο ποσοτικές, αλλά και ποιοτικές, δεδομένου ότι επήλθε μεταβολή και στη δομή του ΑΕΠ. Το μερίδιο π.χ της δευτερογενούς παραγωγής στο ΑΕΠ, από 18,4% που ήταν το 1951 ανέβηκε σε 34,7% το 1973, ενώ της πρωτογενούς παραγωγής έπεσε αντίστοιχα από 29,2% σε 15,6%.

Οι διαρθρωτικές αλλαγές στην ελληνική οικονομία έγιναν γύρω στο 1967. Από τότε η αγροτική οικονομία παραχώρησε τη πρώτη θέση στη βιομηχανία. Γενικά η πορεία που ακολουθεί η ελληνική οικονομία στην αναφερόμενη περίοδο είναι ανοδική, μετά το 1973 παίρνει αντίστροφη κατεύθυνση. Από τότε οι τάσεις και εξελίξεις που παρατηρούνται στην ελληνική οικονομία είναι δυσμενείς. Η ελληνική Οικονομία ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια έχει περιπέσει σε κατάσταση στασιμότητας.

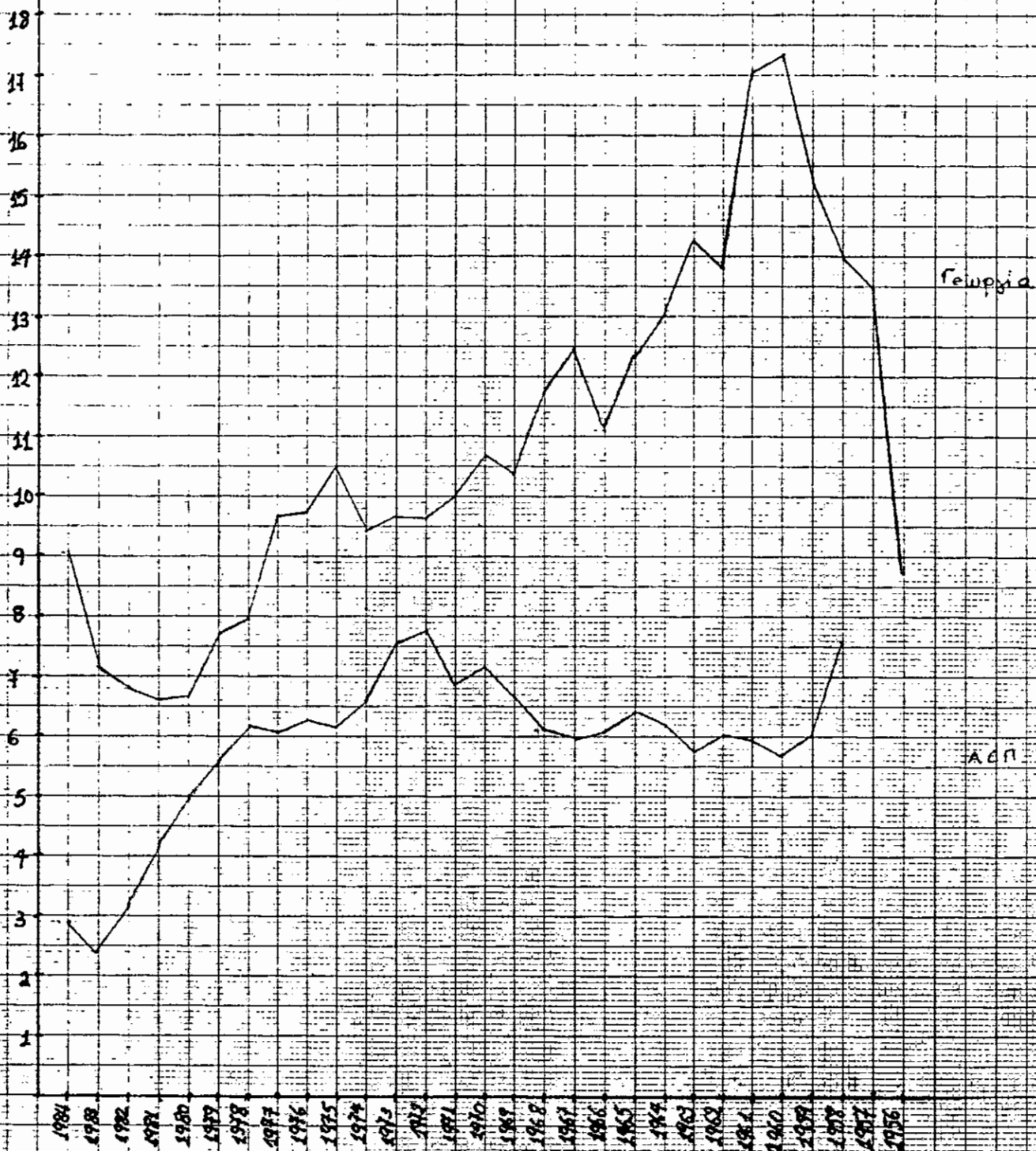
Βάση του πίνακα 13 ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ κατά το 1974-1985 έπεσε στο 2,8% από 6,6% που ή-

ταν κατά την πρώτη περίοδο. Σε απόλυτους αριθμούς ο δείκτης αυτός αυξήθηκε μόνο κατά 3,5% περίπου και από 323.307 εκατ. δρχ. που ήταν το 1974 έφθασε στα 439.900 εκατ. δρχ. το 1985. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του παρουσιάζει έκδηλη τάση μείωσης ιδιαίτερα στα τελευταία χρόνια. Στην τελευταία εξαετία 1980-1985, το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 1,05%

Όπως δείχνει ο πίνακας 6 η ακαθάριστη αξία της παραγωγής του πρωτογενούς τομέα αυξήθηκε κατά 2,2 φορές και από 23.475 εκατ. δρχ. το 1951 έφθασε το 1973 τα 51.204 εκατ. δρχ. Αντίθετα η συμμετοχή του στη διαμόρφωση του ΑΕΠ σημείωσε μεγάλη πτώση και από 29,6% κατέβηκε στα 15,5%. Γενικά η θέση του υποβαθμίστηκε. Το 1985 π.χ το μερίδιο του στο ΑΕΠ έπεσε στο 13,4% από 16,6% που ήταν το 1974. Φυσικά σ' αυτό συνέβαλαν και οι δυσμενείς καιρικές συνθήκες. Εξ αιτίας της πτώσης αυτής η πρωτογενής παραγωγή έχασε τη πρώτη θέση που κατείχε πριν στην υλική παραγωγή. Αυτό ήταν αποτέλεσμα των πολύ πιο χαμηλών, σε σύγκριση με τη δευτερογενή παραγωγή, ρυθμών ανάπτυξής του.

Βέβαια μεταπολεμικά διευρύνθηκε και εκσυγχρονίστηκε η υλικοτεχνική βάση της Ελλάδας και ενδυναμώθηκε η εθνική Οικονομία. Η δυναμική με την οποία αναπτυσσόταν μεταπολεμικά δεν μπόρεσε να διατηρηθεί και στη δεκαετία του 70 έπεσε πολύ η εντατικότητά της.

Βάση του σχεδιαγράμματος που παρατείνεται παρακάτω συμπεραίνουμε ότι η οικονομική ανάπτυξη του ΑΕΠ έρχεται παράλληλα με την ανάπτυξη της γεωργίας και ότι όσο αυξάνει το ΑΕΠ αυξάνει αντίστοιχα και το γεωργικό προϊόν.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 13ο

ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΥΣΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΕΚ-

ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Η μέχρι τώρα ανάλυση των βασικών αναπτυξιακών προβλημάτων της Ελληνικής Γεωργίας και Οικονομίας μας οδηγεί στο να διατυπώσουμε θέσεις και απόψεις αναφορικά με τον προσανατολισμό και την έμφαση της Οικονομικής Πολιτικής στο γεωργικό τομέα, στο σημερινό στάδιο αναπτύξεώς της.

Από τα βασικότερα χαρακτηριστικά της ελληνικής γεωργίας για την περαιτέρω ανάπτυξή της είναι: α) η εξαιρετικά περιορισμένη διαθεσιμότητα γεωργικού εδάφους, β) η ιδιαίτερα μικρή οικογενειακή εκμετάλλευση, με κατατεμαχισμένο το γεωργικό της κλήρο, γ) η χαμηλή, συγκριτικά προς τους μη γεωργικούς τομείς, παραγωγικότητα και συνεπώς η χαμηλή αποδοτικότητα στην απασχολούμενη εργασία και το κεφάλαιο, με μικρές σχετικά εξαιρέσεις, με αποτέλεσμα την ανάγκη για συνεχείς επιδοτήσεις, δ) παραγωγή οργανωμένη, κατά το μεγαλύτερο μέρος, σ' ένα συγκεντρωτικό, ελεγχόμενο και επιδοτούμενο σύστημα πολυάριθμων μικρών γεωργικών συνεταιρισμών.

Σ' αντίθεση προς άλλες υπό ανάπτυξη χώρες, η ελληνική γεωργία είναι σε σεβαστό βαθμό εμπορικοποιημένη (εκρηματισμένη) και συνεπώς εκτεθειμένη, σε σοβαρή έκταση, στους μηχανισμούς της αγοράς. Εξ άλλου, η ένταξή της στην Ε.Ο.Κ την καθιστά περισσότερο εκτεθειμένη στον ανταγωνισμό και τρωτή σε μεταβολές στην ένταση και την σύνθεση της ζήτησής για τα προϊόντα της, πράγμα που δημιουργεί ιδιαίτερες δυσχέρειες στην περαιτέρω ανάπτυξή της, δεδομένου ότι

απαιτεί αναδιαρθρώσεις παραγωγής και διαρθρωτικές και θεσμικές προσαρμογές, ακόμα και στο σύστημα της εμπορίας των προϊόντων της. Ανεπάρκειες στη διακίνηση και εμπορία του προϊόντος είναι αποτέλεσμα κακής διαρθρώσεως της παραγωγής και σε τελική ανάλυση είναι θέμα ορθής παραγωγικής οργάνωσης.

Η εξειδίκευση της παραγωγής, που συνιστά προϋπόθεση για τη δημιουργία αυξανόμενων αποδόσεων των χρησιμοποιούμενων παραγωγικών εισροών, αποδοποιεί μεν τα προβλήματα της παραγωγής πλην όμως καθιστά περισσότερο πολύπλοκα τα προβλήματα της εμπορίας των προϊόντων και της σταθερότητας του εισοδήματος των παραγωγών. Από το άλλο μέρος, οι ανάγκες για εκτός γεωργίας παραγόμενες παραγωγικές εισροές αυξάνουν, με αποτέλεσμα την ένταση της ανάγκης για συντονισμό. Η ανάγκη για εξαγωγές, σαν αποτέλεσμα εξειδικεύσεως, γίνεται περισσότερο έντονη λόγω των απαιτήσεων που δημιουργούνται από τον ανταγωνισμό στα πλαίσια της Ευρύτερης Ευρωπαϊκής αγοράς. Όλες οι ιδιαιτερότητες αυτές θέτουν περιορισμούς στον δυνατό ρυθμό αναπτύξεως της παραγωγής.

Η ανάγκη για μία ενδοτομεακή διασύνδεση των επιμέρους γεωργικών δραστηριοτήτων και περιφερειών για την προώθηση της εξειδικεύσεως και συνεπώς η ανάγκη για μία ενδοτομεακή ισορροπη ανάπτυξη είναι εμφανής. Κι από της απόψεως αυτής η Ελληνική γεωργία στο σημερινό της στάδιο παρουσιάζει δύο βασικούς τομείς: α) ένα τομέα ιδιαίτερα εξειδικευμένο σε προϊόντα με βασικό προσανατολισμό την εξαγωγή, αυτούσια ή μεταποιημένα, υποκειμένα στον διεθνή ανταγωνισμό και συνεπώς αντιμετωπίζοντας τα προβλήματα του κόστους παραγωγής και των προσαρμογών σε μεγαλύτερη ένταση.

β) Ένα δεύτερο, λιγότερο αναπτυγμένο, παραδοσιακής

μορφής τομέα, κυρίως παραγωγής τροφίμων εσωτερικής καταναλώσεως, που αντιμετωπίζει έντονα προβλήματα του μετασχηματισμού και εκσυγχρονισμού και στον οποίο εμπίπτει ειδικότερα, κατά πολύ μεγάλο μέρος, η κτηνοτροφική παραγωγή.

Η ενδοτομεακή αυτή αναπτυξιακή ανισορροπία, και ιδιαίτερα οι ανεπάρκειες του δεύτερου, λιγότερου αναπτυγμένου, τομέα δημιουργούν σοβαρές εξωτερικές επιβαρύνσεις κόστους τόσο για τον προηγμένο ως άνω γεωργικό τομέα, όσο και για τους μη γεωργικούς τομείς της οικονομίας. Είναι προφανής συνεπώς η ανάγκη για μία μεγαλύτερη συγκέντρωση της πολιτικής στον εκσυγχρονισμό του λιγότερο αναπτυγμένου τομέα.

Η παρατηρούμενη καθυστέρηση της συγκριτικής παραγωγικότητας της γεωργίας σε σχέση με τους μη γεωργικούς τομείς θα συνιστά ένα συνεχώς μεγεθυνόμενο εμπόδιο για την ανάπτυξη της υπόλοιπης οικονομίας. Στην πορεία της εκβιομηχανίσεως, εκτός των άλλων επιπτώσεων θα μεγεθύνεται συνεχώς εξ αιτίας αυτού, το βάρος του ισοζυγίου πληρωμών λόγω της συνεχώς αυξανόμενης εισαγωγής τροφίμων, η δε γεωργία, λόγω πολιτικών πιέσεων, θα καταλήγει να στηρίζεται σε άμεσες ή έμμεσες εισοδηματικές επιδοτήσεις, με συνέπεια ένα συνεχώς μεγεθυνόμενο κοινωνικό κόστος που θα καταλήγει σε βάρος της εκβιομηχανίσεως.

Τα φαινόμενα αυτά είναι έκδηλα σήμερα στην ελληνική γεωργία και οικονομία. Με δεδομένες δε τις συνεχώς περιορισμένες δυνατότητες για ταχύρρυθμη ανάπτυξη της Ελληνικής Οικονομίας (περιορισμένοι φυσικοί πόροι εκβιομηχανίσεως, περιορισμένες δυνατότητες εξαγωγής εργατικών και μεταναστευτικών υπηρεσιών κ.λ.π), οι πιέσεις και οι παραγωγικές ανισορροπίες θα καθίστανται εντονότερες. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, η αύξηση της παραγωγικότητας στον γε-

ωργικό χώρο αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα για τη διεύρυνση των δυνατοτήτων περαιτέρω μεγεθύνσεως της Ελληνικής Οικονομίας. Εξ αυτού και η ανάγκη για μια μεγαλύτερη έμφαση στην γεωργική πολιτική.

Η διαμόρφωση αποτελεσματικής πολιτικής στο γεωργικό τομέα είναι από τα δυσκολότερα προβλήματα, ιδιαίτερα όταν αναφέρεται σε μία υπό εκβιομηχανισμό οικονομία. Και αυτό λόγω των δυσχερών διαρθρωτικών και θεσμικών προβλημάτων που συνήθως χαρακτηρίζουν την οργάνωση και τη διεξαγωγή των δραστηριοτήτων στο τομέα αυτό και των συνεχών προσαρμογών που θα πρέπει να γίνονται στις αδιάκοπα μεταβαλλόμενες αναπτυξιακές συνθήκες.

Η εκβιομηχανιστική και γενικά η ταχύτερη ανάπτυξη των μη γεωργικών τομέων της οικονομίας προκαλεί επιπτώσεις πάνω στο γεωργικό τομέα, ιδίως όσο αφορά το εργατικό δυναμικό και τη χρήση του γεωργικού εδάφους. Κατά την περίοδο 1958-83 σημειώθηκε στην ελληνική οικονομία αύξηση του προϊόντος της πρωτογενούς παραγωγής κατά 190% σε σύγκριση με τον τομέα της μεταποίησης του οποίου το προϊόν αυξήθηκε κατά 280%. Αυτό σημαίνει ότι το προϊόν της μεταποίησης αυξήθηκε κατά 147% ταχύτερα εκείνου της γεωργικής δραστηριότητας. Συγκεκριμένα το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν κατά την περίοδο αυτή αυξήθηκε μ'ένα ετήσιο ρυθμό 5,1% έναντι 2,47% για τον πρωτογενή τομέα, 6,28% για το δευτερογενή και 5,47% για τον τομέα των υπηρεσιών. Επομένως ο διαρθρωτικός παραγωγικός μετασχηματισμός είναι περισσότερο έντονος μεταξύ των τομέων που παράγουν προϊόντα, όπως φαίνεται και από τα ακόλουθα συγκριτικά στοιχεία για την αυτή περίοδο.

Διάρθρωση Ακαθάριστου Εγχωριου Προϊόντος
(% συνόλου).

	1958-59	1982-83
1.Γεωργία κ.λ.π	26,2	14,3
2.Μεταποίηση	14,8	20,2
3.Μεταλλεία-Ηλεκ- τρισμός κ.λ.π	4,1	10,4
4.Υπηρεσίες	54,9	55,1
	-----	-----
	100,0	100,0

Οι παραγωγικές αυτές διαφοροποιήσεις είναι επόμενο να δημιουργούν μεταβολές στις σχετικές τιμές και συνεπώς στο κόστος των συντελεστών παραγωγής, με τις παρεπόμενες οικονομικές ανισορροπίες. Τα στοιχεία επίσης δείχνουν ότι η εκβιομηχάνιση στην ελληνική οικονομία δεν συμβάδισε με αντίστοιχη αύξηση της γεωργικής παραγωγής πράγμα που δημιουργεί και το πρόσθετο ερώτημα, μέχρι ποίου σημείου η ελληνική γεωργία υπήρξε πηγή οικονομικής προόδου, εν όψει του γεγονότος ότι ο γεωργικός τομέας αντιπροσώπευε μια όχι τόσο δαπανηρή πηγή πλούτου, αφού το γεωργικό έδαφος είναι ένας δεδομένος φυσικός παραγωγικός συντελεστής.

Η αναπόφευκτη ζήτηση που δημιουργήθηκε εκτός γεωργίας για εργατικά χέρια λόγω της ταχύρρυθμης ανάπτυξης, ιδίως κατά την 20ετία 1950-1970, ως και η έντονη εξωτερική μετανάστευση κατά την περίοδο αυτή, επηρέασαν όπως ήταν επόμενο σημαντικά τις ευκαιρίες απασχολήσεως και συνεπώς το "κόστος ευκαιρίας" του αγροτικού εργατικού δυναμικού. Αποτέλεσμα της εξελίξεως αυτής υπήρξε η απότομη εκροή σοβαρού αριθμού ατόμων, χωρίς να προλάβουν να επιτελεστούν οι αναγκάιες στην περίπτωση αυτή διαδικασίες προσαρμογής. Δηλαδή, η υποκατάσταση της εργασίας με μηχανικά μέσα (κεφάλαιο) και η προσαρμογή των παραγωγικών διαδικασιών στις νέες συνθήκες ζήτησεως που δημιουργήθηκαν και στις μετα-

βαλλόμενες σχέσεις στις τιμές των προϊόντων και των χρησιμοποιούμενων συντελεστών παραγωγής. Συνέπεια ήταν η δημιουργία στενότητας εργατικών χεριών στη γεωργία, η άνοδος των γεωργικών ημερομισθίων και η δημιουργία προβλημάτων κόστους παραγωγής σε σχέση με τις τιμές των προϊόντων, και η δημιουργία κινήτρου για υποκατάσταση της εργασίας με κεφάλαιο.

Αποτέλεσμα των εξελίξεων αυτών υπήρξε, αφ'ενός η παρατηρούμενη σοβαρή κάμψη στον αυξητικό ρυθμό του γεωργικού προϊόντος και αφ'ετέρου η δυσμενής, από πλευράς αναπτυξιακής, μεταβολή στην ποιοτική σύνθεση του γεωργικού εργατικού δυναμικού και ιδιαίτερα των υπευθύνων για τη διεξαγωγή της δραστηριότητας των επιμέρους εκμεταλλεύσεων, με αποτέλεσμα τη δημιουργία σοβαρής ανισορροπίας μεταξύ μέσης παραγωγικότητας της εργασίας στη γεωργία και εκείνης στους μη γεωργικούς τομείς της οικονομίας.

Εμφαση και προτεραιότητα θα πρέπει να δοθούν στην προώθηση της επενδύσεως κεφαλαίου στις επιμέρους γεωργικές εκμεταλλεύσεις, πράγμα που σημαίνει μέτρα πολιτικής διευκολύνοντας την απορροφήση επενδύσεως κεφαλαίου στο επίπεδο αυτό. Όταν οι δυνατότητες αυξήσεως του κατά κεφαλή γεωργικού προϊόντος με την επέκταση του καλλιεργήσιμου εδάφους εξαντλούνται, η επένδυση κεφαλαίου απομένει σαν ο μόνος συντελεστής μέσω του οποίου η οικονομική πολιτική μπορεί να προωθήσει τον εκσυγχρονισμό και την περαιτέρω ανάπτυξη της γεωργίας. Αυτό αποτελεί τη βάση για τη δημιουργία συνθηκών αυτοδιαϊωνίζομενης γεωργικής αναπτύξεως και συνδέεται άμεσα με το μέγεθος της εκμεταλλεύσεως, την ποιότητα των γεωργών και το κόστος και τη δυνατότητα μεταβολής τεχνολογίας. Πράγμα που σημαίνει την ανάγκη για σοβαρή επένδυση στον ανθρώπινο παράγοντα

για την ανύψωση του μορφωτικού και επιχειρηματικού επιπέδου των παραγωγών, καθώς και σε έρευνα και εφαρμογές για τη βελτίωση και τη διάδοση τεχνολογίας παραγωγής.

Η καρδιά του όλου προβλήματος του αποδοτικού εκσυγχρονισμού της ελληνικής γεωργίας εντοπίζεται στην αναδιάρθρωση του μεγέθους των παραγωγικών μονάδων και τη δημιουργία των αναγκαίων θεσμικών συνθηκών και τη θέσπιση των μέτρων με τα οποία θα διευκολύνονται οι συνεχείς προσαρμογές μέσω του μηχανισμού της ελεύθερης αγοράς, ανάλογα με τις απαιτήσεις των παραγωγικών εξειδικεύσεων των επιμέρους γεωργικών εκμεταλλεύσεων, που δημιουργούνται στη διαδικασία της αναπτύξεως και της αναπόφευκτης συνεχούς μετακινήσεως εργατικού δυναμικού εκτός γεωργίας.

Το μικρό μέγεθος της εκμεταλλεύσεως και η υπάρχουσα ακαμψία προσαρμογών αποτελούν σοβαρά εμπόδια και δημιουργούν προβλήματα σε περιπτώσεις επιβαλλόμενης λόγω των αναπτυξιακών εξελίξεων, ταχείας εξειδικεύσεως και εμπορικοποιήσεως της παραγωγής. Προβλήματα τα οποία ανάγονται στη συγκέντρωση και συσκευασία του προιόντος, τη διακίνησή και εμπορία, τόν ποιοτικό έλεγχο κ.λ.π και που καθίστανται περισσότερο έντονα ιδίως μετά την ένταξη στο χώρο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Οι συνεταιρισμοί μπορεί βέβαια να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών, πλην όμως όχι τόσο αποτελεσματικά, δεδομένου ότι χειρίζονται μικρό σχετικά μέρος του συνολικού γεωργικού προιόντος. Η λύση επομένως, στα πλαίσια μιας ελεύθερης οικονομίας αγοράς βρίσκεται στη δημιουργία μεγαλύτερου μεγέθους εκμεταλλεύσεων, από απόψεως κλίμακας παραγωγής, περισσότερο εξειδικευμένων.

Η έμφαση της γεωργικής πολιτικής, κατά το παρελθόν

αλλά και σήμερα, συγκεντρώνεται κυρίως στο θέμα της στηρίξεως των τιμών και του εισοδήματος των παραγωγών. Στην άσκηση της πολιτικής αυτής πολύ λίγη προσοχή δίνεται αφ' ενός μεταξύ χραχυχρόνιων επιδιώξεων, που στη βάση είναι η διαφύλαξη της σταθερότητας του εισοδήματος των παραγωγών και αφ' ετέρου, των μακροχρονιοτερων επιδιώξεων καθοδηγησεως, μέσω του μηχανισμού των τιμών, της παραγωγής και των επιβαλλόμενων προσαρμογών της στις διαμορφώμενες συνθήκες της αγοράς. Η παράλειψη του σαφούς διαχωρισμού των στόχων αυτών στην πολιτική τιμών καταλήγει να δημιουργεί προβλήματα στην ομαλή αναπτυξιακή ανέλιξη της γεωργίας.

Οι αναπτυσσόμενες οικονομίες αντιμετωπίζουν το πρόβλημα διαμορφώσεως μιας πολιτικής τιμών που διέρχεται μέσα από τα στενά όρια επιλογής μεταξύ εσωτερικής αυτάρκειας, αφ' ενός και εξαγωγίμων πλεονάσματος, αφ' ετέρου. Το ερώτημα επομένως για την ελληνική γεωργική πολιτική είναι μέχρι ποίου σημείου είναι δυνατόν να ακολουθηθεί μία τέτοια εξισορροπητική πολιτική, ιδιαίτερα μετά την ένταξή της στην Ε.Ο.Κ.

Επομένως, θα πρέπει να γίνεται σαφής διάκριση μεταξύ: α) μέτρων πολιτικής που αποσκοπούν στην προστασία της σταθερότητας του γεωργικού εισοδήματος από έντονες βραχυχρόνιες διακυμάνσεις, που προκαλούνται από ανελαστικότητες της ζήτησεως από πλευράς καταναλώσεως και της παραγωγής και συνεπώς προσφοράς λόγω φυσικών γεγονότων, στα οποία ιδιαίτερα υπόκειται η γεωργία, και β) μέτρων για την ανάπτυξη των εισοδηματικών επιπέδων που συνδέονται με την αύξηση της αποδοτικότητας των συντελεστών παραγωγής και των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Βασική επιδίωξη της γεωργικής αναπτυξιακής πολιτικής πρέπει να είναι ο οργανωτικός παραγωγικός μετασχη-

ματισμός. Αυτό συνεπάγεται την ανάγκη δημιουργίας αποτελεσματικών μηχανισμών υποβοηθητικών των προσαρμογών και κυρίως:

α) Την παραγωγή και παροχή παραγωγικών εισροών, οι οποίες από την φύση τους εμπόλπουν στις δυνατότητες και συνεπώς στην αρμοδιότητα του δημόσιου τομέα, όπως είναι η επιστημονική έρευνα, οι γεωργικές εφαρμογές για τη διάδοση νέων μεθόδων παραγωγής και νέων παραγωγικών εισροών, η μορφωτική και επαγγελματική εκπαίδευση των παραγωγών και η οργάνωση και ορθή λειτουργία ορισμένων θεσμών, όπως είναι η αγροτική πίστη και συνεταιριστική οργάνωση.

β) Τη δημιουργία περιβάλλοντος και των στοιχείων εκείνων υποδομής που επηρεάζουν και κατευθύνουν τη γεωργική δραστηριότητα, όπως είναι η εσωτερική ζήτηση για τα γεωργικά προϊόντα, οι μη γεωργικές ευκαιρίες απασχόλησεως, το σύστημα μεταφορών, τα κίνητρα παραγωγής κ.δ.κ. Ο στόχος της πολιτικής, από την άποψη αυτή, θα πρέπει να είναι η προώθηση και η διευκόλυνση των προσαρμογών κατά ισόρροπο τρόπο, δεδομένου ότι έχουμε προσαρμογές εντός της γεωργίας και μεταξύ γεωργίας και άλλων τομέων οικονομικής δραστηριότητας.

γ) Τη συγκέντρωση του βάρους πάνω στα αναπτυξιακά προβλήματα της γεωργίας σαν τομέα δραστηριότητας, της κατανομής των πόρων, της διαρθρώσεως των εκμεταλλεύσεων και του καταναμητικού μηχανισμού της αγροτικής πύστεως. Εάν δεν πραγματοποιούνται οι διαγραφείσες προσαρμογές, που σε τελική ανάλυση ανάγονται στην αποδοτικότητα των επιχειρήσεων, η γεωργία θα αποτελεί τροχοπέδη στη βιομηχανική ανάπτυξη. Η ένταξη στην ΕΟΚ και η βελτίωση του εισοδήματος των παραγωγών μέσω επιδοτήσεων και στηρίξεως των

τιμών δεν λύνει το μακροχρόνιο αναπτυξιακό πρόβλημα της ελληνικής γεωργίας.

Στα θέματα αυτά απαιτείται αναγκαστικά συνεργασία δημοσίου και ιδιωτικού τομέα και όχι απλώς ο καθορισμός κανόνων και πλαισίων λειτουργίας με σαφή τη γραμμή διαχωρισμού των αρμοδιοτήτων.

Στον παραγωγικό τομέα, το ιδιαίτερα αδύνατο σημείο της ελληνικής γεωργίας συνιστά η κτηνοτροφική εκμεταλλευση και παραγωγή. Κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο, ιδίως με την εφαρμογή του προγράμματος βοήθειας των ΗΠΑ στον αγροτικό τομέα, η έμφαση δόθηκε μεταξύ άλλων και στην εισαγωγή εμπορικών κτηνοτροφών για την προώθηση της κτηνοτροφικής δραστηριότητας επί περισσότερο σύγχρονης βάσεως. Αυτό οδήγησε στη δημιουργία ζητήσεως για τέτοιας φύσεως κτηνοτροφές και συνεπώς στη σε ορισμένο βαθμό εγχώρια ανάπτυξή τους. Παρά ταύτα, το πρόβλημα του εκσυγχρονισμού και της αναπτύξεως της κτηνοτροφικής δραστηριότητας παραμένει οξύ, με σοβαρές συνέπειες για το εμπορικό ισοζύγιο. Η αντιμετώπιση του προβλήματος είναι περισσότερο πολύπλοκη, δεδομένου ότι απαιτεί σοβαρή επένδυση στις επιμέρους κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις για υψηλότερης αποδοτικότητας ζώα, εγκαταστάσεις και λοιπό εξοπλισμό, για τεχνική εκπαίδευση των παραγωγών, μεγαλύτερο μέγεθος γεωργικού κλήρου, σύζευξης καλλιεργειών και κτηνοτροφικής δραστηριότητας για τη δημιουργία χαμηλότερου κόστους παραγωγής κ.ο.κ.

Η συνεταιριστική οργάνωση και συνεπώς η συνεταιριστική πολιτική θα πρέπει να αποσαφηνιστεί ως προς τις οικονομικές τις επιδιώξεις, απαλασσόμενη από ιδεολογικές κοινωνικοπολιτικές προκαταλήψεις και δοξασίες και κομματικές παρεμβάσεις. Ο συνεταιρισμός πρέπει να προσβλέπεται σαν οργάνωση οικονομικής δραστηριότητας και σαν μέσον ε-

ξουδετερώσεως ατελειών στην ανταγωνιστική λειτουργία των περιφερειακών αγορών, που είναι αποτέλεσμα της αναγκαστικής διάσποράς της γεωργικής παραγωγικής δραστηριότητας στον γεωγραφικό χώρο. Περαιτέρω, ο συνεταιρισμός, σαν οικονομική οργάνωση, θα πρέπει να λειτουργεί με κριτήρια επιχειρηματικής οικονομικής αποδοτικότητας και συνεπώς να είναι αντίστοιχου μεγέθους προκειμένου να είναι σε θέση να επιτυγχάνει οικονομίες κλίμακας και να διαθέτει ικανή διοίκηση. Με άλλα λόγια, να υπόκειται στην πειθαρχία των μηχανισμών της αγοράς δηλ. τού κόστους και της τιμής του ελεύθερου ανταγωνισμού. Αλλιώς αποβαίνει κοινωνική επιβάρυνση και βάρος των ιδίων των παραγωγών, τουλάχιστον από οικονομικής σκοπιάς. Σε τελική ανάλυση, ο βασικός σκοπός του συνεταιριστικού θεσμού και συνεπώς της γεωργικής πολιτικής στο θέμα αυτό, πρέπει να είναι η προαγωγή της παραγωγικής και οικονομικής αποδοτικότητας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και η χρησιμοποίηση του συνεταιρισμού σαν μέσου επικοινωνίας και καθοδήγησης των παραγωγών.

Η οργάνωση του αγροτικού χρηματοδοτικού συστήματος και συνεπώς η αγροτική πιστωτική πολιτική θα πρέπει ν' αποβλέπουν περισσότερο στη διευκόλυνση των διαρθρωτικών προσαρμογών στην παραγωγή, τη συγκέντρωση, ποιοτική κατανομή και εμπορία του προϊόντος. Ένα μέρος της χρηματοδότησης της διαδικασίας διακινήσεως και εμπορίας του προϊόντος είναι δυνατόν και σκόπιμο να περιέλθει στην αρμοδιότητα του εμπορικού τραπεζικού συστήματος.

Ιδιαίτερης σημασίας συνιστά επίσης η διασύνδεση, μέσω του χρηματοδοτικού συστήματος, παραγωγών και μονάδων επεξεργασίας προϊόντων ή και εμπορικών επιχειρήσεων. Σύστημα π.χ ελεγχόμενης χρηματοδοτήσεως διαμέσου των οργα-

νισμών αυτών καθιστά δυνατή την άσκηση έμμεσου ελέγχου πάνω στην ποιότητα του προϊόντος και τη σύνδεση με παροχή τεχνικής βοήθειας. Βασικός σκοπός της πολιτικής θα πρέπει να είναι όχι η μετατροπή των παραγωγών σε εμπόρους του προϊόντος τους, αλλά η εξιδείκευση των λειτουργιών παραγωγής, συγκεντρώσεως, επεξεργασίας και εμπορίας από σχετικά μεγάλου μεγέθους επιχειρήσεις, ώστε να είναι δυνατή η δημιουργία οικονομιών κλίμακας και η άσκηση του απαραίτητου ελέγχου, προς όφελος, σε τελική ανάλυση του εισοδήματος των παραγωγών και της οικονομίας.

Τέλος, στα πλαίσια της διαρθρώσεως του γεωργικού χρηματοδοτικού συστήματος και συνεπώς του προσανατολισμού της αγροτικής πιστωτικής πολιτικής, θεμελιώδες σημείο αποτελεί η επί εξειδικευμένης βάσεως δημιουργία του θεσμού της μακροχρόνιας εγγείου πίστωσης, για τη συστηματική χρηματοδότηση της εξαγοράς από τους παραγωγούς γεωργικού εδάφους και τη μέσω αυτού δημιουργία μηχανισμού, και συνεπώς οργάνου πολιτικής, για την επί εθελοντικής βάσεως μεταβιβασιμότητα του γεωργικού εδάφους μεταξύ παραγωγικών μονάδων, ή προς ικανά άτομα που επιθυμούν να εισέλθουν στη γεωργική δραστηριότητα.

Το θέμα της ανασυντάξεως των γεωργικών εκμεταλλεύσεων από απόψεως μεγέθους, είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τις περαιτέρω δυνατότητες αναπτύξεως της ελληνικής γεωργίας, ενόψει τόσο της κατά τη μεσοπολεμική περίοδο σημαντικής εξόδου αγροτικού πληθυσμού από τον γεωργικό τομέα (έξοδος που θα συνεχίζεται βαθμιαία στην πορεία της εκβιομηχανίσεως) και της εγκαταλείψεως σημαντικών γεωργικών εδαφών, όσο και του υφισταμένου τεμαχισμού των γεωργικών κλήρων.

Ο χρηματοδοτικός αυτός μηχανισμός θα πρέπει να συν-

δυσαστεί, με μέτρα έμμεσου αναγκασμού των ιδιοκτητών εδάφους που εγκατέλειψαν την γεωργία για την πώλησή τους προς γειτονικές εκμεταλλεύσεις δεδομένου ότι ο βασικός σκοπός του μηχανισμού αυτού είναι η υποβοήθηση της αναδιαρθρώσεως των γεωργικών μονάδων και η δημιουργία, πάνω σε διαρκή βάση, συνθηκών ευκαμψίας προσαρμογής του μεγέθους των γεωργικών μονάδων στις δημιουργούμενες αναπτυξιακές ανάγκες, μέσω της εύκολης μεταβιβασιμότητας ενός βασικού συντελεστή όπως είναι το γεωργικό έδαφος.

Είναι προφανές, ότι λόγω του μακροχρόνιου της αποδοτικότητας της κεφαλαιουχικής επενδύσεως του είδους αυτού για τις επι μέρους γεωργικές εκμεταλλεύσεις, η σοβαρή επιδότηση του κόστους της χρηματοδοτήσεως καθίσταται αναπόφευκτη.

Επιπτώσεις προκαλεί και η εκβιομηχάνιση και η περιφερειακή κατανομή της βιομηχανίας, και η εκ του γεγονότος αυτού αστικήποίηση του πληθυσμού, επί το κόστος του γεωργικού εδάφους. Με δεδομένη όμως τη διάρθρωση των καλλιεργειών και της παραγωγής στις βιομηχανοποιούμενες γεωργικές περιοχές, η αύξηση του κόστους των διαθέσιμων συντελεστών-εργασίας και εδάφους-οδηγεί στη συγκριτική μείωση του εισοδήματος των παραγωγών και συνεπώς στη δημιουργία ανισορροπιών στις τοπικές δραστηριότητες σε βάρος της γεωργικής αναπτύξεως. Και αυτό γιατί δημιουργείται η τάση αφ' ενός οι αγρότες να εγκαταλείπουν τη γεωργική δραστηριότητα και αφ' ετέρου να ανέρχεται σημαντικά η τιμή του γεωργικού εδάφους. Παρατηρείται επίσης η τάση της εναλλακτικής απασχολήσεως των γεωργών σε βιομηχανική και γεωργική δραστηριότητα, με δυσμενείς συνέπειες για τις αποκεντρωμένες βιομηχανικές επιχειρήσεις αλλά και για τη γεωργική παραγωγή.

Αποτέλεσμα των μεταβολών αυτών είναι ότι η αποκατάσταση της ισορροπίας μεταξύ κόστους συντελεστή και του εξ αυτού παραγόμενου εισοδήματος απαιτεί είτε την επιδότηση της τιμής των συντελεστών προς μείωση του κόστους τους για τον παραγωγό, είτε τη μετατόπιση της δεδομένης γεωργικής παραγωγής προς άλλες περισσότερο εντατικές και συνεπώς περισσότερο αποδοτικές γεωργικές δραστηριότητες.

Παρά την πραγματική πρόοδο που συντελέστηκε στην ελληνική γεωργία κατά την πρώτη μεταπολεμική 20ετία η προσφορά της γεωργίας στην καθόλου ανάπτυξη της οικονομίας υπήρξε περιορισμένη. Και αυτό λόγω προφανώς των δυσκαμφιών που δημιουργήθηκαν σαν αποτέλεσμα των εξελίξεων και της μηs πραγματοποιήσεως παράλληλων οργανωτικών και παραγωγικών προσαρμογών. Ο παραγωγικός μετασχηματισμός και ο εκσυγχρονισμός της γεωργίας συνδέεται αναπόσπαστα και επηρεάζεται άμεσα από την αύξηση της αποδοτικότητας των μη γεωργικών τομέων και ιδίως της βιομηχανίας.

Η υπερνίκηση της καθυστέρησης είναι δυνατή μόνο αν η Ελλάδα φθάσει σε τέτοιο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης, που πρώτον: να είναι σε θέση να παράγει εμπορεύματα σε τέτοια ποσότητα και ποιότητα, που να ικανοποιούν τις εγχώριες ανάγκες και ταυτόχρονα να καλύπτουν την αξία αυτών που δεν παράγονται στη χώρα και πρέπει να εισάγονται από το εξωτερικό, στα πλαίσια των διεθνών εμπορικών ανταλλαγών. Δεύτερον: η εθνική τους αξία να είναι εφάμιλλη, αν όχι χαμηλότερη, της διεθνούς τους αξίας, πράγμα που προϋποθέτει αντίστοιχο μέσο διεθνές επίπεδο παραγωγικότητας της κοινωνικής εργασίας.

Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

- Ηγουμενάκης Νικ., Η Αγροτική ιδιοκτησία, διεύρυνση των αιτίων της Αντιοικονομικής Διαμόρφωσης της, Αθήνα 1987
- Πεπελάσης Α., Αγροτική Πολιτική και Ανάπτυξη, Άρθρ και Διαλέξεις, Αθήνα 1976
- Καραποστόλης Βασ., Η καταναλωτική συμπεριφορά στην Ελληνική κοινωνία 1960-1975, Β' Έκδοση, Αθήνα 1984
- Αλιβιζάτος Μπ., Η μεταπολεμική εξέλιξις της Ελληνικής Γεωργικής Οικονομίας και η επ'αυτής επίδρασις της Αγροτικής Πολιτικής.
- Κουτσομάρης Γεωργ., Γεωργική Ανάπτυξη και Γεωργική Οικονομική Πολιτική, Η ελληνική Περίπτωση, Αθήνα 1987.
- Βεργόπουλος Κωστ., Το Αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα. Η κοινωνική ενσημάτωση της Γεωργίας
- ΚΕΝΤΡΟ: ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ και ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ εις τον Τομέα της Γεωργίας, Αθήνα 1972
- Νεγρεπόντη Δελιβάνη Μαρ., Η ελληνική Οικονομία, ειδικευμένα θέματα
- Παναγόπουλος Παν., Το πρόβλημα της Ελληνικής Γεωργίας σήμερα
- Παυλίδης Στ., Ελληνική Οικονομία, Τάσεις και Βεελίξεις, Αθήνα 1987
- Ευελπίδης Χρ., Η ελληνική Γεωργία, Αθήνα 1944
- Κουτσομάρης., Οικονομική Ανάπτυξη και Αναπτυξιακή Πολιτική, Αθήνα 1979
- Υπουργείο Γεωργίας: Κατευθύνσεις Αγροτικής Πολιτικής, Αθήνα 1985
- Ντελής Δημ., Η ανάπτυξη της Ελληνικής Γεωργίας
- Μπαλτάς Νικ., Χρηματοδότηση Επενδύσεων του Αγροτικού Τομέα
- Κατσούλης Ν., Το Υφιστάμενο Καθεστώς της Αγροτικής Ιδιοκτησίας.

Στεφανίδη Δ., "Εισαγωγή εις την Αγροτική Πολιτική
Ηγουμενάκης Ν., Η Ελληνική Οικονομία καί Μεταπολεμικά
Εξελιξείς εις την Γεωργία, Αθήνα 1978

Λαζαρίδης Ε., Γεωργική Ανάπτυξη-Διεύρυνση Περιοριστικών
Παραγόντων.